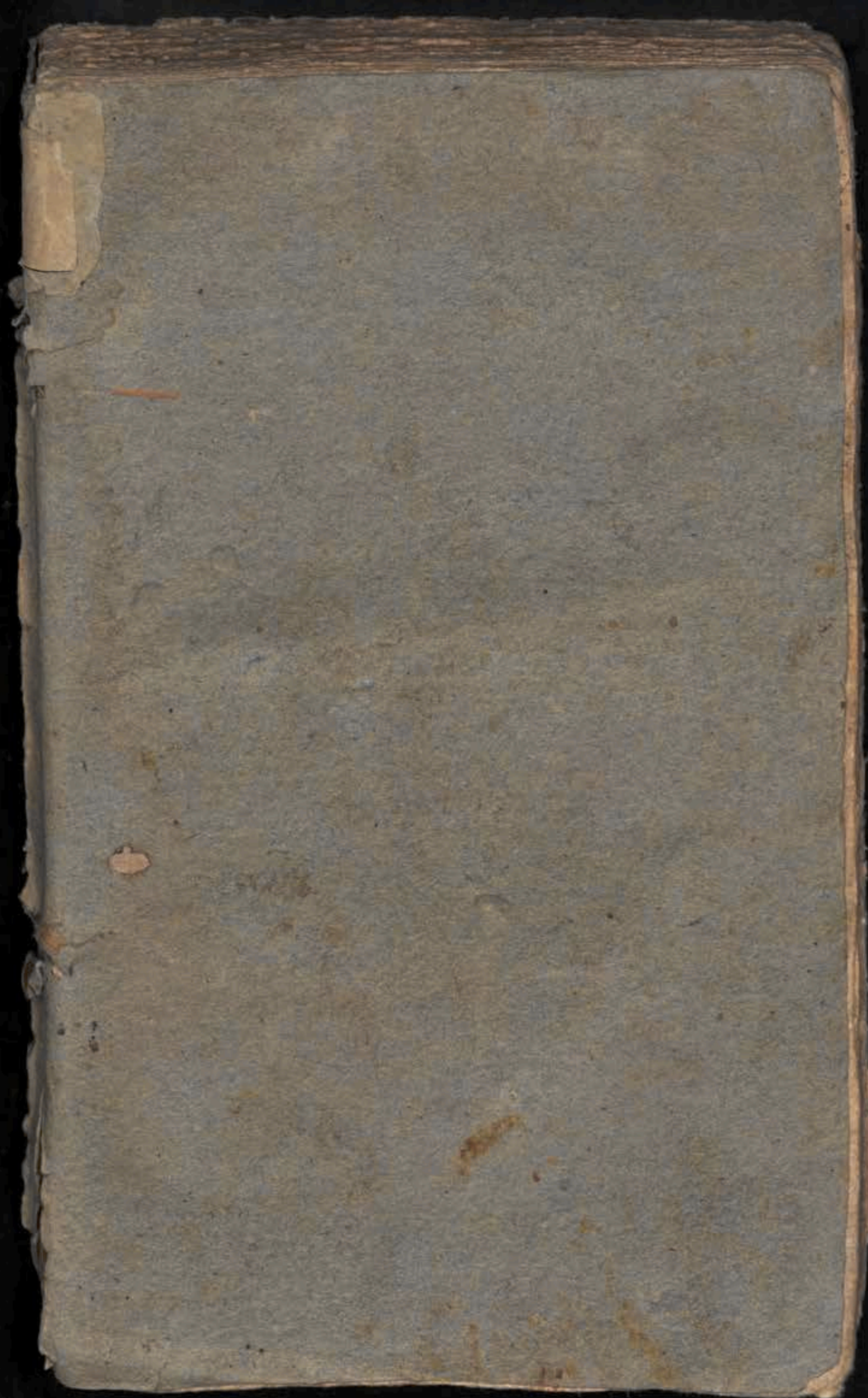

4402 124

EKONOMIKA LEKARSKA

ALBO

DOMOWE LEKARSTWA

Przez

JAKUBA KAZIM: HAURA

Dla publiczney wiadomości ku zaratowaniu zdrowia ludzkiego

WYNALEZIONA,

Ktora okazuie znaki wszelkich chorob ludzkich, i skuteczne lekarstwa ná też

PODAIE.

Z przydatkiem Sekretow Lekarskich HIRNEYSA (niegdyś sławnego Doktora)

PRZEDRUKOWANA

Zá Dozwoleniem Zwierzchności

---

w BERDYCZOWIE

Roku Pańskiego 1793.

Medicamenta quæ ſemel adminiſtrata juvant, repetita ſanant; Et quod paulatim fit, tutum eſt.

Contraria contrariis curantur, ſimilia ſimilibus conſervantur.

Malorum remedium patientia.

Cierpliwość ieſt lekarſtwem ná wſzyſtkie choroby.

Zażyć iey, ná Aptekę komu nie ſtałoby.

EKONOMIKA LEKARSKA
Albo
DOMOWE LEKARSTWA

Apetyt zepſowany

NAprawuią wiśnie czarne świeże, i ſuche, warzone albo ſurowe, gdy kto iada. *Item*; Konfekt z agreſtu, albo z porzeczek robiony. *Item*; *Elixir proprietatis Paracelſi*. *Parcus veſcendo, parciſſimus eſto bibendo.*

Mało ieść, iak naymniey pić radzą Doktorowie.

Temu, ktory w całości chce zachować zdrowie.

Oleyku piołunkowego rano i w wieczor zażywać. Rożę warzyć w wodzie, i tę wodę oſtodziwſzy rano i ná noc pić. *Item*; Zażywać ná czczo, albo przy obiedzie proſzku *Cremor tartari*, ná koniec noża dobrze wziąwſzy, w polewce ciepłey, od mięſa cielęciny, lub w roſole.

Apoplexia Choroba cięſzka, i niebeſpieczna ieſt

GDy znagła Człowiek padnie, nie widząc, nie ſłyſząc, nie czuiąc nic, od umarłego tym rożny, że tchnie trochę: takiego zaraz

ratowáć potrzeba iak nayprędzey dmuchaiąc mu w nos, (aby kichał) pieprzem, czemerzycą, proszkiem kichaiącym, *pulv. sternutor:* aby zwomitował leiąc mu do gęby *vinum emeticum*, albo w oliwie piorko kosmate omoczywszy, w gardle mu przez gębe smarowáć głęboko: albo dáć wąchać, ostrego *Spirit: Salis armoniaci*, albo dáć mu raz i drugi mocną krysterę. A kto chce bydź wolnym od tey choroby, niechay zażywa z rana ná czczo kilką godzin przed iedzeniem, kropel kilkanaście w kieliszku wina albo piwa *Spir. Salis Armoniaci*, albo oleyku bursztynowego, *Ol: Succini*, albo wodek Melissowey, Rozmarynowey, Paraliżowey, Gożdzikowey, Konwaliowey, Lipowey, Kardamonowey, Lawendowey, Węgierskiey, stroiu Bobrowego.

Apprehensya Choroba

GDy kto sprawę iaką wziąwszy w głowę, mocno o niey myśli; z pomieszaniem zdrowia turbuiąc się, takiemu nayprzod trzeba czym pocieszny ten smutek z głowy wybić! dawáć mu w kieliszku wina albo piwa ná czczo, w godzin kilka przed iedzeniem, iak orzech laskowy ná raz *Confekt. Anakardin:* albo Dryakwi *Theria. Roman:* albo Alkiermesu: z nogi krew puścić.

Arseniku trucizny gdy kto zachwyci.

NIech zaraz masła tłusto się napiie iak naywięcey; aż poki niezwomituie iak nayprędzey, albo mleka słodkiego, albo oliwy, á to wszy-

wszystko iak naywięcey, i iak nayprędzey bydź może, albo iakimkolwiek sposobem womit niech dobry uczyni, bo ná tym zdrowie należy. Znaki zaś Arseniku wypitego te są: że pali iak świecą, począwszy od żołądka, w piersiach aż do gardła.

Biegunka

UStanie; gdy kto kozłowego łoiu rospuściwszy kawał, zmiesza z pszenną mąką, i urobi iak kaszę, i zie. Także womitować w biegunce zdrowo iest przy lekarstwie. Wziąć wosku Hiszpańskiego czerwonego, krety białey, pączyny z pieca po kawale rownym, zetrzeć to wszystko w możdżerzyku miałko, i ná koniec noża wziąwszy, w ciepłym winie albo piwie ná czczo i ná noc pić, pomoże. *Item*, Wziąć mąki żytney kilka łyżek, wbić do niey dwa żołtki od iaia, dwie muszkatowe gałki, tyleż nasienia babczanego, utarszy to pospołu, umieszać ná pierog, upiec, i dáć choremu zieść. *Item*, Proch kurzego ziela, bobki lub krew suszoną wszelkiego Zwierzęcia wypite uśmierzaią biegunkę: *Item*, Kamień czerwony w mleku utrzeć, i pić. Piią mleko w ktorym żelazo było warzone. Jabłka leśne warzyć, i ciepło do żołądka przykładać iedne po drugich. *Item*, Pałki od trzciny co ná stawie rosną, spalić ná proch, przesiawszy chędogo dáć pić choremu; ná ten czas ani owocow, ani trunkow gorących nie zażywać, pieczyste tylko potrawy ieść, á piwa pić tyle, żeby się tylko posilić. *Item*, Wziąć

Wziąć mleka świeżego z ſzałwią, przewarzyć ná kryſterę, nic więcey nie przydaiąc, znaczną uczyni pomoc. Lniane naſienie tłuczone, albo iąderka rożynkowe, albo naſienie babczane pić, albo iadać bob warzony, albo zażywać konfekciku nazwanego *requies nicolai*.

JEczmienney kaſzy w occie bez ſoli uwarzyć, i tego kilka łyżek zieść, chociaż nieſmaczno, ale bardzo pomocno. Wodka wypalona z dębowego liścia, wypita, bardzo wielką ma moc przeciwko biegunce. Czoſnek warzony, mocnie zaſtanawia wſzelką biegunkę. Dobrze też ná to, wziąć tartego *rhabarbarum*, iak zaważy Czerwony złoty, i z wodką babczaną albo z roſołkiem pić rano, á nie ieść po nim aż zá pięć godzin. Uczynić migdałowego mleka, zagrzać go, wſypać ktemu gałganu tłuczonego ſzczyptę, wypić ná czczo. To iednak wiedzieć potrzeba, że kto chce bydź beſpieczen od tey choroby, ktora częſtokroć wielom nieſpodziewaną i prędką śmierć zwykła przynoſić, trzeba zaraz ná początku tey choroby, ná zaiutrz albo trzeciego dnia naydaley, lekarſtwo purguiące tey chorobie przyzwoite, raz albo trzy wziąć, albo i więcey, ná co to lekarſtwo dobre ieſt, i nad ktore trudno o lepſze *Recipe ſubſtantiæ Rhabarbari, Corticum, Mirobalanorum, Chebulorum, ana drachmam unam, miſce, fiat pulvis.* Rozdziel to ná trzy rowne części, á dzień podle dnia rano ſypiąc w iaie miękkie, albo z polewką używać, á tak kry-

kryſtery przy tym raz albo kilka pierwſzego tygodnia niezaniedbywać. Wziąc Jęczmienia czyſtego garści cztery; warzyć go w wodzie garca, aż tylko iedna kwarta zoſtanie, przecedzić, á w to włożyć cukru ſzarego łyſzkę: i dwa żołtki iaiowe: dać choremu kryſterę. ktora omywa ielita z oſtrych i iadowitych wilgoci. Wtorego zaś tygodnia także kilka razy wziąć tę kryſterę: weźmiy ięczmienia otłukanego (*iak i wyżey*) babki, ſporyſzu, Taſzniku, każdego po garści iedney, ſoku babczanego łyſzkę, gummi Arabſkiego, Dragantu, oboyga po ſzczypcie, żołtek iaiowy ieden; i z tego dać kryſterę, ktorą dłużey trzymać potrzeba, niżeli inſze, dla ściągania i goienia exulceracyi wnętrznych.

Ná biegunkę taką choruiący długo, że iako co zie, całkiem z niego wychodzi, albo mało co odmieniwſzy ſie, á przytym kwaśne odrzyganie, tedy znak ieſt że ozdrowieie. Gdy zaś przy takiey biegunce ſłabizny przy bokach pałaią, albo pod żebrami kole, z cięſzkim oddychaniem, poſpolicie w ſuchoty taki chory wpadnie. *Item*, W biegunce womit gdy dobrowolnie przypadnie, ozdrowieie chory; á gdy ſtolce czarne; tłuſte, modre, zielone, bardzo śmierdzące, umrze, á kiedy z gorączką biegunka; trudna ieſt do uleczenia. Biegunka zaś bez bolu, ſama przez ſię, gdy zdrowemu, albo choremu przypadnie; ná zdrowie częſto bywa, i zatrzymywać iey nie potrzeba. W krwawey biegunce, gdy małe kawałki ielit drobniuchnych

chnych przez ſtolce wychodzą, umrze chory; także gdy ſzczka, ma gorączkę, iedzeniem ſię brzydzi, á przy tym ſtary, iuż po nim.

W biegunce, i każdey laxacyi, krwi puſzczać nie potrzeba.

Boki boleiące

TAk ſię leczyć mogą: Czoſnku głowek kilka w winie warzyć, ciepło ná noc pić, nakryć ſię, i uſpokoić. Sałaty z Bylicą przy potrawach używać. Szczyptę owſa z chmielem i ſolą warzyć nie długo, i w woreczku ciepło do bokow przykładać, poki bol nie uſtanie, *Elixir proprietatis,* w winie, albo w piwie pić.

Bolączki

W Siedzeniu i ná innych mieyſcach goi *Balſamus ſulphuris aniſatus*, balſam ſiarczyſty z anyżowym Oleykiem, poſmarowawſzy nim. Korzenie białey lilii w ſłodkiey śmietanie, á grzybieniowe korzenie w wodzie rozwarzyć, mąki pſzenney wſypać w to oboie dwie łyſzki, miodu przaśnego pułtory łyſzki; kminu polnego puł łyſzki, zwierciawſzy to wſzyſtko weſpoł, ná wolnym ogniu przyſmażyć i przykładać ná wyciągnienie wrzodu, i bolączki zwolna.

Boleść

GDy człowieka napadnie w iakim członku z zimna, ſmarować Oleykiem Migdałow gorzkich, albo tłuſtością niedzwiedzią, albo człowieczą, kapłunią, lub ſadłem wilczym, albo

albo z wieprza dzikiego. *Item,* Oleykiem Koprowym.

Ktokolwiek czuie bol we wnętrznościach nad paſem, á chce ſię purgować; temu dać ná womit, á kto boleie wewnątrz niżey paſa, przez ſtolec ma bydź purgowany.

Brodawki.

OKładać liściem wierzbowym uwiercianym z octem, albo z gnoiu cielęcego, popiołu upalić, zmieſzać z octem, letnio ná brodawki przykładać od godziny do godziny. Karmazynowym iedwabiem brodawkę zaiawſzy dobrze ściągnąć, á tak niech będzie długo, poki nie uſchnie, i z tego mieyſca z korzeniem wypadnie. Miod z hałunem rozczynić, i tym ſmarować brodawki; albo cybulą; albo żołtkiem od iaia zmieſzanym z ſzafranem, albo oleykiem ſoſenkowym, Pigwą, albo iabłkiem nacierać.

Choroby, defekty, niedołężności przyrodzone.

TO ieſt; z ktoremi kto ſię urodzi, nie uleczone ſą: bo co ſię łyſo urodziło, łyſo zginąć muſi.

Chrapkę

ODpędzi Imbier Chińſki ſmażony, iedzony, i *Spiritus, de Eriſimo Lobellii* Walbrut w gorącym piwie pity.

Członkow ſchnienie, i wywinienie.

SMarować, wziąwſzy ſadła pſiego, łoiu kozłowego, ſadła Niedźwiedziego, maści *de Althœa*

Althæa (to ieſt, z korzeni ślazowych warzonych) każdego łyſzkę iednę albo kilka, zmieſzać to wſzyſtko weſpol, albo okładać chmielem uparzywſzy go w garku z piwem: tłuſtością wieprzową.

Deſcens albo ſpadeł z głowy.

NA iakie mieyſce gdy komu ſpadnie, niechay ſię przepości, wziąwſzy dryakwi z winem albo z piwem. Może ná to mieyſcec gdzie bol czuie przyłożyć *Empl. Oxicroceum*, albo *Spermatis Ran:* albo chuſty cieple, albo drożdże piwne ciepło.

Dłonie

Albo podeſzwy podſzczepane, krew zepſowaną znaczą.

Duſznośc

POki ſię nie zaſtarzeie, Rumianku pachniącego w woreczku z octem uwarzyć, i ciepło ná podeſzwy u nog przykładać. *Item*, Cwierć funta terpetyny przedniey opłokawſzy do czyſtey wody, maſła świeżego nie ſłonego tyle drugie wziąć, przepłokawſzy, ſpołem to umieſzać, aż będzie iako maść. Brać tego ná czczo iako laſkowy orzech, á ieżeli przykro będzie, zawinąwſzy w opłatku połykać. Albo liścia lipowe ſuche w wodzie rzeczney warzyć, á przecedziwſzy, i miodem oſłodziwſzy, pić rano i wieczor. *Loch ſanum & expertum* zażywać. *Item*, Smarować pierſi oleykiem migdałow gorzkich, albo gryść i połykać kołaczyki białe. Albo pić uryne

urynę właſną, albo walbrut, albo ieść z miodem przaśnym pieczoną cybulę; lub pić kozie mleko. Nadto wyſtrzegać ſię napoiu i potraw kwaśnych, ſłonych, wędzonych.

Dymienice.

LEczyć, przykładaiąc do nich *Empl. de Melioto* albo kokoſz żywo rozdarſzy, albo żabę ziemną ropuchę uſuſzoną, albo *Lam: di cobra*. Albo tłuſtość Niedźwiedzią.

Dziąſłi.

OSłabione, i napuchłe goią ſię od wodki węgierſkiey, i od maści *Ungv. Ægipciac.* gdy kto tym ſmaruie, albo wodką halunową z winem zmieſzaną.

Dziecinne choroby.

ULeczyć ſię mogą rogiem Jeleniem, albo wziąwſzy parę iaiec kokoſzych ze wſzyſtkim, naſienia konopnego garść, korzenia pietruſzki świeżey, octu winnego, albo wodki rożaney łyſzkę, miękiſza albo śrzodka chleba pſzennego, ile ſię podoba, to wſzyſtko weſpoł w możdzerzu ſtłuc, albo w doynicy uwiercieć, i ciepło ná chuście roſtarſzy, w koło dziecię okładać, wyciągnie wſzelką chorobę.

Dźwiganiem gdy ſię kto urazi.

NIechay piie kamień czerwony z octem, albo proſzek *Pulv. pro læſura*, albo krew kozłową ná proch ſtartą, albo żołtek iaia ſurowego. Albo krew z ręki niech puści. Niech piie walbrut. Fe-

Febra Tercyana.

NA pozbycie tey febry, rożni rożne maią fekreta, ktorych wypifać niepodobna. Jedni przed paroxyzmem daią gorzałkę z pieprzem pić, infi z hałunem, drudzy daią profzek z palonych konch, ktore fię przy rzekach albo ftawach nayduią, infi daią iednorożiec, albo rog Jeleni, infi zioła rozmaite, iako to kofzyfko, kozłowe korzonki, gencyane, kopytnik, rumianek warzony, polewkę z niego daiąc pić, infi pozbywaią przez piiańftwo, drudzy przez agitacyą, biegaiąc ná koniu, infi fię w zimney wodzie nagle zanurzaią, infi babfkich gufeł używaią, kartki z pifmem połykaią. *Item*, *Lapis Lafuli*, ná raz dr. I. w gorzałce dany przed paroxyzmem, ieft doświadczony.

Pomaga też. Rano rutę iadać z maflem. Dziewięć albo dziefięć glift w gorzałce namoczywfzy, pić po trzy razy ná dzień. Uczynić plaftr z mąki żytney, i ftarego chrzanu, i do pępka przyłożyć, i poty niech będzie, poki gryzienia nie uczuie. Czofnek pokraiany do głowy przyłożony raz, i drugi, i tercyanę i codzienną odpędza. Trzy ziarna koryandru, w iayku miękko zgotowanym, przed wfchodem flońca zieść, po trzecim albo czwartym paroxyzmie. Nafienie gorczyczne utarte z miodem, godziną przed przyiściem zażyte.

Albo wziąć łyfzkę piwa, wina, octu, oliwy, każdego po łyfzce, foli fzczyptę, zmiefzać we-

wefpoł, przed famym paroxyzmem wypić. Albo wziąć korzenia babki ziela kilka kawałkow, ochędożyć, drobno pokraiać, ná czczo, i ná noc ieść codzień. Albo Orlego kamienia naſkrobawfzy, w winie albo w gorzałce wypić. Albo *pulverem antifebrilem.* Mleko flodkie fzkodzi tym, ktorzy miewaią febrę.

Quartana.

WZiąć roflego, i fporego paiąka, włożyć go w prożne od orzechow włofkich fkorupiny, zalepić dobrze wofkiem w przod w nich wywierciawfzy dziurkę, fznurkiem przewlec, i ná fzyi to nofić nad famym żołądkiem, ile ná ten czas właśnie kiedy ma przypaść choroba. Albowiem ten paiąk wciągnie w fię wfzyftkę tę niemoc, i fam paiąk podczas zdechnie. Piołun z folą pofpołu uwiercieć, z tego potym wycifnąwfzy fok, napić fię rażno przed famym paroxyzmem, gdy ma właśnie przypaść. Zá wtorym albo trzecim paroxyzmem, gdy mą tá choroba przyiść, nic ná ten czas nie ieść, ani pić od godziny do godziny; ani z łofzka wftawać, ani z żadnym gadać, tylko w cichości iak nayfpokoyniey leżeć: czyniąc to po trzykroć razy, á tak fię ta choroba przefili. Albo zażyć *Chinam Chinæ.*

Item, Weż kielifzek małmazyi, wfyp w nię tartego kopytniku ćwierć łota, zamiefzawfzy wypiy przed paroxyzmem, potym fię zaraz nakryi, dla zapocenia, przytym weż fzałwii, ruty, tafzniku, zwierciawfzy z octem, przyłoż ná pulfy, powtorz raz, i drugi, i trzeci, ieżeli będzie potrzeba. *Item*,

Item, Rozpłatay lina żywego, zley go gorzałką, przyłoż ná żołądek przed paroxyzmem. Piią niektorzy gorzałkę z oliwą przed paroxyzmem. Insi maią zá sekret serce zaięcze suszone, i ná proch starte, pić przed paroxyzmem.

Item, Weź soli, maieranu, porow, pokrzyw, ruty, tłucz wszystko wespoł, przyłoż ná pulsy, ná godzinę przed paroxyzmem.

Item, Weź Theryaki, i Mitrydatu rowne części, rozmąć gorzałką, nacieray pacierze dobrze przy ogniu przed paroxyzmem.

Item, Weź gałki muszkatowey, Saletry czystey, hałunu, wszystkiego po cwierci łota, utrzyi miałko, rozdziel ná trzy razy, przed każdym paroxyzmem day w winie albo w cieplym piwie.

Item, Nasienie pasternakowe ná proch starte, przed paroxyzmem zażyte pomaga.

Item, Dryakiew z sokiem piołunowym zmieszana, przed paroxyzmem pita.

Służą także i plastry ná pulsy, ktore są opisane w kuracyi Tercyany, każą też Medycy ná boku lewym nosić plaster *d. Cicuta* albo *Extractum nicotianæ cum cera & oleo* ná ksztalt Ceraty. Po uleczoney Kwartanie, chory ma się bardzo szanować, przestrzegaiąc pilnie, aby sobie nie dał okazyi, osobliwie iedzeniem, i piciem. Cierpiącym Kwartanę, ieżeli się *Hemorhoidy* dobrowolnie otworzą, uwalniaią od niey. Jeżeliby wolnie nieodchodziły, albo się guziki powydawały świerzbiące,

otworzyć piiawkami. A ieżeliby chory nie miał tego *beneficium*, z nogi krew puścić, á przytym często purganse dawać.

Item, Tego dnia, ktorego paroxyzm przypada dane lekarstwo purguiące, rozrywa go, inż się więcey nie wroci, iednak że nie każdy to wytrzymać może, nie bardzo radzę; iam iuż kilka razy probował, dobrze mi się nadało, ale z wielkim strachem, bo gorączka bywa gwałtowna.

Ná Kwartanę iest niezliczona rzecz rożnych lekarstw, osobliwie prostych, ale iako niepewnych, niechciałem kłaść i Czytelnika niemi zamieszać, naypewnieysze tylko zebrałem, ktorych zawsze doświadczałem.

Ná Febrę codzienną.

GDy Męszczyźnie wieprzowego, gdy Białogłowie świniego łayna wziawszy, pieprzu, i szafranu przysypawszy, Miodu prząsnego łyszkę włożyć, w piwie dobrze uwarzyć, choremu dać pić; *probatum*: *Item*, Zaiąca świeżego głowę odciąć z sierścią, i tłuc ią ze wszystkim w stępie, albo możdżerzu, i tę masć ná chuscie rostarszy; blisko serca przyłoż, i tak długo trzymay, aż się zeschnie; *probatum*. Toż i ná gorączkę.

Gardła bol.

GRucę owsianą, albo kaszę ięczmienną kazać uwarzyć rzadko, potym letnio octu przylawszy, iak nayczęściey płokać gardło, po trosze połykaiąc. Remizowego ptaka gnia-

gniazdo albo pilichowe, albo iaſkołcze, do tego pomocne ieſt. Srzodek gniazda iaſkołczego ná proch zbić, cybulę pieczoną iednę ná miazgę ztłuc, z przaśnym miodem to zmieſzać, plaſtr uczynić, i tym gardło obłożyć: *Item*, Jęczmień w kłoſach ná proch ſpalić; z miodem przaśnym zmieſzać, pſiego łayna przydać, i plaſtrem ná gardło przyłożyć. *Item*. Parzyć w mleku przeſtęp korzeń, i pić. Albo ſzkarpetki z nog zdiąwſzy, ná noc ná ſzyię obwiiać, nie tylko leczy, ale i zachowuie od ślinogorza Człowieka. Albo pić w mleku *Album græcum*.

Wrzod gardło gdy opanuie, á chory duży, mocny, i czerſtwy ieſt, dać mu *Vomitorium*, że wrzod rozerwie, i materya choroby wypadnie. Wężową głowkę uſuſzoną ná ſzyi noſić ná gołym ciele, broni od ślinogorza. Popioł ſwoy ze wſzyſtkim ſpalony, w gardło trochę w dmuchnąwſzy, wrzod rozerwie, albo popioł iaſkołek ſpalonych, albo Agaryk moczyć, i warzyć z figami w wodzie, lub w winie, i oſtodziwſzy ciepło tę polewkę trzymać w gardle.

Gliſty, albo Robaki zabiia.

WZiąć mocney gorzałki, zmieſzać z proſzkiem mirchy, i tym żołądek, i nożdrze ſmarować, Albo czoſnku utłuc iak maſło, naſmarować tym grzankę chleba, i ná ſam przyłożyć pępek, nie odeymuiąc, choćby i przykro było. *Item* Krety naſkrobawſzy, dawać pić w mleku, albo ſłodkim piwie. Albo zażyć *pulverem lumbricorum*. *Item*.

Item. Dryakiew, czoſnek, pieprz tłuczony wraz zmieſzay, tym ſkronie, pulſy, pod noſem, pępek, i żołądek ſmaruy codzień.

Item. Weź trzy albo cztery Raki żywe, wierć ie, przyłoż ná żywot dziecięcia.

Item. Sok Limoniowy z cukrem dobry ieſt.

Item. Skorupy iaiowe ſpal, żeby były białe, włoż do węzełka, namocz przez noc w roſołku, nazaiutrz wyciſnąwſzy węzełek, day roſoł ciepło wypić. *Item*. Piołun, Aloes, Czoſnek, zetrzyi wraz, rozłoż ná chuſtce, przyłoż ná żywot.

Item. Pigułki z Galbanu zrobione, do zażywania ſkuteczne ſą.

Item. Czopki ze ſmoły, albo z mięſa ſolonego tłuſtego dobre ſą.

Item. Enema uwarzona, z Hyſſopu, z Centuryi, i naſienia Krokoſowego dobra ieſt, także purgans z *Rhabarbarum*, i Cytwarowego naſienia.

Głowy bol.

GŁowa gdy komu zaboli, niechay kupi w Aptece koprowey wodki, w ktorey chuſtę namoczywſzy, przykładać do głowy. Albo wyiąć chleb z pieca ciepły, i rozkroiwſzy go ná dwoie, w mocny ocet wmoczyć, i tym głowę obwinąć. Albo nawarzyć ſałaty, i ciepło przez chuſtę obłożyć głowę. Albo wziąć rożaney wódki, octu mocnego kilka łyżek, białek od iaiec, zbić to weſpoł, i umoczywſzy chuſty czyſte, tak ciepło przykładać do głowy. I ná pulſy w gorączkach

to pomaga. Albo wziąć roſzczyn z dzieży chleba, między dwie chuſty złożonych z kminem kramnym, i z ſolą przywinąć do głowy. Albo uſzyć ſzeroko z płotna worek, i naſypać weń kwiatu lawendowego, á zagrzawſzy gorzałki, maczać tym ciemię, i przykładać. Albo orzechow włoſkich kilka utłuc, rożaney wodki, octu wlać, i białek od iaia; to poſpołu rozbiwſzy zagrzać, i rozpoſtrzeć między cienkie chuſty i ná głowę przykładać. Albo grzanki z chlebem uſuſzyć, kminem poſypać, octem polać, i ciepło do głowy przywinąć. Albo Brzoſkwiniowe iądro z piwem wyſtałym uwiercieć, i ná czoło przywinąwſzy przyłożyć, nie tylko bol uśmierzy, ale i ſen wolny w nocy ſprawi. Albo Białogłowſkie mleko, z oliwą, i z octem dobrym zmieſzać, i ná czoło przywinąć. Albo pigułek głownych zażyć.

Głowa gdy komu boli.

OD zagorzeliny, albo ſwądu z pieca, z węgli, z łaźni gorąca, ná to wziąć barſzczu ſurowego, wbiwſzy do tego trzy żołtki od iaia, umieſzać, i chuſtę w tym częſto maczać, á co raz zá uſchnieniem ná głowę przywinąć, i przykładać. Faierkę z ogniem ieżeliby kto chciał mieć z potrzeby, więc dla zarazy głowy, niech między węgle włoży kawałek iakiego żelaza, á tak wolny od tey zarazy będzie.

Gorą-

Gorączkę Malignę

CIerpiącym, krwie puſzczać nie trzeba, chyba ná początku dnia drugiego albo trzeciego; bo potym bardziey zaſzkodzi, á niżeli pomoże, lecz potym potami w takich malignach ratować pomocno ieſt. Łożnym chorobom tak zabiegać iak morowemu powietrzu.

Ná gorączkę zaś zwyczayną, tatarczane krupy ſurowe, albo ięczmienne z białkiem iaiowym rozetrzeć, rożaney wodki przylać do tego, á umieſzawſzy, ná pulſy, u rąk, i nog przyłożyć, i przywinąć, ponawiaiąc to częſto zá uſchnieniem. Albo zażyć

Pulverem pannonicum rubeum.

GOrączkę uśmierza *Spiritus nitri* po kropel 5. albo 7. w piwie albo w winie zażywaiąc: także *Spiritus Vitrioli.* W gorączkach wſzelakich, zwłaſzcza ogniſtych i iadowitych, w ten czas gdy naybardziey trapią, zażywać w napoiu miernym, albo i w iedzeniu, dla pośilenia ſerca; ná raz biorąc tak wiele, iak nożem dobrze zaiąć może, proſzkow: perłowego, koralowego, macicy perłowey, kamieni rakowych lub okunich, rogu Jeleniego, Łośiego, Jednorożcowego, Bezoaru, Jacynthu, Smaragdu, Granatu, Safiru, ſkorup ślimakowych, iaiecznych, ſerca Jeleniego, Wołowego, ſzczęki ſzczupaka, kości grzbieta Węgorzowego.

Gnidy.

Nacierać pſią tłuſtością, aż poginą, albo oliwą.

Guzy

Guzy twarde.

ODmiękcza przyłożone mydło ciepło z miodem ciepłym roztartę. Albo *Emplaſtrum de melilotum* ſmarować balſamem ſiarczyſtym z anyżowego Oleyku, albo uryną ſwoią, albo tłuſtością od Gęſi, Kokoſzy, Kozła. Albo ſzafranem zmieſzanym z mlekiem Niewieścim, albo korzeniem Liliowym. Ná kolanach bywaią twarde guzy, te okładać ſtarym ſyrem, potłukſzy go, i roztworzywſzy z roſołem ſłonym od ſolonego mięſa, inne zaś guzy twarde, okładaią urobiwſzy plaſtr z bobkow Kozich, Owczych, z mąki ięczmienney, octem, i wodą przez połowę roztworzoney. Guzy ná ſzyi zimne, okładaią tytuniem rozmoczonym.

Hektyka.

NAyprzod, ieżeli ieſt z przyczyny inſzey choroby: uleczona bydź niemoże, aż ſię choroba (ktora ieſt przyczyną) uleczy. Jeżeli zaś ſama przez ſię była: co ſię rzadko przytrafia: podaią ſię krotko niektore ſpoſoby: Picie częſte mleka, albo ſerwatki, ieſt pożyteczne, także polewki Migdałowe, Kontuży z rakow, Gelatyna z Pigiew, gąſzcz z rozenkow z cukrem ſmażony, konfekt ſmażony. Dekokcya z rodzenkow, fig, przydawſzy korzenia podrożnikowego, albo *Storzonera &c.*

Emulſye z migdałami robione, ſą dobre, także Enemy, Dekokcya Chiny z mięſem, albo z kapłonem, (przydawſzy rodzenkow) ieſt

ieſt dobra, poki ieſzcze nie będzie wkorzeniona choroba, kąpieli też ſłużą z ſamey rzeczney wody, ktore nie maią bydź ciepłe, ale tylko letnie, żeby potow nie pobudzały, także długo w nich nie ſiedzieć.

Purganſe nie ſłużą chyba bardzo wolne, krwie puſzczenie mieyſca nie ma.

Bullion ieſt nayle pſzy, ktory gotować tym ſpoſobem. Weź ſztukę mięſa od rury, ćwierc kapłona, przyday krupek perłowych trochę, pietruſzki, wſtaw w garku ſporym, niech wre (nie dolewaiąc) aż mięſo rozewre; przecedź przez ſerwetę, przyſol według potrzeby, potrząśni kwiatem muſzkatowym tłuczonym, niech chory tego zażywa codzień; Oprocz tego dobra ieſt Galatyna z nożek Cielęcych, z cynamonem, i z cukrem. Saletry preparowaney częſte zażywanie z czymkolwiek ieſt bardzo dobre, á iako ta gorączka ieſt bardzo trudna do uznania, tak też nie mniey trudnieyſza do leczenia. Medycy niektorzy dzielą ią ná trzy gradusy, ktore iako poznawać, do tych, ktorzy ie rozmierzali odſyłam.

Hemorhoidy boleiące.

OKładać Cybułą pieczoną, z maſłem nieſłonym swieżym zmieſzaną ciepło, Mozg gęſi z ieyże ſmalcem, i proſzkiem Melliloty, wſzelkie affekcye uſpokaia.

Jęczmyk

PRzy oku ſmarować krwią gołębią, albo kuropatwy, albo śliną ná czczo, albo muchę zła-

złapawſzy, głowkę iey oderwać, á ſamą muchą ięczmyk nacierać, albo Kapłunią tłuſtoścą.

Kaduk albo wielka choroba.

KWiecie lipowe, albo iemioła dębowa ná proch ſtłuczona, w krynicznej wodzie pita kaduk leczy. Poduſzkę ſobie uczynić, i rutą iarą miaſto pierza natkać, ná niey zawſze ſypiać. Tąż rutą ſię kurzyć rano *i* ną noc. Sokiem także rucianym w noſie ſobie ſmarować, i w tey chorobie zażywać: Gorczyczne naſienie z ſokiem ogurczanym pić. Oleyku ceglanego w nos wpuścić, znacznie pomaga, i gdy nim głowę nawet pomaże, pamięć utwierdza. Mientuzy ryby zwarzyć, aby od kości odſtały w nowym polewanym garku, ktore potym ſpalić kości, á proch ten przed napadnieniem tey choroby pić, znacznie mityguie tę chorobę. Albo pić *pulverem epilepticum.* Albo aloeſu kawałek ná gołym ciele noſić.

Ná Kamień.

PRoch bobu ná popioł ſpalonego, pić: albo krew liſia z winem, albo gummi to ieſt ſok drzewa wiśniowego, albo proſzek burſztynu, albo z rakowych kamieni. Paſternak częſto iadać, czoſnek z gorzałką piiać albo krew Kozłową: albo proch ruśniczny, z winem, Piotruſzkę z młodym maſłem warzyć, zażyć tego rano, i ná noc z nacią, przy tym wannę wolną nagrzać, i kąpać ſię w niey, włożywſzy w to ziele świniey wſzy, ktora ieſt piotru-

tru-

truſzcze podobná, rośnie lada kędy w polu, znacznie pomaga i kruſzy kamień. Wziąć Limoniowego ſoku, Migdałowego oleyku po łyſzce, zmieſzać weſpoł, pić w winie, albo w piwie albo rzodkwiany ſok pić z miodem. *Item*, piiać iałowiec warzony w wodzie ná czczo. *Item* Kruſzy Kamień; *Aurea Alexandrina lapis prunellæ*, Balſam Indyiſki, Balſam ſiarczyſty, z Terpentynowym Oleykiem *Spirit. Nitri Spiritus Vitrioli.* Uryna ludzka *Tinct. tartari*, Oleiek Jałowcowy, Burſztynowy, Terpentynowy, liście Marunowe, Bożedrzewko, Bukwica, robaczki ſtonogi *mille pedes* uſuſzone ná proch ſtarte. Wanna wody ciepłey nie gorącey, z ſnopkami owſianemi, albo z liściem wierzbowym gotowana, lub Korzeniem łopianu; Czoſnek, Chrzan w piwie moczony, Oley makowy. Albo nazbierać ná Wioſnę liſtkow młodych z drzewa ſmrodzin, moczyć to w proſtey gorzałce, ktorą z anyżem, i z tymi liſtkami przepędziwſzy, według potrzeby zażywać. Albo pić *Pulverem diureticum. Item*, Piiać iałowiec warzony ná czczo.

Kancer.

SMarować Balſamem ſiarczyſtym, z anyżowym Oleykiem, albo przemywać hałunową wodką tak zgotowaną: wziąć hałunu palonego, zetrzeć ná proch, namoczyć w czyſtey wodzie w naczyniu ſzklanym, albo glinianym przez dni 5. codzień mieſzaiąc: dnia piątego gdy ſię uſtoi, zlać do czyſtey ſzklenice, i ſchować, á gdy trzeba, z winem z mie-

ſzać,

ſzać, i tym wrzody wymywać: albo zaſypować. Tureckim Koperwaſem, albo okładać człowieczym kałem, żołcią Niedzwiedzią, Rąkami ztłuczonemi.

Koma Kathar nos zawali.

NAſkrob ćwikły świeżey, wyciśni ſok, naley go ná dłoń, ſarkni w nos, też Cwikłę pokraiawſzy w talarki, przyłożyć ná ſkronie, i czoło. *Item*, Proſzek kichaiący ſkuteczny ieſt.

Ná ſpadaiący humor Katharowy oſtry, gorący, do rożnych części ciała, ſłużą fomentacye, ſmarowania, frykacye, bańki ſuche, albo z piiawkami, pryſzcze, płaſtry, &c.

Item, Extrakt z tabaki, znacznie wyciąga humory Katharowe, zrobiwſzy z niego pigułkę, trzymać ná ięzyku, śliny połykać nie potrzeba, boby były womity; maią drudzy zwyczay Tabakę, czyli Tytuń gryść, wielom to pomaga, inſzym bardziey ſzkodzi, oſobliwie kto do niego nie zwyczayny, inſi kurzą, i wiele pluią, przez co pozbywaią wiele flagmy, i zbytniey wilgotności.

Kathar.

NAprzod Kathar pozbywa ſię przez poty, przez purganſe, Enemy, przez aplikacye powierzchowne, przez kurzenia, przez dietę, przez agitacyą, iakoż ludzie pracowici nie znaią Katharu. Gorczyca ná proch utłuczona, iak proſzek tabaczny zażywaną pomaga.

Co ſię tycze purganſow, z temi trzeba oſtrożnie, aby materya gruba z głowy zá wzięciem lekarſtwa nagle ná pierſi nie opadła, oſobliwie w ten czas, kiedy ſuchy bywa Kathar, gdy zaś bywa wilgotny, że flagma łatwie, lubo iey wiele odchodzi, może beſpiecznie dać lekarſtwo, ná co ſłużą trunki purguiące z ſeneſu. Mannę Kalabrynę, roſpuść wodką Hiſſopową, przecedź, przyday Syropu rożanego, z mieſzay, day ciepło wypić.

Kaſzel zbytni.

I Suchoty leczy *viſcus pyrorum*, to ieſt Jemioła drzewa gruſzkowego, ztłuc ná proch, i pić z piwem co dzień. *Item*. Omanowe korzenie warzyć w wodzie, á oſłodziwſzy cukrem, pić rano, i ná noc, ſam zaś korzeń Omanowy w cukier włożyć, i onego zażywać. Omanu w miodzie ſmażonego zażywać. *Item*. Siarki miałko utłuczoney, w świeże iaie miękko uwarzone włożyć, umieſzać dobrze, przydawſzy do tego benzoinu iako iedno ziarno grochowe; i wypić to ná czczo, i ná noc ſpać idąc, zażywać tego poki kaſzel nie uſtanie. *Item*. Wziąć trzy głowki czoſnku, ochędożyć pięknie, utłuc, przydać wieprzowego ſadła, i iaie świeże. Oraz to wſzyſtko ztłuc, i tą maścią z wieczora przy ogniu podeſzwy, i grzbiet ſmarować, i ciepłą chuſtą obwinąć nogi. Maſło bez ſoli z lipcem białym zmieſzawſzy, potym to pić w ciepłym piwie trzy razy ná dzień. *Item*. Weź żołtek iaiowy, zmieſzay go z lodowatym cukrem, ziedz, rzecz doświadczoną. Orzechy laſkowe przypiekane z miodem przaſnym zażywane

wane pomagaią. *Item.* Rożany Konfekt z rożaną wodką zagrzawſzy, po łyſzce rano, i ná noc zażywać. *Item.* Rutę i paproć uwarzywſzy z ſpołem, przydáć trochę miodu; á napiiać ſię z rana i ná noc, przytym w wannie wollney nakładſzy ślazu, i ruty, kąpać ſię. *Item.* Wziąć papieru lazurowego, miodem go naſmarować, kminem polnym, i gozdzikami tłuczonemi poſypać, ná pierſi przyłożyć, podeſzwy przytym naſmarować oliwą zmieſzaną z gorzałką, i z ſolą ná noc. *Item.* Anyżu pięknego, i wybornego kwartę odmierzyć, wlać do niego wody puł garca, włożyć w czyſty garnek i zalepić, w tym warzyć do połowy, á przecedziwſzy przez chuſtę, włożyć funt cukru ſzarego, znowu weſpoł to ſmażyć ná ſok, ktorego ná dzień, trzy, albo cztery razy zażywać. *Item.* Cybulę wielką upiec, upiekſzy drobno poſiekać, cukru łyſzkę, oliwy puł łyſzki przydać, przyſmażywſzy zá iedno u ognia ną rynce, zieść to rankiem przed iedzeniem; albo po obiedzie. Do razy kilku może kaſzel minąć od tego, ieść czoſnek albo zażyc *Lochſanum.*

Ná kaſzel, i cięſzkość w pierſiach.

UWarz kaſzy ięczmienney rzadko, przecedź, przyday miodu czyſtego ile potrzeba, niech chory tego częſto zażywa po łyſzce. *Item.* Czoſnek upiec w zarzewiu, roſtarſzy go, przyłożyć ná pierſi.

Kiſzka

Kiſzka

WYchodząca ſtolcem. Wziąć Rumienku, roży czerwoney, dziewanny. koſzyczku, chelidonii, pokraiąwſzy to, w winie albo w mleku ſłodkim warzyć, i ciepło w woreczkach przykładać, wepchnąwſzy w przod kiſzkę powoli ręką naſmarowaną oleykiem Swiętego Jana. Wziąć zieloney albo świeżey dębiny, przygrzać przy ogniu, i wepchnąwſzy kiſzkę, przyciſkać dębiną ciepłą mieyſce wychodzenia, albo ná deſce dębowey cieplej, goło niech chory częſto ſiedzi.

Kolki.

GDy dokuczaią, ząb Wieprzowy wielki ná proch ztarty wypić w piwie, albo w winie, albo ſzczokę ſzczupaka, albo ięzyk od gęſi w proſzku, albo proch Cytwaru, Kminu, Szafranu trochę, ſkorki pomarańczowey. Chuſty maczać w zimney gorzałce, i okładać boki, albo te mieyſca, gdzie kolki kolą.

Item. Ná kolki, Wilcze ielito ſuſzone, i ná proch utarte, zadane ná raz co ſzeląg zaważy, ieſt doświadczony.

Item. Ná kolki warz Czoſnek, przyday Oliwy, piy; pomożeć także proſzek z ſkorek pomarańczowych z Tatarſkim zielem dobry. *Item.* Sok wyciśniony z łayna wołowego, dany w piwie ciepłym pomaga, ale trzeba ſię po nim zapocić. Dla Białychgłow Krowie należy, co też ieſt ſekret ná wypędzenie zatrzymanego łożyſka.

Item.

Item. Oleiek wyciśniony z iąder Orzechow Włoſkich, dany na raz 6. łotow, ieſt doświadczone. *Item Electuarium Diaphœmie: cum philonio Romano*, wraz zmieſzawſzy dać ieſt doswiadczone. *Item*. W pęcherz nalane, Dekokcye *ex herbis emollientibus & diſcucientibus*, (ciepło przykładaiąc ná żywot) pomagaią. *Item*. Łayna gołębie, swinie, owcze, rozmąciwſzy winem, przywarzyć, żywot okładać, ſą doswiadczone.

Kołtun leczyć.

DOſtać wydry, z ktorey wyięte wnętrznoſci uſuſzyć w ciepłym piecu, ná proſzek miałko zetrzeć, i pić codziennie w piwie tym poki ſtanie prochu, aż ſpadnie z głowy Kołtun. Albo doſtać Jeża, uwarzywſzy go ziesć. Albo ſpalić w garnku całkiem ná popiol Jeża, choćby i kilku Jeżow, urobić ług z tego popiołu, ktorym kołtunowatą głowę myć. Sadłem Bocianim, albo Jeżowym głowę ſmarować pomocno ieſt, albo zażywać *Theriacam Romanam*.

Aby ſię Kołtun ná wierzch wydał, maią rożni rożne ná to ſpoſoby, á oſobliwie ciekawe baby, maią ná to rożne zioła z dziwnemi nazwiſkami, maści plaſtry, mycia, &c. Ja tylko dodam, że kto chce, aby ſię kołtun wywił, niech moczy w gorzałce albo w winie ziele nazwane *Barwinek*, (ktorego nawet i zimie pod śniegiem doſtanie) tę gorzałkę abo wino niech piie codzień po kieliſzku, przytym niech warzy to ziele w ługu, i tym głowę myie, w ten czas gdy ſię wywiie, tak prędko od mycia częſtego ſam odpadnie.

Item. Aby ſię kołtun wywił; Weź barſzczu ziela, babiego muru, ktory też zowią mchem wiekſzym, łopianowego korzenia, wraz to warż, myi głowę częſto. Daie ſię też przeſtroga, aby dla beſpieczeńſtwa nie urzynać kołtuna nożyczkami, nożem, albo brzytwą, ani żadnym żelaznym inſtrumentem, ale tym ſpoſobem; Weż białek od iaia ieden, wapna świeżego nie gaſzonego lotow 4. Auripigmnentu puł łota, mydła barſkiego, ługu mocnego, co potrzeba, zmieſzay warż, obmyi pierwey mieyſce wodą ciepłą, naſmaruy tą mixturą, zaraz patrz ieżeli włoſy puściły, ieżeli nie, obmyi czym prędzey, á znowu naſmaruy, zapewne odſtanie, to ſmarowanie nazywa ſię *Pſilitrum*.

Ná łomanie w kościach, i inne bole z kołtuna przyczyny pochodzące. Wanna: Weź łopianu z liściem, i z korzeniem, babiego muru, Barwinku, Macierzanki, liścia wierzbowego, warż w kotle, oſtudziwſzy nie roſtwarzaiąc kap ſię, co raz w inſzey wodzie z nowych zioł warzoney, á przytym łopianowy korzeń warz i piy &c.

Ná kroſty po Twarzy.

WEż żab ziemnych dwie albo trzy, uſiekay, ſmaż w Oliwie, tym Oleykiem ſmaruy, ieſt pewny. *Item*. Z drzewa Jeſionowego wypalony *Spiritus*, oraz z oleykiem zmieſzawſzy go, z wodką Fiałkową, ocieray twarż, ieſt pewny. *Item*.

Item. Wodka wypalona z Kwiecia Omanowego, (myiąc ſię nią) zpędza trąd.

Ná Kroſty, około Noſa bywaią czaſem czerwone, á czaſem iak perełki, zowią ſię Variz *albo* Jonthi.

WEź Oleyku Bobkowego, Maści Topolowey rowne części, zmieſzay, ſmaruy często, ná noc zaś przykładay chuſteczkę zmoczoną Gorzałką.

Ná Liſzaie.

WEź ſamych Korzeni ſzczawiu Końſkiego *np.* trzy lub więcey (według wielkości plamy) otrześniy dobrze z piaſku wſypawſzy ſzczyptę ſoli, ſtłuc w możdzierzu, i przyłoż przez chuſtę cienką ná Liſzay: niech trwa od godziny do godziny. Pewne i doświadczone Lekarſtwo.

Ná Liſzaie Ktore ſię zowią *Impetigines*, śliną czczą nacieray ie.

Item. Wodka złotnicza zielona, oſtrożnie nią nacieray, bo gryzie, lepiey zmieſzać wprzod ná poł z wodą proſtą.

Item. Weź Kamfory, Mirchy rowne części, naley trochę wina, warz z lekka w garnuſzku, tym winem namazuy.

Liſzaie, podlicie, piegi, pſtrociny.

NA ciele nacierać Oleykiem papierowym, to ieſt: palić papier w trąbkę zwinąwſzy, na łyſzce; albo ná talerzu cynowym, aby ſię dym na cynę kurzył, aż ſię Oleiek na nim uczyni. Albo ſmarować *oleo pini, therebinthinæ tartari.*

Ná wykrzywienie Twarzy iedney ſtrony, ktore nazywa ſię Spaſmus Cinicus, *albo* Convulſio Canina, &c.

WEź wodki Paraliżowey, co potrzeba do niey Oleyku Burſztynowego, albo rozmarynowego, nacieray tym Twarz zarażoną, kilkakroć przez dzień, przytym w uściech często maſtykować Gorczycę białą; płokać też uſta wodą, w ktoreyby wrzała Szałwia, Rozmaryn, Tatarſkie ziele: iednak przy tym ſię przepurgować.

Ná Wargi popadane.

OLeiek z żołtkow iaiowych ieſt dobry, albo weź łyſzkę drewnianą, ktora iuż była w zażywaniu, zapal ią, á tę tłuſtość ktora ſię z niey ſkwarzyć będzie, pilnie zbieray; ieſt bowiem ſkuteczna ná popadanie warg, rąk, i nog.

Likwor, Twarz czyſczący, to ieſt: ſpędzaiący wſzelkie plamy, Oſutkę, Liſzaie, Piegi, Kroſty, Ogorzelinę.

WEź octu winnego trzy kwarty, Gleyty ſubtelno utartey łotow pietnaście, zmieſzay, warz z kwadrans w moſiężnym albo w miedzianym naczyniu, zdeymi z ognia, niech oſtygnie, iak ſię dobrze uſtoi, zley z wierzchu czyſty ocet, do ktorego przyday hałunu, ſoli oczkowatey, oboyga po cwierci łota,

ta, Mirchy białey łot ieden, Kamfory cwierć łota, Wodki Rożaney przedniey puł kwarty, Oleyku Wayſztynowego kwaterkę, niech tak ſtoi przez noc dobrze umieſzawſzy, ná zaiutrz powarz trochę, iak ſię uſtoi zley z wierzchu, i ſchoway, tym likworem nacieray twarz na noc zmaczawſzy chuſtę.

Item. Weź hałunu tłuczonego łotow cztery; wody kryniczney kwartę, warz aż połowa wywre, potym weź gleyty utartey cwierć ſunta, octu winnego połtory kwaterki, i tak długo mieſzay aż zbieleie, tym twarz często ścieray maczaiąc chuſtkę.

O Pluciu krwią; ſpoſob do Leczenia.

NAprzod ieżeli z płuc krew przez uſta odchodzi, trzeba zaraz bez odwłoki krew albo z ręki albo z nogi ktorey puścić, i z powtorzeniem ieżeliby tego była potrzeba, potym dawać zaraz trunki chłodzące, zatrzymuiące, i ściſkaiące, naprzykład: *Spir. vitrioli* kropel 20. day ná raz, ieſt rzecz doświadczona. A nie tylko ſię ſadzić ná tym, aby krew zatrzymać, ale i tę, ktora pozoſtała w płucach ſpiekłą, (z kąd pewne ſuchoty) rozſzerzyć, i wyprowadzić. Ná co ſłużą Oleiek Migdałowy z Olbrotem zażywany. Do tego uważyć, ieżeli ſię przedtym Hemorhoidy otwierały, á potym ſię zatrzymały, trzeba ie otworzyć, ieżeliby też z zatrzymania Mieſięczney choroby, krew z nogi puścić, i dawać ná poruſzenie onych.

Julep do zażywania ná krew.

Item.

Item. Służą ná to ociągania ſubtelnemi Bańkami po grzbiecie, i łopatkach ścierania, wiązania rąk i nok, &c.

Ná wyprowadzenie humorow, oſtrych, cholerycznych, gorzkich, i kwaśnych, naylepſze ieſt *Rhabarbarum.*

Sok pokrzywiany z cukrem zmieſzawſzy pić, ieſt bardzo ſkuteczny, także Krwawnik Ziele warząc i piiąc.

Item. Mleko Ośle, i Kozie, Stal w nim kilkakroć zgaſiwſzy, ieſt pożyteczne.

Jeżeli krew od wątroby idzie, ná to Kauterya w nodze znacznie pomaga, zażywaiąc przy tym inſzych ſpoſobow.

Służą ná wierzch Plaſtry, Maści, Materace, &c. *Item.* Nazbieray ſzyſzek z Rakow, warz ie, w wodzie oraz z ięczmieniem, przecedziwſzy, piy.

Ná zerwanie Żyły Płucney.

KRochmal z wodką Babczaną ieſt dobry. *Item.* Wodka ſekretna *Stiptica* zwana *Empyema*, ieſt choroba niebeſpieczna, ropa albowiem rozeſzła w Pierſiach, prędko uduſi.

Spoſoby do leczenia.

Terpetynę Wenecką wypłocz w Tyzannie, zmieſzay z proſzkiem Lukrecyowym, daway często choremu.

Item. Weź Korzenia Slazowego, Zywokoſtu, oboyga po dwa łoty, Rzepiku, Podbiału, polney Dryakwie, *Pan. Mar.* włoſow, wſzyſtkiego po garści, naſienia Dyniowego,

C Ogor-

Ogorczanego, Melonowego, po dwa łoty, Anyſzku cwierć łota, Lukrecyi, Rodzenkow, po dwa łoty, Kwiatu Rumiankowego, Fiałkowego, Roży ſuchey po ſzczypcie, warz to w wodzie, przecedziwſzy, przyday Syropu Lukrecyowego, z Podbiału, Omanowego ile potrzeba, daway tego choremu po kwaterce ná dzień.

Oſttatni ſpoſob ieſt, to ieſt: otwarcie boku między czwartym, i piątym żebrem, lecz tu u nas nie maſz Anatomiſtow, ktorzyby to praktykowali. Chorego napoy ma bydź Tyzanna miodem przyſłodzona.

Vomica, Kuracya podobna ma bydź iako i *Empyematis*. Oprocz tego ſekret oſobliwy. Namocz (Poleiu Ziela) w gorzałce hanyżkowey, daway tey gorzałki po troſze choremu, dobry też ná to *Balſamus Samaritanus &c.*

Krew z noſa zbytnie płynącą zaſtanawia.

WZiąć z toczydła od Kowala gęſtwiny z korvta garść, źmieſzać z octem winnym, i ná kark przyłożyć, albo poſypować krew *Pulvere ſimpatico ſtiptico*. Albo z ręki puścić kazać. Z liscia wierzbowego plaſtr uczynić, krew zaſtanawia zkądbykolwiek płyneła. W płynieniu krwi Konfekt Rożany z dryakwią zmieſzany, częſto zażywany, znacznym ieſt Lekarſtwem.

Krzyż bolący.

Smarować maścią Rożaną Topolową.

Kurcz

Kurcz.

GDy kogo trapi, w rzeczney wodzie warzyć niegaſzone wapno, potym ſoli wſypać, oliwy wlać, ſpołem umieſzać, i ná dolegliwe mieyſca plaſtrem przykładać, śliną náczczo, albo Łoſim kopytem mieyſca cierpiące nacierać.

Item. Służą Oleyki do ſmarowania z gliſt, z ślimakow. Sadło Człowiecze, Pierścień z rogu Oſła dzikiego ná palcu noſzony, ſkora Człecza, Węgorzowa ná ciele noſzona. Nayoſobliwſzy ieſt proſzek z Stonogow, zażywaiąc go tym ſpoſobem, nazbierać ich wiele, zlać winem, uſuſzyć, zetrzeć ná proſzek? Jeſzcze tak lepiey, nazbierawſzy ich; ſkropić dobrze winem, ſtłuc w możdżerzu, wyciſnąć ſok przez chuſtę, tego ſoku brać po łyſzce.

Item. Weź ſoku z iabłek leśnych, zmieſzay go z oliwą, ſmaruy ciepło mieyſca te z ktorych kurcz napada.

Wypatroſz Kota oprawnego, włoż weń pomienione rzeczy, zaſzyi, piecz zarowno, ciekącą z niego tłuſtość nazbieray, ktorą ſmaruy grzbiet, i części pościągane, uznaſz pomoc. Kąpieli też ná to pomocne, z Slazu, z Korzenia Liliowego, z Naſienia *Fenurg: Livi*: Kurcz w nogach kto cierpi, niech pod kolanem noſi podwiązki z ſkorki węgorzowey.

Lekarſtwa proſte poty pobudzaiące.

WRozmaitych chorobach, nayſkutecznieyſze ſą poty, przez ktore wiele ſubtel-

C2 nych

nych ostrych humorow przez poty ciała, natura pozbywa, dla ktorych pobudzenia procz Lekarskich sposobow, proste i domowe podaią się, tak w pospolitości, iako i w osobności.

W pospolitości te są.

DRyakiew prawdziwa, Rog Jeleni, lubo Łosi, lubo Jednoroziec, tak kopany w ziemi iako i Morski, skrobiąc ie lubo to nożem, lub raspłą, i daiąc w winie, albo w czym innym.

Item. Kawa ná noc kładąc się spać zażyta poty pobudza, ieszcze lepiey, gdy do niey przydasz Dryakwi, albo Rogu Jeleniego tartego.

Item. Proszek Wiperonowy, to iest: ze żmiy robiony, poty znacznie pobudza, i krew czyści. *Item.* Korzenie Łopianowe pod Jesień kopane, ususzone, warząc ie i polewkę piiąc, poty bardzo pobudza.

Item. Proso warząc, á polewkę piiąc, poty pobudza. *Item.* Ziele *Cardi Benedicti*, i nasienie iego lubo warząc, lubo w proszku zażyte, poty pobudza.

Item. Sok Bzowy, także i Hebdowy do tego dobrze służy. *Item.* Złoto Malarskie subtelno utarte, iako i samo Złoto subtelno upiłowawszy zażyte, poty pomocnie pobudzaią. *Item.* Siarka, Olbrot, to iest *Sperma Ceti*, Mumia, *Terra Sigillata*, Kamfora, poty pobudzaią, lubo same przez się, lubo zmieszane iedno z drugim, także tłuste rzeczy, zwłaszcza ná urazy, iako Oliwa, Sadło Niedzwiedzie, psie &c. Oso-

Osobne, albo składane są te, albo podobne. Weź Rogu Jeleniego tartego iak naparstek, albo gran dziesięc, przyday trochę Kamfory, albo Mirrhy, day w winie ciepłym, albo w piwie, albo w kawie.

Item. Weź Jednorozcu kopanego tartego, gran pietnascie, przyday Dryakwi, i trochę Kamfory, zmieszay, i day, służy to ná wszelkie gorączki, i Febry zimne; możesz tenże Jednoroziec, lubo Rog Jeleni tarty mieszać z siarką nożem uskrobaną, albo z Mirrhą tartą. *Item.* Narąb w sztuki Rogu Jeleniego, nie startego garść, warz w wodzie w pułgarca do połowy, przecedziwszy piy ná noc, albo Kawę w tey wodzie ugotuy, i wypiy, kładąc się spać, poty pewne.

Item. Warz Proso z Zielem *Cardui benedicti*, przecedziwszy daway pić.

Łamanie w stawiech.

ABo *arthritis* od wielu innych cięszkich chorob Człowieka wolnym czyni, bywaią niektorzy tey sobie życzący choroby, żeby ná żołądek, głowę, zęby, piersi, wnętrzności, i inne części ciała nie chorowali; bo wszystkie złe humory od serca ná ręce, albo nogi z bolem spadaią, i długi żywot Chiragrykom, Pedagrykom czynią, á przeto gdy kto pewnych czasow zwykł pedagrę chiragrę, albo *arthritidem* cierpieć, niechay się o to nie stara, żeby całe pozbył tey choroby: gdyż ieżeli te humory spływaiące lekarstwa-

mi zatamuie, pewnie paraliżem, letargiem, dufznością, albo iakim ciężkim paroxyzmem wkrotce umrze.

Łożna choroba,

TAk się leczy, iako morowe powietrze, i takiey potrzebuie oftrożności. Doftać gołębia żywego, i z pod fkrzydła prawego krwie mu upuścić iak naywięcey, i wfzyftkim ludziom w domu obłożnie choruiącym, według flufzney miarki dać fię napić z piwem albo z winem. Naypierwfzemu w tey chorobie dać ziarnek bzowych utłuczonych w ciepłym piwie łyfzkę, albo puł łyfzki według ſłabſzey albo mocnieyfzey natury. Cegłę nową rozpalić iak ogień: octem mocnym polać, aby fię para po izbie zarażoney rozchodziła, i humory trawiła. Albo Cybule głowki ná krzyż rozkraiane, po izbie i łofzkach rozwiefzać. Albo Konia zbiegać i zapocić go mocno, i co prędzey do tego gmachu, gdzie ci ludzie choruią, wprowadzić, poki nie ofchnie. A tak owe z niego fumy, tę uśmierzą zarazę. Albo dawać im pić profzek ferdeczny biały, i czerwony.

Macicę.

Leczy *China Chinæ*, Galban, Bobrowy ftroy, czartowe łayno wąchać &c.

Mania.

MAnia ieft zapalczywość, albo fzaleńftwo, pochodzące z gorącości muzgu, (bez gorączki) miefzaiąc racyonacyą, i imaginacyą,

cyą, częftokroć bez naruszenia pamięci.

ZNAKI fą te: Maniacy fzaleiąc, biią przytomnych, kąfaią czafami, cichemi fię pokazuią, nie dadzą fię iednak ufpokoić, wiele gadaią, fkaczą, śpiewaią, wrzefzczą, wzrok maią ftrafzny, mało co śpią, moc w nich niezwyczayna, fuknie, kofzule ná fobie drą, włofy targaią, okna, i co napadną tłuką. Spofobni fą czafem do wefołości i śmiechu zbytniego, á czafami nazbyt fię fmucą, i boią, nago radzi legaią, zimna nie czuią, pamięć pofpolicie miewaią wielką, że i dawne rzeczy wfpominaią.

Choroba tá z rożnych rzeczy pochodzi, tak powierzchownych, iako i wnętrznych; że fię rzadko trafia, dla fzczupłego Zebrania, opufzczam ie: z wielką też trudnością bywa uleczoną, aż fię chyba fama dobrowolnie ufpokoi, czafem fię też obraca w głupftwo, iuż nigdy nie uleczone.

Jeżeli w tey chorobie *Hemorhoidy*, fame fię otworzą, albo fię krew z nofa pufci, albo biegunka nie gwałtowna, uwalniaią od choroby: ieżeliby zaś po twarzy, po nogach wrzody iakie fię pokazały, złym znakiem fą. Jeżeli fię trafi z ukąfzenia pfa wściekłego, albo z czarow, rzadko bardzo uleczyć fię może.

Spofoby do leczenia.

SŁużą na początku choroby, purganfe mocne, womitorya, pryfzcze, Kauterya, fuche bańki, krwie pufzczenie, z nog, z powtarzaniem kąpieli, enemy &c. oprocz tego Kam-

Kamfory częſte zażywanie znacznie pomaga.

Item Sok wyciśniony z młodych iaſkołek, ieſt oſobliwym lekarſtwem; dawſzy go ná raz łotow dwa z wodką Cynamonową.

Item. Oſobliwy experyment. Weź Bukwice Ziela, i kwiecia iey, Koſzyſka, Rozmarynu, Lawendy, Macierzanki, Meliſſy, wſzyſtkiego po garśći, warz te zioła w wodzie czyſtey, przecedź, ſchoway, potym weźmiy Bobku przetłuczonego, Ciemierzycę, czarney, oboyga ile potrzeba, wſyp do worka, przeſzyi go, przywarz w pomienioney Dekokcyi, wyżdząwſzy obłoż niem głowę, co godzina przygrzewaiąc w teyże Dekokcyi, czyń to przez kilka dni.

O MELANCHOLII GŁOWNEY.

ZNaki. Naprzod ieſt ſzaleńſtwo, albo głupſtwo bez gorączki; przytym boiaźń, i ſmutek, myśli ſtraſzne, i zapomnienie ſię, *Convulſio*, to ieſt, ściąganie żył, á pod czas i wielka choroba napada. Wielomoſtwo, płacz, ſtronienie ſię od konwerſacyi z ludźmi, podeyrzenia, rozumieią wſzyſtko bydź trucizną zarażone, ſen krotki nieſpokoyny, niektorzy zawſze ſię śmieią, inſi płaczą, inſi rozumieią ſie bydź Bogami, Krolmi, Xiążęty, inſi rożnych beſtyi ieſta, i głoſy zmyślaią, inſi rozumieią ſię bydź ſzklanemi, albo glinianemi, zkąd ſie zawſze boią, żeby ſie nie ſtłukli. Inſi rozumieią ſię bydź umarłemi. Inſzym ſie zda iakby iaką marę przed ſobą widzieli. Inſi rozumieią, że członkow nie maią.

ią. Inſi boią ſie aby ſię nie zapadli. Inſi ſię ſwarzą, drudzy ſię uſtawnie modlą. Inſi ſię uczą. Inſi o woynach traktuią, &c.

Choroba ta, iako i pierwſza ieſt długa, do leczenia bardzo trudna, zkąd nazywa ſię *Flagellum* albo *illuſio Medicorum*. Obraca ſię podczas w Manią.

Jeżeli w tey chorobie dyſſenterya przypadnie, złym znakiem ieſt. Przynośi też częſtokroć Apoplexyą, albo Paraliſz, albo Konwulſye.

Spoſob do Leczenia.

POżyteczne ſą naprzod Enemy, Womitorya, Purganſe, Hemorhoidow otworzenie, Arterytonomia, Kauterye, Pryſzcze, &c.

Także rożne infuzye w ſerwatce ſłużą. Przytym *abſorbentia* ſą potrzebne.

O MDŁOSCIACH.

Ktore nazywaią ſię *Animi deliquium*, *Lipothimia*, *Defectio*, *Sincope Cordis*, *Paraliſis: Fulmen Microcoſmi.*

MDłość, ieſt nagłe ſił uſtanie, ze krwi w Cyrkulacyi przeſzkodę maiący, z uſtaniem pulſow, i z potem zimnym. Rożność. *Animi deliquium*, znaczy mdłość powoli naſtępuiącą, *Sincope fulmen Micocroſmi*, znaczy nagłe zemdlenie, *Lipothimia*, albo *Lipopſichia*, albo *Eclipſis* znaczy powoli naſtępuiącą mdłość, z ziębieniem nog, i rąk, bez potu, przytym mowy, i zmyſłow nie zupełne utracenie. Z rożnych przyczyn mdłości napadaią. Naprzod z ſub-

z ſubtelności humorow, z ktorey duchy ożywiaiące łatwo ſię rozchodzą, i niſzczą.

Item. Z trucizny zadaney. Z boiaźni, z aprehenſyi, z fraſunku zbytniego.

Item. Z zbytniego wyprożnienia, to ieſt; gdy krew albo z rany, albo z noſa, albo Mieſięczna gwałtownie odchodzi, także z zbytnich purganſow, womitow, potow.

Item. Z zatłumienia duchow ożywiaiących, także z defektu onychże, także przypada w gorączkach, ktore ſię nazywaią *Sincopales malignæ & acutæ*, także z wątroby, z obſtrukcyi dawnych, z żołądka pełności, albo z ſłabości.

Item. Przydaie ſię w nagłych ewakuacyach, iako gdy ſię wrzody iakie wielkie otwieraią, z ktorych nagle materya odchodzi; także w dyſenteryach, w puchlinach, w ſuchotach, &c. *Item:* Z ukąſzenia Zmii albo Węża. *Item.* Krew ſpiekła gruba, i zimna, zgromadzona ku ſercu, nagłą mdłość ſprawnie, także nagły *reflexus* duchow, i krwie do ſerca, także z pełności krwie mdłość przypada, często też i z gliſt, z fatygi, &c.

I nieporządna miłość ſzalona,
Iako mdli ſerce, dręczy ſtęskniona.

GDy nagła mdłość napadnie, w ktorey głowa ná ramiona, albo ná pierſi opadnie, przytym puls, i oddech długo zatłumiony będzie, twarz z zielenieie, albo z czerwienieie, albo z ſinieie, i gdy chory po dmuchnionym proſzku kichaiącym w nos, nie kichnie, ieſt

ieſt znak bardzo zły. Ktora mdłość z zbytniego wyprożnienia, lubo przez krew, lubo przez poty, &c. albo z aprehenſyi, lubo z fraſunku, lubo z inſzey iakiey przyczyny powierzchowney pochodzi, mniey w ſobie ma niebeſpieczeńſtwa, gdy zaś ze wnętrznych przyczyn pochodzi, często niebeſpieczna ieſt,

Spoſoby do leczenia.

GDy mdłość Człeka napada, zaraz go w znak połoź i twarz wodą zimną obmyi, albo opryśniy, wina albo wodki ożywiaiącey do uſt wley, pod noſem nacieray wodką ſerdeczną; Jeżeliby nagła mdłość napadła, zatkay uſta, i nos iak naylepiey ręką. Proſzek kichaiący w nos (piorem) wdmuchni, pod nos przytykay *Spir. Sal. Arm ur.* z iuſzyma wierć. *Item.* Pulſy ná ſkroniach, i u rąk natrzyi wodką ſerdeczną, albo lepiey wodką Krolowy Węgierſkiey z Kamforą.

Ná przyczyny, z ktorych mdłość przypada, trzeba mieć uwagę. Naprzod: Jeżeli pochodzi z niedoſtatku żywności, w ten czas winem dobrym chorego poſilać, polewkami ſytnemi, bullionem, &c. Jeżeli z ſubtelności humorow, (co poznać po oczach, i ſkroniach zapadłych, po noſie zakończonym) takiego chorego położyć ná mieyſcu chłodnym, ciało wſzyſtko natrzeć octem, z Oleykiem Rożowym zmieſzanym, poſilać go potrawami ſytnemi, iako to polewką Migdałową &c. Jeżeli z przyczyny macice, dawać wąchać Bobrowy ſtroy, i kurzyć niem, także przytkać

tkać pod nos *Spir. Sal. Arm.* Jeżeli z trucizny zadaney, tę trzeba wybawic przez womitorya, także pić dawać mleko ciepłe, polewki tłuste, &c. Jeżeli z zbytnich purgansow, albo womitow; dać Theryaki swieżey przydawszy do niey *Landani Opiati* grano iedno. Zywot smarować Oleykami *Cydomor Menthæ, Myrtollo, &c.* Potym worki z ziołami zatrzymuiącemi przykładać. Jeżeli z womitow, o tym będzie ná swym mieyscu. Jeżeli z zbytnich potow, te trzeba ustanowić, ciało ścierać octem, albo zimną wodą, ná serce przykładać rzeczy chłodzące, iako Rutę z octem roztartą, przydawszy Kamfory, Julepy też dawać chłodzace, iako Cytrynowy, Liliowy, Fiiałkowy, Konfekty też rożne posiłaiące, iako Gwoździkowy, Mellisowy, Borakowy, Rozmarynowy; &c. Jeżeli z boiaźni, z frasunku, z aprehensyi, trzeba takiego rozweselać żartami, muzyką, rozmowami, &c. Przytym dawać rzeczy rozweselaiące, ku sercu przykładać Szafran, krwie też pusczenie pomaga znacznie. Jeżeli z zatłumienia duchow ożywiaiących: czynic Frykacye, bańkami suchemi ociągać, potym dać Ambry gran 5. z wodką Cynamonową. Jeżeli z pełności krwie, puścić ią trzeba. Jeżeli z przyczyny żołądka, dać ná womity. Jeżeli z glist: o tym będzie ná swym mieyscu.

Item. Ná wszelką mdłość *Spiritus Sal: Arm. cum Spir. vini Camphur. & Oleo succ.* Zmieszawszy nacieraiąc niem pod nosem, iest bardzo skuteczny, także *Sal volat. oleosum Sylvii* nad wszystko nayskutecznieyszy, á osobliwie gdy z przyczyny Macice mdłość napadnie. *Item.* Ambra w czymkolwiek dana, znacznie posila, także Kamfora.

Item. Octy, iako to Ruciany; Gwoździkowy, Fiiałkowy, Rożany, okładaiąc niemi pulsy, i serce, (á osobliwie gdy z iakiey gorącey przyczyny) znacznie pomaga. *Item.* Melissa lubo świeża, lubo sucha, (zrobiwszy z niey materacyk, skrapiać go winem, wielce pomaga.

Wodka perłowa posilaiąca

WEź wodki Rożaney, Fiiałkowey, Borakowey, Melissowey, po dwie uncye, *Manus Christi unc.* 1. Perel *præ. ar.* 1. Bursztynu białego tartego dwa skrup. *Aqu. Langii unc.* 1. zmieszay, daway po łyszce.

Ná mdłość w gorączce.

WEź wodki Rożaney kwaterkę, przyday Kamfory, Cynamonu, Szafranu potrosze, octu mocnego puł kieliszka, zmieszay, okładay pulsy, i serce: *Item.* Wodka wypalona z Kwiatu Dziewanny, daiąc ią do picia, iest doświadczona.

MOCZ KRWAWY

Ktory nazywa się Mictus Cruentus.

KRew z uryną z rożnych mieysc, i przyczyn odchodzić może: przyczyna nayczęści bywa ze krwi pełności, albo ostrości, albo z kamienia w nerkach zostaiącego.

Oprocz

Oprocz tego, przydaie ſię z ſpadku, z dzwigania, ciężaru iakiego, z zbytniey agitacyi, albo z ſamego pęcherza, gdy od kamienia w nim zoſtaiącego zraniony będzie.

Ieżeli zaś muſzkuł (*Spincter zwany* albo *canalis pennis*) zranione będą: na ten czas więcey krwi wychodzi, iako ſię przytrafia *ex effrenata venere* z zapalenia pochodzącego, *ex fluxu Gomorrheo*.

Rozeznanie Choroby należy z ſamey rzeczy ná częśći naruſzoney, i ná przyczynach.

NAprzod ſtarzy ſą podlegli tey chorobie, bardziey ci ktorzy cierpią kamien, &c. *Item.* Gdy krew z uryną mieſzana będzie, ieſt nakſztałt wody z wypłokanego mięſa, i niekiedy małe kawałki krwi, ná ſpodzie pokazuią ſię, poſpolicie uryna ługowi bywa podobna, oſobliwie gdy ſię długo w pęcherzu przetrzyma, przez co czernieie.

Item. Część zraniona (bol oneyże) znaczy zranienie nerek. Jeżeli w ſłabiznach Pęcherza. *Item.* Krew, ieżeli ieſt z nerek: mieſza ſię doſkonale z uryną, z pęcherza zaś częſtokroć czyſta i niepomieſzana wychodzi. *Item.* Jeżeli z przyczyny kamienia, będą wzwyż opiſane; ktorych ieżeli nie będzie, ze krwi pełności, albo oſtrości zbytniey pochodzić muſi, co ſię częſtokroć ſtarym przydaie; oſobliwie z flegmy ſłoney, ktora w nich panuie.

Progn. Wiele i częſte krwi przez urynę odchodzenie, niebeſpieczne ieſt, gdyż albo ſuchoty, albo puchlinę przynoſi. *Item.*

Item. Jeżeli z wyżſzych części nagle krew do pęcherza zlewa ſię, i tam ſpiecze, urynie wolnego przeyścia nie pozwala, zatykaiąc meat, przez ktory odchodzi uryna.

Spoſoby do Leczenia.

JEżeli pochodzi z pełności krwi, albo też z oſtrości iey; zaraz trzeba krew puścić z ręki, i z nogi, ieżeliby była tego potrzeba, albo Hemorhoidy otworzyć, ieżeli chory do nich zwyczayny, ſłużą i bańki ná krzyżach: przytym dla expurgowania humorow oſtrych we krwi zoſtaiących, ſłużą purganſe.

Item. Woda też Egierſka ieſt dobra, piiąc ią codziennie, niekiedy, może iey zażywać *cum Rhabarbaro Mirabolanis* namoczywſzy. Jeżeli pochodzi z exulceracyi *meatus uranarii*; ná to ſłużą *iniectiones ex decoctionibus conſolidantibus* (z tym ſię tu niechcę rozwodzić.)

Item. Naſienie Babczane ná proſzek ſtarte, w czymkolwiek zażyte, pomocne ieſt; może do niego przydać Kadzidła tartego, także Korzenia Kurzego Ziela, dobre ná to. *Item.* Mech co ná tarninie rośnie, ieſt pewny. *Item.* Warz pſie ięzyki ziele, piy polewkę, ieſt rzecz pewna. *Item* Slaz z korzeniem także warząc, i piiąc pomaga &c.

Nauſea to ieſt: Spoſobność do womitow.

TRoiako przydaią ſię womity, to ieſt: *Periodicé*, *Criticé*, *Symptomaticé*.

Periodicé, Ná ten czas, kiedy niektorzy pewnych czaſow womity dobrowolne miewaią, przez

przez ktore wiele chorob pozbywaią, ſą albowiem tacy, ktorzy raz w Mieſiąc, inſi częściey, drudzy prawie co dzień wiele flegmy, cholery, kwaſności, przez womity wyrzucaią.

Criticé, Zaś, gdy w chorobie iakiey cięſzkiey ſame dobrowolnie z poruſzenia naturalnego, dnia krytycznego przypadaią, przez co od choroby uwalniaią.

Symptomaticé, Na ten czas bywaią, gdy natura chorobą iaką oſłabiona będzie, przez co żadney choroby folgi nie ma, i owſzem więkſze ſit oſłabienie, także gdy z obſtrukcyi wątroby, albo *Veſiculæ fellis*, albo *Cholidochi* pochodzą.

Rozne materye przez womity wychodzą, to ieſt, potrawy nie ſtrawne, krew nie czyſta, albo ſpiekła czarna, albo z inſzemi pomieſzana humorami, także wychodzi podczas *Chylus*, Flegma, Cholera, Melancholia, wodniſty humor, ropa, gliſty, *bilis porracea*: to ieſt: zielona Cholera, z czarowanych też wychodzą dziwne rzeczy, włoſy, iaſzczurki, żaby &c. Przyczyny womitow ſą doświadczone, powierzchowne, i wnętrzne.

Powierzchowne ſą ſpadek, uderzenie, powietrze zarazliwe, ſetor zarazliwy, zbytnia agitacya, nawigacya, oſobliwie po morzu, patrzanie na rzecz iaką obrzydliwą, trucizny zadane, iedzenia zbytnie grzybow, owocow, i innych nieſtrawnych rzeczy, obżarſtwo, piiańſtwo, &c.

Wnętrzne przyczyny ſą te: Pełność krwie, zkąd ſię dobywa przez womit. *Item*.

Item. Słabość żołądka, gorączki; wątroby zapalenie, śledziony, albo *Venarum Meſeraicarum*, obſtrukcye, Mieſięczney choroby, albo Hemorhoidow zatrzymanie, Katharowa materya częſto ſpadaiąca do żołądka *Cholidochi prava conformatio*, że nie do kiſzek, ale do żołądka zlewa ſię żołć, zkąd tacy uſtawicznie womity cierpią, bywaią także w okolicznych affekcyach, w iliace kamień cierpiącym. *Item*. W gliſtach, także gdy ſię wrzod iaki wewnątrz roſpuknie, &c.

Womity w gwałtowney gorączce niezwyczayne, złym bywaią znakiem. *Item*. Womit z flegmą, i cholerą zmieſzany, rzadki dobry w długiey biegunce, gdy womit dobrowolnie przypadnie, uwalnia od niey. *Item*. Womit z rożnemi kolorami, niebeſpieczny ieſt. *Item*. Womit zielony, ſiwy, rdzawy, czarny, śmierdzący, śmierci znakiem poſpolicie bywa.

Item. Womity bez żadnego koloru i pomieſzania humorow w gorączkach wielkich, nie dobre ſą.

Spoſob do leczenia.

WOmity ktore bywaią *Periodicé* albo *Criticé*, nie maią bydź zatrzymane, gdyż ſię przez nie natura czyści. Gdy zaś z inſzych przyczyn pochodzą, rożne ſpoſoby podadzą ſię na zatrzymanie onych.

Naprzod przyczyna z pełności humorow, nietrzeba zaraz zrazu zatrzymywać ich, i owſzem dopomoc naturze, daiąc go na pobudzanie ich dla prędſzego zbycia; na co ſłu-

ży *Gilla Teophraſti*, *ſal vitrioli*. *Ex Antim*, robionych medykamentow ná womity ſtrzedz ſię, bo bardziey, i więcey przyciągaią humorow do żołądka.

Item. Sol piołunowa z ſokiem Limoniowym zmieſzana, daiąc pić, prędko zatrzymuie, á oſobliwie gdy gorączka będzie.

Item. Pumex ná ſubtelny proſzek ſtarty w winie dany, zatrzymywa ſkutecznie, toż czyni i Kamfora.

Gdy ſię krew przez womit pokazuie, trzeba ią puścić z ręki, chyba żeby była czarna, ſpiekła, ná ten czas wſtrzymać ſię od niey.

Item. Ná zatrzymanie ſłużą plaſtry rożne, Materace, Oleyki, Kataplaſmy, Zioła w winie albo w occie warzone. Bańka ná ſucho nad żołądkiem ſtawiona. Kataplaſma, weź gałki Muſzkatowey, Żywokoſtu, oboyga po ćwierci łota, Tatarſkiego Ziela; Imbieru, po połtory ćwierci łota, Jałowcu dwa łoty, ośrzodki chleba 4. łoty: warz to w winie, żeby było iak kaſza, obłoż ciepło żołądek. Dryakiew winem rozmąciwſzy kłaść ná żołądek papier nią ſmaruiąc.

Item. Weź Gwoździkow tłuczonych puł łota, Maſtyxu ćwierć łota, Roży ſuchey ſzczyptę, Pigiew ſuchych połtory ćwierci łota, namocz to w winie, potym przywarz, przecedź, daway choremu po łyſzce.

Item. Weź Roży, Mięty, Piołunu po garści, pokray drobno, przyday gałki, Gwoździkow, Maſtyxu co chceſz, włoż do worka, przeſzyi, praż

praż w winie, przykładay ná żołądek. *Item*. Weź grzankę chleba, poſyp ią prochem z Mięty, z Gwoździkow, Gałki, i Kminu Kramnego, zley ią winem, albo octem winnym, przygrzey, przyłoż na żołądek.

Item. Złoto kilkákroć rozpalaiąc, gaſić w winie, to wino dać pić, znacznie pomaga. Także *Spiritus vitrioli dulcis*, á nadewſzyſtko *Liquor Stypticus cum opio*, ieſt ſekretny.

Item. Warz Pigwy ſuche, Tormentylle, Kolender, Kadzidło, Maſtyx, dawać pić pomoże. Gdy kto przeſadzi lekarſtwem ná Womity danym, day ſię napić wina dobrego, z Dryakwią, albo gorzałki dobrey, albo mleko z chlebem przewarzone ieść, albo naſyp w wino Cynamonu, Gałki, Kwiatu, Chleba ośrzodki, Cukru, zagrzawſzy, dać ieść. *Item*. Pumex ná to bardzo dobry. *Item*. Maſtyx, i Kadzidło.

O Kamieniu w nerkach

Pierwſzy znak ieſt bol w Krzyżach, ktory (ieżeli w ſamych nerkach ieſt Kamień) bywa wolny, ile razy zaś ruſzy ſię *ad urethram*, ſprawuie bol bardzo przykry, ktory tak długo trwa, poki tam zoſtaie Kamień, że albo nazad weydzie do nerek, albo przemknie ſię do Weſyki dopiero uſtanie.

Drugi znak ieſt. Uryna krwawa, z ranionych żełek od Kamienia, ta bywa rzadko czerwona, ale iako ług; chyba żeby znaczne było zranienie, lecz ten znak nie zawſze pewny ieſt, albowiem i z inſzych przyczyn,

krew z uryną odchodzić może, iako o tym będzie niżey, przyczyna zaś krwi z Kamienia bywa, gdy chory, albo na koniu albo na wozie prędko iedzie, albo biega, tańcuie, &c. w ten czas poruszaiąc się Kamień ostrością swoią rani nerki.

Trzeci znak ieſt. Na początku choroby uryna cienka, wodnista, po troſze odchodzi, ktora ieżeli obadwa *Urethres* będą zatkanie Kamykami, albo materyą grubą; cale się zatrzymywa, gdy się zaś Kamień albo materya przecisnie do pęcherza: uryna gruba, mętna, i wiele iey odchodzi, w ktorey ustaie się piasek.

Czwarty znak ieſt. Piaſzczyſtey materyi, i Kamykow z uryną częſte odchodzenie. Jeżeli bowiem chory przedtym pozbywał Kamykow choć małych przez urynę z bolem, znak ieſt Kamienia większego.

Co się tycze piaſzczyſtey materyi przez urynę odchodzącey, ta nie zawſze ieſt pewnym znakiem, wiele ieſt bowiem takich, ktorym prawie zawſze z uryną wychodzi, przecież na Kamień nie choruią, ten piasek poſpolicie bywa ſłony, i da się w palcach rozetrzeć; tak, że nieznać go w świeżo upuſzczoney urynie, aż dopiero gdy oſtygnie, na ſpodzie się uſtaie; kamieniſty zaś piasek w świeżo upuſzczoney urynie, zaraz na doł upada, ani się da palcami rozetrzeć.

Piąty znak ieſt nad inne pewnieyſzy, to ieſt; gdy kamyk z uryną wyidzie, co znaczy, że ich ieſt więcey.

Szoſty

Szoſty znak ieſt Trętwienie biodra z tey ſtrony w ktorey Kamień w nerce zoſtaie, gdy bowiem będzie znaczny, przyciſka tę ſuchą żyłę; ktora idzie po między muſzkuły w Krzyżach, na ktorych nerki polegaią.

Siodmy znak ieſt. *Teſtis tetractio*, z tey ſtrony w ktorey się bol odzywa w krzyżu, nerki bowiem, i Urethry przykrym bolem zmieſzane, ściągaią się, z kąd *Vaſa ſpermatica* i części przyległe, oraz z niemi ściągaią się też, albo kurczyć muſzą, na ten czas uryna, i ſtolce zatrzymane bywaią.

Oſmy znak ieſt: Nauſea, i womity dla ſpołeczności nerek z żołądkiem przez membranę *a peritoneo per nervum ſextæ coniugationis*, z ktorych dwie odnogi od żołądka idą do nerek, z kąd flegma, cholera żołta, albo rdzawa odchodzi.

Gdy się filamenta w urynie pokazuią, znaczą zranienie nerek.

Choroba ta częſto myli Medykow, albowiem podobne ma Symptomata kolicznym, rozeznanie iedno od drugich, opiſało się o koliczney chorobie, wyżey.

Progn: Kamień w nerkach bardzo niebeſpieczny ieſt, wiele złego przynoſząc, iako zapalenie, owrzedzenie, bole nieznośne, nieſpania, oſłabienie, gorączkę, uryny zatrzymanie, i inſze bardzo ſzkodliwe choroby. Jeżeli choroba ieſt dziedziczna (to ieſt z Rodzicow) uleczona doſkonale bydź nie może, ale aż do śmierci dokucza. *Item*, Gdy się

po-

pokażą uryny mętne; i gęſte z piaſkiem (ktore przedtym bywały iaſne) od choroby uwalniaią.

Item, Jeżeli kamień wnidzie *in Urethres*, i tam uwieźnie, im ieſt większy i oſtrzeyſzy, tym cięższe bole ſprawuie.

Item, Dzieciom, częściey ſię rodzi kamień w pęcherzu, podroślcyſzym zaś w nerkach.

Item, Ci ktorzy ſą otyli, częściey choruią ná kamień, ániżeli chudzi. Białogłowy rzadko cierpią kamień.

Spoſoby do leczenia bolu, i kamienia w nerkach.

U*Rethres*, Nazywaią ſię kanały, albo meaty, dwa ściſłe, przez ktore uryna oddzielona od krwi w nerkach, pochodzi od pęcherza.

Kuracya zawiſła, naprzod ná rozprzeſtrzenieniu meatow, dla łatwieyſzego wyiścia, lubo kamienia, lubo inſzey materyi zatamowaney, bole ſprawuiącey.

Ná co ſłużą, naprzod enemy rożne.

Item, Weź cebule pieczoney, korzenia pietruſzczanego warzonego, rozetrzyi w doynicy, przyday iałowcu tłuczonego, maſła, zmieſzay, przyſmaż ciepło ná krzyż, i ná łono.

Item, Samę Paryentaryą z Trybulą zwierciawſzy, przyłoż ná krzyż i łono. Służy też dobrze i *Oleum Nephriticum Minſichti*, potym krew puścić z żyły Bazyliki dla zapalenia, ktore bole zwykły ſprawować, niektorzy każą

z no-

z nogi puſzczać, á ponieważ wiele złych humorow wiąże ſię przy tey chorobie, trzeba ie ſprowadzać przez purganſe, ktore nie maią bydź mocne, do tego nie maią bydź dawane pod czas bolu wielkiego, aż opuści.

Wolne womitorium pod czas ieſt bardzo pożyteczne dla reſulſyi, przez ktore wiele złych humorow pozbywa ſię, iakoż nie raz natura ſama przez ſię, (gdy bole dokuczaią) ieſt do nich ſkłonna.

Item, Oleiek Migdałowy z dekokcyą Slazową, częſto daiąc do picia, ieſt bardzo ſkuteczny; albowiem odmiękcza, otwiera, i bole uśmierza.

Item. Hemorhoidow otworzenie, (kto do nich zwyczayny) znacznie pomaga. Kąpieli też wiele pomagaią, ktore maią bydź warzone z ziołami odmiękczaiącemi, te albowiem, boleści prędko uśmierzaią, i meaty rozwalniaią, iednak nie częſto ich zażywać dla oſłabienia ſił.

Item. Weź mydła Weneckiego dr. 1. z winem wypiy, gdy go kilkakroć zażyieſz, uznaſz ſkutek.

Item. Żołć Karpiowa z winem zażyta, kamień pędzi.

Item. Uryna kozia pita, ieſt doświadczona, aże ieſt obrzydła, lepiey z niey zrobić *Spiritum* Alchimickim ſpoſobem. *Item*. *Succus Betulæ*: to ieſt, ſok brzozowy ná Wioſnę zbierany przewarzony, i pity codziennie: ieſt bardzo ſkuteczny.

Item.

Item. Proſzek z Stonogow, z Chrząſzczow zrobiony, ieſt dobry *Item.* Mydło Hiſzpańſkie. *Item* Kley, albo Gumi, ktory rośnie ná wiśniowym drzewie zażywane, potężnie kamień kruſzy, i wywodzi. *Item.* Proſzek z kłobuckow od roży polney ieſt doświadczony ná raz drachmę, i więcey daiąc. *Item.* Szczęki ſzczupakowe ſuſzone, i ná proch ſtarte, zażywane wiele ważą.

Item. Skorupy iaieczne ná popioł ſpalone, zażywaiąc ná raz tego popiołu dragmę iednę, znacznie kamień pędzi. *Item.* Krew kozia ſuſzona: w proſzku zażywana: dobra ieſt-

Item. Wodka z Sabiny wypalona, piiąc ią ieſt pewna. *Item.* *Sales* rożne w Aptekach robione, iako *Fabor eſima Columb. parietar. Saxifrar. &c.* *Item.* Alkekingi w winie moczone: piiąc to wino codzień, piaſek; i kamień pędzi. *Item,* Balſam naturalny, ieſt bardzo ſkuteczny, à że tu trudno o niego, ná iego mieyſce może zażywac *Balſam peruian*, z oleykiem Migdałowym, Wodka też Egierſka dobra.

Item, Sok zgeſtwiony Portulaki zażywany częſto, czyści nerki, ieſzcze lepiey mieſzaiąc go z Terpentyną. *Item.* Ziele Mikołaiek zwane, warząc i piiąc także czyści nerki.

Item. Serwatka kozia warzona, z ziołami należytemi; przydaiąc do niey Oleyku Migdałowego, i co dzień piiąc, ieſt ſkuteczna.

Item. Wodka ſekretna robiona z octu i ślimakow kilkakroć dyſtylowana; ieſt pewna.

Item. Jałowiec ſtłuczony, i z oliwą przyſmażony, ná krzyżu przyłożony, bol uśmierza, i kamień poruſza.

Item. Spalone ſzyſzki olſzowe ná popioł (ktorego zażywać) ſą bardzo ſkuteczne.

Item. Proſzek z korzenia ślazu zażyty, piaſek i kamyki ſkutecznie wywodzi: rzecz pewna.

Item. Ná popędzenie uryny: Weź gorzałki Anyſzkowey, Oleyku Migdałowego, cukru, po dwa łoty, zmieſzay day wypić.

Item. Kamień, ktory ſię znayduie w żołądku Grzywaczowym, zażywaiąc go ná proch ſtartego, ieſt nayoſobliwſzy ná ſkruſzenie kamienia. *Item.* Proſzek z korzenia Paproci ſamice, kruſzy kamień zapewne, zażywaiąc go. *Item.* *Pulv. Clinopodii* ieſt doświadczony. *Item.* Weź ſoku Limoniowego, i *Parietariæ* rowne części, przepal wodkę, ktorey codzień zażyway. *Item.* *Lapis Micocroſmi* ieſt dobry lubo ſam przez ſię zazywany, lubo z niego *præparata* rożne.

O Kamieniu w Pęcherzu.

KAmień w pęcherzu tymże ſpoſobem, i z tychże przyczyn co i w nerkach zwykł ſię rodzić.

Spoſob do leczenia.

KUracya podobnaż iako nerkowego kamienia, ktora zawiſła ná oddaleniu materyi, z ktorey ſię rodzi kamień, ná ſtarciu albo ſkruſzeniu, i o wyprowadzeniu onego, i ná rozprzeſtrzenieniu, albo rozwolnieniu meatow,

atow, dla łatwieyſzego wyiścia, o czym maſz w kuracyi kamienia nerkowego.

Item. Proſzek z ſtonogow preparowanych, ieſt doświadczony, daiąc ná raz dr. 1. w wodzie z grochu czerwonego warzonego.

Item. Popioł z zaiąca Marcowego ſpalonego, z popiołem Jałowcowym, ieſt ſkuteczny.

Item. Mozg ſroczy daiąc go ná raz połowe, ktory rozmącić z winem, przecedziwſzy day wypić, niektorzy ſobie przypiekaią. *Item.* Krew kozłowa ſuſzona, ná proch utarta, i zażywana; ieſzcze lepſza ſol z niey wyciągniona.

Item. Aloe z mlekiem roſpuſzczone i pite, kamień kruſzy.

Semen Dauci W piwie moczone, albo z nim warzone, codziennie piiąc, ieſt ſkuteczne.

Item. Strzyżyk ptaſzek, dobrze w piecu uſuſzony, ná proſzek ſtarty, ieſt oſobliwym ſekretem.

Item. Gdy chory uryny puścić nie może, ſtłuc ziele Biedrzeniec, przyſmaż z maſłem, przyłoż ciepło ná łono. *Item.* Proſzek z ſkorup ślimakowych, ieſt dobry ná kamień, ná raz ſcr. ieden w winie. *Item.* Proſzek z ſkorup iaiecznych, z ktorych ſię kurczęta wylęgły: ieſt pewny.

Item. Warz rumianek w winie, piy częſto, urynę pędzi, i kamień kruſzy, toż czyni ſok belice częſto pity. *Item.* Kąpiel warzona z łopianowego korzenia, ieſt wielce ſkuteczna. *Item.* Kamień Jspis, ná proch ſtarty, kruſzy ka-

kamień w nerkach i pęcherzu. *Item.* Krew zaięcza ſuſzona, ná proch ſtarta. *Item* Swieżą krwią liſią obłoż członek ſekretny, czytałem, że zapewne kruſzy kamień, toż czyni piiąc ią z winem rozmąciwſzy. *Item.* Ziele Mikołaiek z korzeniem warząc, i piiąc, pędzi urynę. *Item.* Weź ſiedm głowek czoſnku, warz w wodzie, piy tę wodę, ieſt pewne lekarſtwo, inſi mocą w gorzałce, i piią.

Item. Zatop Marcowego zaiąca w occie, ſpal go ná popioł, zażyway tego popiołu po puł łyſzki, w winie, albo w piwie.

Item. Experyment pewny: Weź żołtkow twardo uwarzonych kilka, rozetrzyi ie z oleykiem Nardowym, i Muſcellinowym, przydaay *Lapidem Judaici* co potrzeba, obłoż tym członek ſekretny, wyidzie kamień. *Item.* Wino z rzodkwianym ſokiem, częſto pite, dobre ná popędzenie uryny.

Ná wyprowadzenie moczu, gdy kamień zawadza: choćby człek był bliſki śmierci.

Weźmi prochu z ziela, ktorą Trankiem zowią, łyſzkę, zmieſzay z iaiem miękkim, day zieść choremu, potym niech nie piie aż we cztery godziny.

Wanna ná kamień pewna

Weź noſtrzyku, ślazu wielkiego, belice, złomikamienia, liścia hebdowego i z korzeniem, wſzyſtkiego po dwie garści, owſa z ſnopu urznawſzy garści 6. pietruſzki złotowierzby, pſinku, rumianku po garści, warz, oſtudziwſzy kąp ſię po pas. NIE-

NIESPANIE

Ktore nazywa ſię Coma Vigil, *albo* Pervigilium.

W Tey chorobie ieſt chciwość wielka do ſpania, ſpać iednak chory żadną miarą nie może dla pomieſzania fantazyi, zkąd prawie od rozumu odchodzi. Z razu tacy czuią bol głowy, i osłabienie wielkie ſił zoſpalſtwem. Rzadko ſię tá choroba ſama przez ſię trafia, chyba przy inſzych chorobach, iako to przy gorączce, przy maniey, &c.

Spoſoby do leczenia.

JEżeli ta choroba ieſt złączona z inſzą, z trudnością bywa oddalona, aż ſię pierwſza choroba (ktora iey ieſt przyczyną) uſpokoi. Gdy zaś ſama przez ſię trafi ſię, wez ná nię purgans głowny, ná co ieſt naylepſze *Electuarium Silvii*, oprocz tego *vomitorium*, ſłuży, ieżeli dyſpozycya (z uważonych okoliczności) do tego będzie.

Item. Krwie puſzczenie z ręki, albo z nogi, pod noc zawſze pomaga.

Item. Starać ſię choremu ſen przywieść, ſmaruiąc ſkronie oleykiem Muſzkatowym, maścią Topolową ſmaruiąc, przydawſzy *Opium*. Co ieżeli mały ſkutek uczyni, udać ſię *ad opiata*, na co ſłuży *requies Nicolai*, *Laudanum Opiatum*, iednak oſtrożnie nim ſzafować, oſobliwie gdy długie będzie nieſpanie.

Item. Częſtokroć doświadczona rzecz ieſt ta, zmaczay koſzulę w zimney wodzie, oblecz w nię

w nię chorego, niech tak będzie przez kilka godzin: aż ná niem oſchnie, powtorz ieżeli trzeba. Ná nogi też kąpiel dobra z makowek, z ſałaty, z liścia wierzbowego, z Grzybienia, &c.

Nog

BOleści z rozmaitych przyczyn bywaią. Ná tę dolegliwość wziąć mocney gorzałki z ſolą umieſzać, cienką chuſtę umoczyć i ná ranę przywinąć boleści.

Item. Wodką Dziewannową ciepłą obwiiać.

Item. Zagrzać piwa, albo tazbieru z maſłem, á kompać w tym nogi.

Item. Kopytnik ziele drobno pokraiawſzy, w letniey wodzie rozgrzać, i parzyć w tym nogi: potym Cytrynę do rożaney wodki wyciſnąwſzy, gębkę w tym maczaiąc, nabrzmiałe albo opuchłe nogi tym nacierać.

Item. Ná puchlinę w nogach, ślimaki tłuc z ſkorupami iak naylepiey może, i tym obłożyć.

Gdy ſą ná goleniach rany albo dziury, doſtać od pſczoł młodych zula ſuſzu białego iarzęcego, rozgnieść go czyſtemi rękami ná plaſtr, i przykładać co dzień, odmieniaiąc świeży plaſtr, aż ſię rana zgoi. Drapania pazurami, albo czym oſtrym wyſtrzegać ſię, choćby naybardziey świerzbiało: bo od drapania iątrzą ſię, i ſzerzą wrzody, i rany, lepiey cierpieć, niż drapać.

Puchną komu nogi, bolą, i łupiezami gdy ſię oſypuią, niechay okłada miazgą lipową, lub liściem, albo kwiat warzyć w wodzie, albo

albo w piwie, i tą polewką ciepło okładać nogi, albo lipowym liściem zielonym, albo *aquâ calcis*.

NOSA CHOROBY.

PIerwſza choroba noſa; zowie ſię *Ozena*, to ieſt wrzod zgniły, i ſmrodliwy w noſie. 2. Zapalenie noſa, ktore ſię zowie *Eryſypelas* 3. *Carcinoma*, albo *Noli me tangere*, albo *Tentigo*; Znaki ſą te: Naprzod kroſtka pod noſem, albo ná kſztałt brodawki guzik popielaty świerzbiący, ktory drapiąc, i trząc śliwi ſię, potym oboie wargi kroſtámi obſypuie i w krotkim czáſie one pſuie tak dalece, że gniią, ſkąd ſię rodzi *Cancer*, ktory nos, oczy, i całą twarz nawet i podniebienie trawiąc, człeka morzy 4. *Polipus ſarcoma*, ſą to excreſcencye ciała, (ktore dzikim mięſem zowią) w noſie *popillus*, rodzi ſię przy końcu noſa, á *Sarcoma* wyżey w noſie. 5. Smrod z noſa.

Spoſoby do leczenia.

WPrzód ciało dobrze przepurgowawſzy, applikacye czynić czyſzczące, á potym goiące. Czyſzczące ſą te, naprzod wodka Babczana, w ktorey trochę roſpuścić *Mercurii dulcis*.

Item. Weź miodu Rożanego puł łota, Siarki ſurowey; ktora ſię nazywa *Sulphur vivum*, Hałunu, Gryſzpanu, wſzyſtkiego po ćwierci łota, pſiego łayna, wierzchołkow z Sawiny, oboyga po puł ćwierci łota, Kwiatu S. Jana ziela, Rozmarynu, Ruty, Babki, Szałwii, poleiu

leiu, wſzyſtkiego po puł garści, wſzyſtko potłukſzy, i pokraiawſzy, warz w kwarcie wina, żeby ná palec uwrzało, przecedź, wyciśniy, dopiero wſyp Gryſzpan tarty, maczay w tym chuſteczkę, dotykay wrzodu często, á zawſze ciepłą dekokcyą. Służy to lekarſtwo ná wiele innych chorob; to ieſt, wrzody zgniłe, trudne do leczenia; ná owrzodzenie podniebienia, ięzyczka, ná Szkorbut: Goiące zaś rzeczy ſą te: Weź Mirchy, kadzidła, po pułtorey ćwierci łota, warz to w winie, przylawſzy trochę octu, maczay w tym chuſteczki, i przykładay często, przy tym z zapalonego woſku Hiſzpańſkiego dym chory niech często wącha.

Ná zapalenie i czerwoność Noſa.

DObra ieſt maść Topolowa, *Refrigerans Galeni*. *Ung. Rubrum Camphor*, *Oleum de ſpermate*, Wodka Babczana, *cum Saccharo Saturni*, z Kamforą zmieſzana. Maść Norembersſka, &c.

Ná Wrzod iadowity, Carcinoma *nazwany*.

WEź Arſeniku, i Saletry rowne części, ztarſzy ſubtelno ná proch; rozpuść w tyglu, ſtrzegąc ſię dymu dla zarazy, iak oſtygnie, wyimi, przyday znowu Saletry inſzey, tyle ile Arſeniku, zetrzyi, i roſpuść w tyglu, iako i pierwey, toż uczyń i trzeci raz utarſzy, położ ná kamieniu w piwnicy, aby ſię roſtopił od wilgoci, ktorą ſchoway od potrzeby; Spoſob zażywania taki: Weź wodki

Babczaney co chcesz, wpuść w nię tego likworu trochę, wpuść ná ięzyk, ieżeli nie iest bardzo ostra, albo mało co czuć; przyley trochę więcey, tą wodą zakrapiay wrzod: bywaią *Carcinomata* na inszych mieyscach ciała, ktore ieżeli są otwarte, zażyway tego likworu, ieżeli nie, nie tykay ich.

Ná polizm, i Sarcoma.

PRzepurgowawszy dobrze chorego, przykładać rzeczy trawiące, iako *Mercurium præcipitatum*, mieszaiąc z iaką maścią, naprzykład *de altera Sarcoma*, że bywa wyżey w nosie, zrobić czopek z Gencyany, namazywać koniec maścią, i wpuszczać w nos. Smrod z nosa pochodzi, albo z żołądka, tak iako i z ust, albo z głowy, z materyi Katharowey zastarzałey, i smrodliwey, albo z płuc owrzedzenia, i gnicia; iako się trafia w Suchotach, co trzeba pilnie uważać, dobra rzecz iest zażywać często oleyku Goździkowego, Muszkatowego, Cynamonowego, gdy z głowy pochodzi, ieżeli z inszey przyczyny, inaczey leczyć potrzeba, o czym będziesz miał ná swoich mieyscach.

Ná rozdęcie Nosa w katharze.

WEź wody, w ktorey ięczmień wrzał puł kwarty, przyday miodu Rożanego trzy łoty, sarkay w nos ciepło często.

Item, Ná smrod z nosa. Weź Centuryi mnieyszey wierzchołkow, i miętki kamienney zarowno, warz w winie, sarkay w nos często; za-

zastarzała affekcya nie może bydź uleczona.

CHOROBY OCZU

PIerwsza iest *Ophtalmia*, lubo to iest pospolita denominacya, wszystkich Chorob Oczu, iednak właśnie znaczy zapalenie powierzchnych błonek Oczu, to iest, *Adnatæ* i *Conunctive*, á czasem *Corneæ*. 2. Jęczmyk ná powiece, zowie się *Hordeolum*. 3. Wypadnienie Oka, zowie się *Proidenti oculi*. 4. Makuły, i krostki ná Oku. 5. Fistuła w Oku. 6. Mgła zaście Oka, zowie się *Nebula Ungulæ seu Unguis*, to iest zaście oka, od kąta wiekszego, błonką żyłowatą ná ksztalt strzałki, czasem aż do źrzenice. 7. *Pannus*, to iest zaście oka całego czerwoną błonką. 8. *Suffusio, Hypostsis, Catharact*: to iest ztwardzenie humoru lipkiego, ktory Oko zakrywa, pod czas część źrzenicę, pod czas część oka, co pospolicie zowią Bielmem. Druga *Suffusio*, zowie się *spuria*, ktora obie oczy zaćmiewa, i zda się, że Muszki, Komory lataią, rożne się kolory pokazuią. 9. *Sugillatio* iest makuły krwawe na oku błonkach, ktore się zowią *Adnatæ & Corneæ*. 10. *Strahismus*, to iest zyzowatość. 11. Paraliż w oku. 12. Zaćmienie wzroku, zowie się (*alligo*, *Amarrosi*: *Gutta Serena*. 13. Rozerwanie źrzenice. 14. *Phlistena*, to iest krosteczki, albo pryszczyki boleiące ná błonce, ktorą *Corneam* zowią. 15. *Carcinama* iest Kancer w Oku 16. *Epiphora* to iest łez płynienie.

Sposoby do leczenia, tak w pospolitości iako w osobliwości.

NAprzod zyzowatość żadną miarą uleczona bydź nie może, w dzieciach iednak świeżo urodzonych może, temi sposobami; robić Maszkarkę z dziurkami ná oczy, ktore maią bydź prosto oczu wyrobione, tę Maszkarkę zawsze kłaść ná twarz, żeby dziecię owemi dziurkami prosto patrzało, czym się wzrok zyzowaty wyprostuie; miasto Maszkarki może z płotna kliionego zrobić nakrycie: ná same oczy dziurki w niem porobiwszy. Drugi sposob iest ten, dziecię z kolebką mieć w mieszkaniu ciemnym, i ná przeciwnę stronę zyzowatości, postawić światło w latarni, ná ktorą dziecię zawsze patrząc, odwroci wzrok zyzowaty.

Paraliżem rzadko samo bywa zarażone, ale oraz z częścią ciała, iako gdy puł głowy zarazi. Gdy zaś Paraliż zarazi, (lubo się rzadko trafia) rzadko bywa uleczony, ieżeli zaś oraz z inszą częścią: tak się leczy, iako i Paraliż, o ktorym będziesz miał niżey.

Słabość wzroku, zaćmienie, także *Gutta Serena*, pochodzi z ściąsłości, albo z pozatykania Nerwow widzeniu służących, ktore się zowią *Nervi optici*. *Gutta Serena* iest iasna ślepota, to iest wzrok czysty, nic niewidzący: ná te choroby służą purganse częste, Frykacye, *Vesicatoria*, Kauterye, zawłoka ná szyi; oprocz tego, i świeczki ziele w winie, albo

albo w piwie moczyć, i to piwo albo wino pić często, albo sol z tego ziela (sposobem Aptekarskim wyciągniona) zawsze zażywać z potrawami, lepiey z rosołami.

Item. Korzeń Kozłowy, to iest *Valerianæ*, dziwnym sposobem wzrok naprawia, tak wewnątrz go zażywaiąc; iako też warząc go, oczy niem przemywaiąc, służą rożne i wodki do zakrapiania, ktore się niżey położą. *Gutta Serena*, rzadko bywa uleczona, kilka widziałem rożnych sposobow zażywaiących bez pomocy żadney.

Wodka nayosobliwsza ná oczy.

WEź Tucyi preparowaney puł łota, Koperwasu białego połtorey ćwierci łota. *Lapidem Colominaris* preparowanego, soli oczkowatey, oboyga po ćwierci łota, subtelno wszystko utarszy, wsyp do garczka nowego, naley ná to wodki z kopru Włoskiego; i Chelidonii, oboyga po kwaterce, warz przy ogniu wolnym z kwadrans, odiąwszy od ognia, przecedź przez bibułę, wpuszczay w oczy po kropli letno, uznasz skutek wielki, wszelki bol i czerwoność oddala, wzrok iasny czyni.

Item. Wodka wypalona z żołci Szczupakowey, iest doświadczona ná oczy.

Rozerwanie zrzenice rzadko bywa uleczone, chyba że bardzo małe będzie, służy ná nie osobliwie wodka wypalona z białkow jaiowych, z Chelidoni, z Koziku, z Rakow rzecznych.

Ná zayście mgłą oka, osobliwym sposobem służy Oleiek z wątroby Miętusuwey. zapuszczaiąc niem oko, iednak lepiey powieki smarować idąc spać, ten oleiek iest bardzo skuteczny, robi się tym sposobem: Wziąć świeżą wątrobę z Miętusa, (wodą nie maczanć) posiekać ią ná talerz, włożyć do słoika szklannego, wystawić ná słońce; w krotkim czasie rozpłynie się, przecedziwszy schoway od potrzeby.

Ná krosty ktore się zowią; Philictenes.

DObra iest wodka z Koperwasu białego, także z białkow iaiowych, *Aqua Obhtalmica, Viridis, Minsichti* i insze.

Ná Cancer *w oku.*

NIc lepszego nad proszek z błonek spodnich z skorup iaiecznych, z ktorych się kurczęta wylęgły, zasypuy niem, daley leczyć iako Kancer, o ktorym będzie gdzie indziey.

Trzeba brać purganse, krew puścić, *Vesicatoria* uczynić.

Ná zapalenie Oczu.

KRwie głowney upuszczenie pomaga, bańki zá uszami stawione, pryszcze także zá uszami.

Item. Weź białek iaiowy, trzyi go z brełką Hałunu ná misce glinianey, aż z gęśnie iak śmietana, maczay w tym chustki, przykładay ná oczy.

Item.

Item. Uwarż iaie twardo, rozkroy ná czworo, weź dwie ćwiartki, posyp miałkim cukrem, przyłoż ná oczy.

Item. Mięso świeże wołowe ná kark kłaść często odmieniaiąc.

Wodka skuteczna ná Oczy.

WEź kwiecia podrożnikowego świeżego co mieć możesz, naphay go w szklanną Bańkę, oblep ciastem wszystkie, wystaw do pieca wypalonego rowno z chlebem, gdy się chleb upiecze, wyimi Bańkę, przecedź liquor; schoway od potrzeby, iest wielce skuteczny ná wiele chorob oczu:

Ná zbytnią czerwoność, gorącość i bol oczu.

WEź masła młodego łot ieden, wypłocz go wodką z roży białey dziewięć razy, przyday do niego Tucyi preparowaney ćwierć łota, Kamfory puł ćwierti łota, zmieszay wraz, wpuszczay w oczy piorkiem.

Item. Krew z czoła puszczona, oddala zbytnią czerwoność, i gorącość w oczach.

Item Pryszcze zá uszami, piiawki, &c.

Ná wypadnienie Oka.

NAprzod oko wprawić ná swoie mieysce, potym weź Krowki, ktore w końskich gnoiach bywaią, pourywáy im głowki, nogi, skrzydła; same wysusz ná słońcu, zetrzy na proszek subtelny, zasypuy niem:

Trafia się też przerwanie błonki w oku albo z uderzenia, albo zranienia, albo spadku, ktore

ktore rzadko bardzo, à prawie nigdy uleczono bydź nie może dla wypłynienia humoru.

Ná makuły albo krosteczki w oczach.

WEź żołci Gęsiey, Kokoszowey, Rybiey rowne części, przyday trochę miodu czystego, zmieszay, namazuy tym oczy piorkiem.

Fistuła w oku, z trudnością bywa uleczona. Weź ná nię Gumi Arabskiego ćwierć łota, Mirrhy trzy ćwierci łota, zmieszay z żołcią Szczupakową, zapuszczay tym fistułę.

Ná wyrośnienie Chrząstki w kącie oka, Ktora się zowie Punctum lachrimale.

TRzeba zażywać rzeczy trawiących, ale wolnych, iako iest *Aqua Ophalmica*, *Viridis*, *Mynsichti* i insze ktore się położą niżey.

Ná zmnieyszenie zaś teyże Chrząstki.

WEź Slazu wysokiego, Roży suchey, oboyga po szczypcie. *Sanguinis Draconis* ćwierć łota, Aloesu puł ćwierci łota, wodki Babczaney kwaterkę, warzyć wraz przy wolnym ogniu, przecedziwszy wpuszczac w oko ciepło kroplami.

Ná *Suffusia* osobliwie służy *Spiritus vini*, maczaiąc w nim chusteczkę nie krochmalną; i przykładaiąc często na oczy, przez długi czas, przy tym pigułki głowne.

Item. Weź głowę kota czarnego, spal ią na popioł, przesiey przez chusteczkę cienką, zasypuy tym oczy, rzecz pewna.

Na

Ná makuły czerwone w oku.

WEź wierzchołkow Hyssopu, włoż w worek cienki, warz w wodzie, ten worek, kłaść ná oczy, często powtarzaiąc.

Item. Krew z skrzydła Gołębiego w oko puszczona, znacznie spędza ie.

Bielmo.

KAmieniem Jaspisowym ścierać łuskę, osobliwie Paciorkiem albo Guzikiem, tenże kamień powinien bydź biały, gdyż rożnego bywa koloru.

Item. Sok z Stokroci wyciśniony, cudownie spędza Bielmo, nakrapiaiąc niem. Okulistowie zdeymuią ie igłą, osobliwie zastarzałe, iakoż niemasz ná nie sposobu nad ten ieden sposob.

Wodka doświadczona ná oczy.

WEź Małmazyi czarney kwaterkę, Tucyi preparowaney, Kamfory; oboyga po puł łota; zmieszay, choway od potrzeby, służy bowiem ná wszelkie defekta oczu, zakrapiaiąc nią.

Maść ná zapalenie oczu.

WEź Tucyi preparowaney łot, Kamfory dwa skrupuły, wodki Rożaney ćwierć łota, masła młodego wypłokanego dwa łoty. Gryszpanu skrupuł ieden, zmieszay iako naylepiey, smaruy tym powieki.

Je-

Jęczmyk.

WEź *Gumi Seraphinum*, rozpuściwſzy octem namazuy go częſto: Albo głowki mrowcze roztarſzy, ſmarować ięczmyk.

Ná oczy podbite.

ROzpuść Aloes z miodem praſznym, tym ſmaruy, albo ſer młody piecz, i przykładay, albo weź mydła Barſkiego, Gorzałki, Oliwy zmieſzay, ſmaruy częſto.

Item. Maść Topolowa dobra ná to.

Ná bol, i zapalenie Oczu.

WEź białek od iaia, Hałunu tartego ſzczyptę, Mąki, i drożdży świeżych po trosze, ubiy iak naylepiey, obłoż tym czoło, i ſkronie.

Wodka ná oczy doświadczona.

WEź Wina ſtarego kwarte, miodu praźnego białego łyſzkę, Bobku, Imbieru, Soli oczkowatey, wſzyſtkiego po puł łota, Kamfory łot ieden, zmieſzay, wley do naczynia miedzianego nie polewanego, niech tak ſtoi przez dwie Niedziel, codzień mieſzaiąc, potym przecedź przez Bibułę, choway od potrzeby.

Gdy mgłą oczy zachodzą.

UWarz iaie twardo, rozerzni w puł, żołtek wyrzuć, ná to mieyſce włoż Koperwaſu białego, ſubtelnie tartego, złoż obie połowki do kupy, obwiń chuſtą, i nicią obwiąż

wiąż, włoż do kwaterki wody czyſtey, niech moknie przez kilka dni, co raz wyciſkaiąc iaie, potym przecedź przez Bibułę, wpuſzczay kroplami w oczy.

Ná bielmo Wodka doświadczona.

WYciśni ſok z kilku pomarańczy, przyday do niego wodki Rożaney tyle dwoie, Aloeſu, Imbieru Kamfory, po troſze, niech mokną te rzeczy utłuczone przez kilka dni, coraz mieſzaiąc, potym przecedź przez Bibułę, puſzczay w oczy kroplami letnio, á powieki ſmaruy Oleykiem Rozmarynowym.

Ná zayście oka błonką rzecz pewna.

WEź Wina białego połtory kwarty, Ruty świeżey drobno pokraianey ſzczyptę iedne, Szafranu, ſzczypiorkow 5. zmieſzay, niech tak ſtoi przez cztery dni, potym przecedź, i przyday Tucui preparowaney ćwierć łota, tym winem przemyway oczy częſto, i proſzkiem niżey opiſanym zaſypuy.

Weź Fiałkowego korzenia tartego, Gran 7. ſkorup iaiecznych palonych gran 8. *Oſis ſepiæ*, Tucyi preparowaney oboyga po 7 gran, zmieſzay, utrzyi iak nayſubtelniey, wdmuchyway piorkiem w oczy.

Ná łzy z oczu płynące.

WEź *Pſillii* łotow trzy; Wodki z Kopru Włoſkiego pułtory Kwaterki; ná mocz przez noc, przecedź, wpuſzczay w oczy.

Ná

Ná zmienienie oczu od zachodu słońca, co się nayczęściey Flisom, albo i tym, co ku zachodowi idą, przytrafia.

WEź Soczewice, Spodyi, oboyga po dwa łoty, utrzyi iako naysubtelniey, przyday do tego Oleyku Fiałkowego 8. łotow, zmieszay dobrze, sarkay w nos, albo piorę maczaiąc smaruiąc w nosie.

Odzięhienie

ALbo odmrożenie tak się leczyć ma, iak i opalenie. Jednakże, kiedy sobie kto nos, palec, rękę, nogi, albo iaki członek odmrozi, niech przykłada Jabłka zgniłe, lub zmrożone, ciepło iednak, albo groch surowy zeżwawszy; albo drożdże piwa dobrego, albo rzepę warzoną w wodzie ciepłą. Wziąć też słoniny, przeskwarzyć, ná zimną wodę przecedzic: zdiąwszy z wody tłustość, zmieszać dwiemá żołtkami od iaiec, i tym codzień smarować, á potym wodą ciepłą przemywać, ieśli będą rany. Cwiklane korzenie z liściem warząc okładać ciepło odmrożone członki. Wziąć Owsu ziarnistego ze cztery garści, tak długo w wodzie warzyć, aż z siebie kleykość puści, potym utłuc odcedziwszy od niego wodę, i kleyką gestość, ciepło przykładać ná odziębłe członki, i smarować Jelenim łoiem; Okładać gnoiem ludzkim ciepło, i innych Zwierząt.

Opa-

Opalenie

OSmalenie tak się leczyć może, iako odziębienie, smaruiąc siarczystym Balsamem z Anyżowym oleykiem, albo sokiem Cebule, albo białkiem, albo żołtkiem iaiomym, albo lnianym Oleiem zmieszawszy z Minią, albo skorką zieloną naskrobaną z drzewa Brzozowego okładać, albo Krowiencym ciepłym, albo ciepłą gorzałką, albo Oliwą zmieszaną z białkiem iaiowym, albo Swiętoiańskim oleykiem, albo wziąść ná prędce słoniny wieprzowey tłustey, nożem tłuste skrobać, przyłożyć co nayprędzey, przez godzinę razy ze cztery, nim się inne smarowanie nagotuie, wielka z tego pomoc.

Ná opalenie prochem Rucznicznym: wziąść wapna niegaszonego, utrzeć miałko, wlać w ono wapno śmietany świeżey, miodu trochę przymieszać, z tego uczynić cienką maść, z ktorą ná piorko wziąwszy, często namazować. Albo drożdże piwne z chlebem przykładać; albo Czosnek, lub Cebulę z mydłem stłuczoną; albo łayno kokosze z masłem, i z sadzami zmieszane.

O OSPIE i ODRZE.

Ospa nazywa się Variolæ, *Odra* Morbilli.

ZNaki przyszłey Ospy: Naprzod gorączka z wielką słabością, i bolem w pacierzach, w Kazyżach, i w głowie, przy tym bywaią womity, bol żołądka, drżenie Członkow, od

ro-

rozumu odchodzenie; czaſem i wielka Choroba, Konwulſye, Serca drżenie, mdłość, oddech ciężki, ſtolcow zatrzymanie, iednak te Symptomata nie wewſzyſtkich iednakowo bywaią. Oprocz tego bywa ciała wſzyſtkiego swierżbienie, oczy czerwone, z ktorych łzy wychodzą, nos świerżbi, zkąd czeſto kichaią, w uſzach dzwonienie, ziewanie, ochrapienie.

Odra bardzo prętko wydaie ſię, i prętko też zgınie, tak, że we czterech, w piąciu, naydaley w dziewiąciu dniach kończy ſię; pod ten czas ślin wiele z uſt wychodzi, à czaſem ropiſta materya z flegmą, z noſa też częſtokroć dobywa ſię krew.

Prognoſt. Oſpy, i Odry; ieżeli Oſpa albo Odra przyda ſię w podeſzłym wieku; niebeſpieczna ieſt, iednak niezawſze, tak gdy ſię przyda w Jeſieni, albo Zimie.

Item. Jeżeli wiele ſinych, albo czarnych makuł pokaże ſię między Oſpą, znaczą gorączkę, malignę, á zatym wielkie niebeſpieczeńſtwo życia. *Item.* Jeżeli ſię Krew z noſa puści, dobrym znakiem ieſt. *Item.* Jeżeli ſię w Białeygłowie Mieſięczna choroba pokaże, pod czas Oſpy, znaczy oſtatnie niebeſpieczeńſtwo. *Item.* Ziębnienie rąk, i nog, znaczy śmierć. *Item.* Znak Oſpy dobry ieſt, gdy ſię prętko wydaie, i prędko ſię zbiera, z gorączką niebardzo wielką, ktora po wydaniu ſię Oſpy, uſtaie; przytym głos, i oddech wolny. Niebeſpieczney zaś Oſpy, gorą-

rączka wielka iednakowa trwa, przy tym ckliwość, nieſpokoyność; oddech cięſzki, (ktory znaczy ná plucah oſiadłą Oſpę, albo Anginę.) Przytym pragnienie wielkie, biegunka, ktora gdy ſię przyda w Oſpie, znaczy wielkie bardzo niebeſpieczeńſtwo.

Item. Gdy ſię pokaże uryna czerwona iako krew: znaczy smierć pewną, albo też, gdy ſię przez ſtolce krew pokazuie.

Zła też ieſt bardzo Oſpa, ktora ſię nierychło wydaie, bowiem wielkie ſił oſtabienie; ze wſzyſtkich naygorſza ieſt, ktora gdy ſię wydaie, zaraz ginie, znaczy taka pewną śmierć. *Item.* Gdy ſię w Oſpie pokaże albo uryna, albo *fæces* czarne, znaczą pewne niebeſpieczeńſtwo.

Spoſoby do leczenia.

NAyprzod chory ma leżeć w ciepłey Izbie, ale nie nazbyt, żeby niebyło gorąco iak w łaźni, iako baby zwykły takim gorącem duſić dzieci, tego tyle przeſtrzegać, aby wiatru bynaymniey nie puſzczać do chorego, przy tym dawać pić miaſto piwa Tyzannę z Jęczmienia warzoną, przydaiąc korzenia Szczawiowego, Rogu Jeleniego.

Item. Jeżeli po wydaniu Oſpy, gorączka ieſt ciężka, nudność, oddech cięſzki, uryna czerwona i mętna, i inne Symptomata znaczne: ná ten czas krew puscić potrzeba. Dzieciom zaś, ktore nie ſą ſpoſobne do krwi puſzczania, piiawki ná palcach, na nogach ſtawić.

Co ſię tycze purganſu, ten pożyteczny ieſt z razu przed wydaniem ſię Oſpy, i to w ten czas, kiedy gorączka dopiero poczyna, ktory ma bydź bardzo wolny, *Ex Rhubar Caſſia, Famarindis, Mannæ, Syrup. Roſa.*

Jeżeliby było zatwardzenie ſtolcow w ſamey Oſpie, może zrobić czopek z ſamego miodu bez ſoli, dla poruſzenia onych, albo Enemę dać bardzo wolną z roſołu albo mleka, albo z Jęczmienia warzonego z rozenkami, i Lukrecyą przydawſzy cukru, i żołtek od iaia.

Aby ſię Oſpa doſkonale wydała, rożnych rożni zażywaią ſpoſobow. Ten ieſt naylepſzy. Weź Fig mięſiſtych łotow 14. Soczewice z wierzchniey ſkorki otłuczoney poł łota, rogu Jeleniego łot. *Gummi Traganti*, naſienia, kopru Włoſkiego, oboyga po puł łota, warz w pułtoru ſoncie wody, do wywarzenia trzeciey części, przecedziwſzy daway ciepło pić, może przydać trochę Szafranu. *Item.* Miodu dobrego dać ſię napić.

Item. Likwor ſekretny ná Oſpę.

R. Apr. CC. Citerata unc: 2. Succi Citri unc. 8. Zmieſzay, day w Tyzannie, albo w piwie lekkim, ieſt doświadczony.

Jeżeliby Oſpa była zaraźliwa, iako ſię często trafia, choć ią kto miał, może ią znowu z zarazy ieden od drugiego mieć, ná ten czas ſłużą według lat rożne *Alexipharmaca*, oſobliwie konfekt Hyacyntowy, *Lapis Bezoar*, proſzek z Jeleniego rogu, z pereł, z korali.

Jeżeliby z Oſpy wrzod ſię w uſtach uczynił, weź wody, w ktoreyby Jęczmień wrzał, przyday do niey miodu Rożanego, i trochę hałunu, á ieżeliby była korrupcya znaczna, przydawać *Ingv. Ægipliacum* do płokania.

Jeżeliby ſię w ſamym oku kroſty porobiły, ktore często zwrokowi ſzkodzą, á podczas i oślepiaią, wpuſzczay po kropli często krew gołębią. *Item. Collirium*, w ktorym maczaiąc chuſtkę cienką: oczy nią przecierać. Jeżeliby ſię ná oczach błonki pokazały, zaſypować ie cukrem lodowatym białym, iako nayſubtelniey utartym.

Zeby po Oſpie bliźn znacznych niebyło, podaią ſię ſpoſoby. Służy naprzod oleiek z żołtkow iaiowych do ſmarowania, łoy Kozłowy, ktory roztopiwſzy maczać piorko w nim, i ſmarować twarż.

Item. Wodka wypalona z łayna wołowego, w Maiu, ná to ieſt doświadczona.

Item. Oleiek Migdałowy, Liliowy, ſadło Człowiecze, ſłonina, piwo młode przydawſzy do niego *Oleum Tartari.*

Jeżeliby Oſpa długo trwała, daway naſienia Orlikowego, po puł ćwierci łota, ná proſzek utarſzy.

Ná Odrę, proſzek z Mirrhy ieſt bardzo ſkuteczny, daiąc go ná raz po ſkrupule w ſycie miodowey.

Parchy

PArchów, albo świerżbu ieſt kilka rodzaiów; Pierwſzy nazywa ſię *Scabies Symptomatica.* Drugi

Drugi nazywa ſię *Critica*, ktory po chorobach ciężkich, albo też długich zwykł ſię po ciele wydawać.

Inny ieſt wilgotny, to ieſt kiedy z kroſt wiele wychodzi wilgotności.

Inny ieſt ſuchy świerżb, to ieſt; że z kroſt mało co albo nic nie odchodzi materyi, i kroſty ſą ſinie.

Inny nazywa ſię *Scabies Volatica*, to ieſt: że iedney prawie nocy całe ciało obſypie.

Inny nazywa ſię *Malum Mortuum*, to ieſt: kiedy kroſty chropawe ná łytkach oſobliwie wydaią ſię bez czucia i bolu, te kroſty bywaią czarne, i ſuche.

Inny nazywa ſię *Lepra Grecorum*, à ten mało ſię rożni od innych, ztąd ſię poznaie że głębſze rany pod ſtrupami robi, ktore im daley, tym bardziey ſię ſzerzą, i poſpolicie czyli drapiąc, czyli nie, opadaią łupieże niby łupina z ryb.

Spoſoby do leczenia w poſpolitości.

NAprzod ieżeli ieſt proſty świerżb, łatwo go pozbyć może, to ieſt kąpielą, lubo łaźnią ſuchą, to ieſt pocącą, ſtawiwſzy po ciele bańki ſiekane, także nacieraiąc z ſiarką z ſolą, i octem, albo oleykiem Bobkowym, ktory maścią zowią, lubo czym innym iako niżey zrozumieſz.

Gdy zaś będzie świerżb ſuchy i zaſtarzały, trudnieyſzy ieſt do leczenia, ná co należy krwi upuſzczenie, purganſe ná poty lekarſtwa dane, i krew czyſzczące.

Item. Weź ſerwatki Koziey, warz w niey polną Rutę, polną Dryakiew, Podrożnik, korżenie Paprotki dębowey, Korżenie Kopru Włoſkiego, Szparagowego, przydawſzy Seneſu i Ciemierzyce czarney korzenia, przecedziwſzy, niech chory pie, codzień ná czczo po kwaterce, i daley. Naybardziey też ſłużą medykamenta ná poty, daiąc, lubo rog Jeleni tarty z Dryakwią, albo ſokiem Bzowym, lubo warząc korzenie łopionowe ná Wioſnę kopane, przecedziwſzy dawać pić, doſtatecznie bowiem pobudza. Kąpieli też wiele ważą, warząc zioła iako to łopion, Kobyli ſzczaw; Oman, polną Dryakiew, Oſet wielki, Dziewannę albo Bzowe liście, lubo kwiat, &c.

Jeżeli zaś będzie bardzo wkorzeniony, zalecaią Medycy po ſłuſznych ciała expurgacyach, zażywanie Dekokcyi z drzewa Owaiaku, przydaiąc *antimonium crudum.*

Item. Ná zatracenie świerzbu. Weź ſiarki ſubtelno utartey łotow dwa, ſoku Limoniowego łotow ſześć, warz w tyglu aż do ſuchości, przyday ſadła Wieprzowego dwa łoty, ſoli puł łota, zmieſzay, i ſmaruy Parchy, czyli świerzb.

Item. Ná zwyczayny świerzb, ktory pochodzi z zarazy ieden od drugiego. Roſkroy Limonią, poſyp ſiarką utartą, i ſolą, nacieray ná świerzb.

Maść oſobliwa na świerzb,

WEż korzenia Omanowego świeżego, pokray drobno, uwierć w doynicy, albo też ná tartce utrzyi, żeby tego było garść, przyday imbieru tłuczonego łotow dwa, bobkow kramnych, ſiarki, utartych po łocie, ſoli łyſzkę, przyday śmietany ſtarey, i łoiu, kozłowego, ſmaż do gęſtości żeby była maść, ktorą ſmaruy świerzb.

Item. Zydom ieſt ta choroba poſpolita, ná ktorą zażywaią Omanu, ſmażąc go w maśle, przydawſzy Hałunu. Drudzy zaś kąpią ſię w proſtey gorzałce, zapłaciwſzy temu, czyia ieſt, tę zaś gorzałkę do Chrześcian przedaią.

Item. Niektorzy ná zgubienie tey Zydowſkiey Oſpy, kąpią ſię w Garbarſkiey wodzie.

Item. Ziele zwane *Piloſella*, po Polſku Niedoſpiałek, warżąc go, i polewkę piiąc, ieſt bardzo ſkuteczne ná pozbycie tey choroby.

Item. Maść ná trudne goienie kroſt

WEź hałunu palonego, koperwaſu palonego po dwa łoty, ſmoły twardey dwa łoty, ſoku Limoniowego, á ieżeli go nie maſz, octu mocnego kwaterkę, maſła ſtarego dwie łyſzki, aż do wyſmażenia wilgotności, i ſmaruy.

Item. Mocz liście tabaczne w gorzałce pokraiawſzy, iak wymoknie, przecedź, przyday ſiarki utartey, ſaletry, przywarz, i ſmaruy zapociwſzy ſię. Na

Ná parchy, nie tylko po ciele, ale i po głowie, nad inne rzeczy naylepſza ieſt Kamfora, ktorą lubo tak ſamę ná gorącym żelezie przypiekſzy rozetrzeć ná proſzek; po zmyciu parchy poſypować, lubo zmieſzawſzy z ſtarym ſmalcem, ſmarować, lubo w gorzałce iey roſpuściwſzy, á to czynić naylepiey po zmyciu.

Item. Ná świerzb: Weź iako nayſtarſze ſzkarłaty w gnoiach znayduiące ſię, ſpal ie ná popioł, ktory lubo z maścią omanową, lubo z ſtarym ſmalcem zmieſzawſzy ſmaruy.

Item. Ná zaſtarzałe, i trudne bardzo do leczenia parchy, daią niektorzy *Antimonium crudum*, po cztery grana, wielce go zalecaiąc nad inne rzeczy.

Zołnierze, i ludzie ubodzy, leczą ſię mydłem czarnym, ſmaruiąc ſię nim zapociwſzy ſię.

Item. Galas, hałun, ſol, ſiarkę, warz w wodzie wapienney, tym nacieray.

Item. Niektorzy ſmaruią wodką Złotniczą zieloną. *Item.* Weź Omanu korzenia i liścia, polney Ruty, polney Dryakwi, Łopianu z korzeniem Ruty, warz w wodzie, wylawſzy do cebrzyka, poſadź chorego nad nim, dobrze go okrywſzy, żeby ſię pocił, potym iak przeſtygnie niech tymże ciało wſzyſtko obmyie.

Item. Sok z korzenia Przeſtępowego, do nacierania ieſt ſkuteczny.

O PARALIZU.

PAraliż pochodzi z pozatykania, żył ſuchych (ktore *Nervos* zowią) humorami grubemi nie dopuſzczaiąc cyrkulacyi duchom, ktore ſię nazywaią *Spiritus animales.*

Dwoiaki ieſt Paraliż, ieden prawdziwy, á drugi nieprawdziwy.

PRawdziwy ieſt ten, w ktorym część naruſzona czucie i władzą utraci.

Nieprawdziwy zaś ten, ktory albo czucie, albo władzą odeymuie, iedno z tych.

Znaki poſpolite Paralizu.

NAprzod nagłe utracenie władzy, albo czucia, albo oboyga wraz.

Item. W części naruſzoney, zda ſię iakby mrowki ſzmerały, á pod czas oziębnienie znaczne.

Item. Zawrot głowy, oczu zaćmienie, uſzu pozatykanie, rozumu pomieſzanie, mowy zmienienie, á czaſem utracenie, flegmy z uſt i z noſa płynienie, &c. Zwyczaynie Paraliż zakończa Apoplexya.

Starych ludzi poſpolicie napada Paraliż, dla defektu ciepła przyrodzonego; Inſzych zaś ludzi z rożnych przyczyn, czaſem z zimney konſtytucyi powietrza, iako ſię trafia pod czas Jeſieni, albo na Wioſnę. Także z pełności humorow lipkich, flegmiſtych, oſtrych, z głowy ſpływaiących, *in medulam ſpinalem*, także trafia ſię z żyły ſuchey przepchnię-

pchniętey, albo naruſzoney, z nieoſtrożnego krwie puſzczania, bywa też z kolek od Sledziony pochodzących, albo z cholery, ktory lubo ieſt przytrudnieyſzy do leczenia, iednak żadnego w ſobie nie ma niebeſpieczeńſtwa. Napada też Paraliż z gniewu wielkiego, z zbytniey agitacyi, co ſię trafia w tańcach, kiedy rozſzalawſzy ſię, dla ochłodzenia ná wiatr wychodzą, albo z łaźni, albo z ciepłey izby z odkrytą głową: nayczęściey napada flegmatykow, owych poſpolicie co ſię ſedentaryą bawią á wiele iedzą, i piią, &c.

Progn. Choroba ta ieſt długa, i do uleczenia trudna, gdy iednak z Skorbutu, albo zbyt koliczney affekcyi pochodzi; może bydź uleczona, choć też z uporem.

Jeżeli trafi ſię z przeciętey ſuchey żyły, albo kłótey, rzadko kiedy uleczony bydź może, i owſzem nigdy.

Niedoſkonały Paraliż ktory rękę, nogę, albo puł twarzy naruſzy, ſnadnie może bydź uleczony.

Kogo w Jeſieni albo zimie naruſzy, oſobliwie ſtarych, z trudnością bywa uleczony.

Jeżeli część Paraliżem naruſzona z cieńczeie, znak ieſt zły, ieżeli bol przyſtąpi, czyni iakąś nadzieię. Jeżeli chory ieſt przy tym bolu, i zawrotu głowy nie ma, mowę zupełną, gorączkę ma, znaki ſą dobre.

Item. Jeżeli część naruſzona ieſt zimna; tak-

także gdy ná ſtronie naruſzoney oko ſię zmnieyſzy, albo zmieni: także ieżeli ſię chory nie czuie, albo głowy ma znaczne pomieſzanie, także gdy ſię przyda biegunka, Konwulſye, wſzyſtkie te znaki ſą bardzo niebeſpieczne, lubo życia nieco przedłużaią, iednak ſię śmiercią zakończaią.

Spoſoby do Leczenia.

ZArażonego Paraliżem, ná prętce nacieray Gorczycą białą zwierciana, przydawſzy do niey octu dobrego, i Soli, albo weź gorzałki dobrey, przyday do niey Gorczyce tartey, Pieprzu, Dzięgielu tłuczonego, Jałowcu, Rozmarynu, co potrzeba, zmieſzawſzy, nacieray część zarażoną. Potym należą purganſe, ktore nie maią bydź zrazu mocne, ale iak naywolnieyſze. Także Enemy mocne bardzo dobrze ſłużą. Womitorya: oſobliwie w ten czas ſłużą, kiedy chory czuie pełność wielką w żołądku. Także ná poty rożne Medykamenta ſłużą, á oſobliwie *Sal CC Volat Spir. Fulginis Eſſent: Caſtor, Spir. Sal. Armon.* Salwacye nadewſzyſtko nayſkutecznieyſze, z tą okolicznością, ieżeli chory ná głowę znacznie nie ſzwankuie, ieżeli zawrotu nie cierpi, albo Konwulſyi, albo drętwienia nie ma, albo ieżeli ſię w ſzkorbucie przyda, albo z affekcyi koliczney, lubo też z inſzey iakiey powierzchowney przyczyny. Krwie puſzczenie podeyrzane ieſt, dla czego oſtrożnie z nią potrzeba,

iednak w partykularnym Paraliżu, ktory pochodzi, albo ze Krwie złey, albo z ſpadku, albo z uderzenia, &c. może Krew bezpiecznie puścić, albo Hemorhoidy otworzyć.

Item. Bańki ſiekane, albo ná ſucho ociągane, Frykacye, á oſobliwie pokrzywami ſuchemi, albo świeżemi. Kauterye ſą bardzo pożyteczne.

Ta Choroba poſpolicie początek ma od pacierzy, kędy ſię naywięcey ſchodzi Nerwow, także i *Medulla Spinalis* tam zoſtaiąca, zkąd trzeba ie częſto ſmarować, Ná to maść oſobliwa.

Item. Oleiek z *Kantarides* ſmażonych w oliwie, do nacierania części naruſzonych ieſt dobry.

Oleykami i maściami (części naruſzonych) częſtego ſmarowania ſtrzedz ſię, bo pory zatykaią, bardziey ſłużą parzenia, moczenia w Ziołach, Materace, &c.

Potrzebne także ſą kichania, pobudzenie, kurzenia burſztynem, kąpanie ſię w wodach ſiarczyſtych, iakoż Szkłanowſka woda wielom pomaga, także Kąpieli z Zioł Nerwow ſłużących, przydaiąc ſiarki z wapnem niegaſzonym, w przod roſpuſzczoney.

Item. Kąpieli z rożnego rodzaiu Zwierząt, warząc Liſzki młode, Szczenięta, mrowki, wraz z ziołami rozmaitemi, iako to bukwica, Szałwia, Rozmaryn, *Iva.Art.* Łopiano-

nowe Korzenie, Macierzanka, &c. Dobra też rzecz ieſt, członek naruſzony kłaść w świeży Kałdon bydlęcy, albo w ięczmień warzony ciepły.

Item. Tabaka świeża zielona w Małmazyi moczona, (nacierać nią części naruſzone) oſobliwie po potach, znacznie pomaga. Język ieżeli Paraliż naruſzy, maſz o tym ná ſwoim mieyſcu, patrz w Regeſtrze.

Dekokcya ná Poty.

WEź Kwiecia Szałwii, Bzowego, Lawendy, Rozmarynu, Rumienku, Melisſu, Maieranu, paraliżowego Ziela, Jałowcu, wſzyſtkiego co ſię podoba, włoż do garca, naley wodą, warz nakrywſzy, odeym prędko od ognia, wſtaw do wanny, do ktorey wſadź chorego, okryi go dobrze żeby ſię od pary pocił.

Item. Rzecz ſkuteczna: weź wierzchołków Lebiodki, liścia Dębowego, Jałowcu, wſzyſtkiego po trzy garści, ſzyſzek jodłowych n. 12. warz w wodzie, oſtudziwſzy, mocz część naruſzoną, otarſzy ſmaruy, tym *R. Spir. Salis Vitriol. Ol. Therebinth. ad præ.* zmieſzay wraz, gdy to powtorzyſz raz drugi i trzeci, nie bez ſkutku będzie.

Oleiek ſekretny ná Paraliż, ná Pedagrę, ná Konwulſye.

WEź oleiu lnianego, rozpal ſztukę żelaza nową, zagaś w tym oleiu, czyń to po-

poty, poki oley trzeſzczeć nie przeſtanie, do tego oleiu włoż tyle wapna niegaſzonego, żeby było iak ciaſto gęſte, zgnieć dobrze, pokray w kawałki, włoż do retorty, wypal Oleiek, ktory włoż do gnoiu Końſkiego, (dobrze wprzod zatkawſzy) niech tam będzie przez 10. dni, potym go rektyfikuy, ieſt tak przenikaiący, że gdy go ná dłoń naleieſz, zaraz przeniknie ná drugą ſtronę. Gdy Paraliż pochodzi z pełności flegmy, iak ſię nayczęściey trafia, w ten czas ſłużą Purganſe, á oſobliwie też *ex Merc. Dulci*, przydawſzy *Reſinam Mechoaten. Agaricis &c.*

Jeżeli Chory władze całe utraci, że ſię ruſzyć nie może, á przytym i mowę, zapewne z niego nie wynidzie. Jeżeli też z kolek, ná to ſłużą Enemy, Materace, &c.

Pęcherza i Nerek zapalenie.

PRzyczyny zapalenia Nerek ſą te, *Animi phaemata, venus immodica*, picie zbytnie trunkow gorących, zażywanie często potraw Korzennych, i ſłonych, częſte leganie wznak, ná miękkim poſłaniu, zbytnia agitacya, zatrzymanie Hemorhoidow, albo krwi puſzczania, kto do niey przyzwyczaiony.

Item. Uderzenie, ſpadek, rana w Nerkach, albo w pęcherzu; Gorączki wielkie: także gorącość uryny, z humorow iadowitych pochodząca; Kamień oſtry w Nerkach bol cięſzki w nichże, owrzodzenie, uryny zatrzymanie.

Zna-

Znaki zapalenia Nerek

BOl w Nerkach wielki z ſtrzykaniem tak, że chory ani ſtać ná nogach może, ani też ná boku żadnym leżeć może, tylko w znak. Do tego ieżeli chory kichnie, albo ſię nagle ruſzy, w ten czas większy bol i ſtrzykanie czuie. Podczas też bywa bol albo trętwienie w biedrze, uryny częſte odchodzenie, ktora zrazu bywa iaſna, á potym czerwona, i mętna, przy tym gorączka uſtawiczna, nieſpanie, głowy pomieſzanie. Nauſea, womity, przez ktore żołta, flegmiſta odchodzi materya; Bywa też Kiſzki *Colon* zwaney zapalenie, ktora bliżſza Nerek ieſt, podobneż Symptomata ſprawuie. Tym ſię rozeznawa, że w Nerkach zapaleniu bol do wyżſzych żeber, do grzbieta, i do pęcherza rozchodzi ſię, gdy zas z kiſzki zapalenie ieſt, bardziey ku przodowi ſię wydaie, i do tego większa bywa odmiana w exkrementach.

Znaki zapalenia Pęcherza

BOl około łona, i części przyległych z gorącości, i z zapalenia, przy tym Uryna bywa gorąca, pod czas ſię i zatrzymywa, przydaie ſię i *Teneſmus*, gorączka, nieſpanie, pragnienie &c.

Progn: Obiedwie te choroby ſą niebeſpieczne, gdy bowiem te członki należąc do utrzymania życia, akcyą ſwoię utracą, śmierć gotowa; większe maią w ſobie niebeſpieczeńſtwo, gdy ſię ſzaleńſtwo, albo konwulſye, poty zimne, rąk i nog ziębienie naſtąpi. Jeżeli ſię Hemorhoidy dobrowolnie ſame otworzą w chorobie, uwalniaią od niey.

Item. Jeżeli ſię inflammacya w wrzod obroci, i materya przez urynę odeydzie, dobrze. Jeżeli zaś gdzie indziey ſię obroci, niebeſpieczeńſtwo ieſt.

Item. Małe zapalenie, ieſt tak dalece ſzkodliwe. *Item*. Zapalenie pęcherza wydaie ſię pod czas ná wierzch, co ieſt znakiem dobrym; albo też, gdy uryny wiele nad zwyczay odeydzie.

Spoſoby do leczenia.

W Zapaleniu Nerek, lubo pęcherza, Krwie puſzczenie zrazu, zaraz ieſt potrzebnieyſze, z tey ręki, w ktorey ſtronie bol, i ſtrzykanie bardziey dokucza:

Ná zapalenie Pęcherza z prawey ręki, Krwi puſzczenie należy, á potym i z nogi powtorzyć, ieżeliby tego było trzeba. Jeſzcze lepiey Hemorhoidy otworzyć, gdyby ſię wydały. Służą ná to i bańki z piiawkami, ná Krzyżach ſtawione, także Enemy chłodzące, i purguiące,

Gorącość Krwi, (z ktorey to zapalenie pochodzi) ma bydź temperowana Emulſyami, Julepami chłodzącemi, przydaiąc Saletry preparowaney, á oſobliwie z Tyzanną, z Serwatką; Purganſe tu nie należą, chybaby tego wielka była potrzeba.

Powierzchne applikacye, ſmarowania, ſą bar-

bardzo pomocne, iako to *Ungv. album Camphor. Populeon Rosarum Olea*, także *Violarum, Oymphæ &c.* mieszaiąc ie z octem, *Item.* Weź białek od iaia, przyday octu, oliwy, ubiy dobrze, zmaczay w tym chustę, przyłoż ná Krzyż; zbytnie chłodzące applikacye, nie maią bydź często zażywane, dla zatwardzenia, zapalenia:

Kathaplasma z chleba warzonego w mleku, przydawszy żołtkow iaiowych, szafranu trochę i oleyku rożanego iest dobra. Także i blacha ołowiana ná Krzyże przyłożona. Plastr *de Spemate tauar* także pomoże: Kathaplasmy z zioł chłodzących, i odmiękczaiących bardzo skuteczne są &c.

W zapaleniu pęchera: (zabiegaiąc Gangrenie,) należą Kathaplasmy *ex Farina Fabarum, & Lupinorum: cum Vino noctorum.*

Przytym chory má pić Tyzannę, *Opiata* też służą, osobliwie gdy chory iest w gorączce wielkiey, ktore tak przez usta, iako też i do Enem dane bydź maią.

Item. W zapaleniu Pęcherza; Czopki są bardzo dobre, ktore maią bydź z sokow chłodzących robione, przydaiąc *Opium succum. Hyosciami.*

Jeżeliby chory nie mogł puszczać uryny, o tym będziesz miał niżey naukę w chorobie zwaney *Dysurya.*

W zapaleniu Pęcherza, ieżeli się tumor wyda ná wierzch, i zbierze się, uwalnia od cho-

choroby? Jeżeli się zaś obroci *in Scithosam duritiem*, iest trudne do leczenia, ná ten czas trzeba applikować *Mollificantia*, iako są opisane w Kuracyi *Scyrrosa* wątroby.

Item. Jest ná to osobliwy sok wyciśniony z żywych Rakow, piiąc go z czymkolwiek.

O PLEURZE.

DWoiaka iest Pleura, iedna nazywa się *Legitima*, druga *Notha* albo *Spuria.*

Legitima to iest prawdziwa Pleura, iest zapalenie membrany pokrywaiącey żebra, ktora nazywa się też Pleura albo też zapalenie Muszkułow wnętrznych, to iest; między żebrami zostaiących.

Notha. zaś (to iest nie pawdziwa Pleura) iest zapalenie powierzchnych Muszkułow, należy też do tego zapalenie błony, dzielącey płuca, ktora nazywa się *Mediastinum* także i płuc do żeber przyrośnienie.

Znaki Pleury. Naprzod bol w boku lewym albo w prawym z kłociem, z wsparciem, gorączka wielka ustawiczna, oddech cięszki, puls twardy, i gęsty, kaszel uprzykrzony, przez ktory podczas i krew odchodzi. Nie prawdziwa Pleura tym się rożni od prawdziwey, że gdy się chory położy ná bok przeciwny, w ten czas bol się większy wydaie, przytym gorączka wolnieysza, parcie, i bol w boku nie tak dokuczaiący; oddech wolnieyszy, Kaszel suchy, przez ktory mało odchodzi materyi. Jeżeli Pleura pochodzi z

z przyczyny krwie, plwociny bywaią krwawe, żył pełność, osobliwie ná skroniah, i ná czole, twarzy zapalenie puls pełny, uryna czerwona, i gruba. Jeżeli ze krwie cholerycżney, plwociny bywaią żołte, gorączka większa, puls prędszy, bol cięższy, niespanie, w ustach gorzkość, uryna cienka, i żołtawa.

Jeżeli ze krwie flegmistey, plwociny bywaią białe, gęste, pieniste, słodkawe, gorączka wolnieysza, pragnienie mnieysze, bol nie tak dokuczaiący, puls mały, uryna blada, i gruba. Jeżeli ze krwie melancholicżney, plwociny bywaią sinie, twarde, z trudnością odchodzące; gorączka, i bol wolnieyszy, uryna czerwona, mętna, kaszel suchy, ięzyk oczerniały, konstupacya.

Progn. Pleury. Naprzod puls mały, gęsty, głęboki, i twardy, znaczy wielkie niebespieczeństwo, także kiedy suchy Kaszel chorego trapi, albo ieżeli materya zrazu odchodziła, á potym się zatrzymała, z wsparciem, i bolem w bokach, i w piersiach trwaiącym, znak iest że albo długo chory poleżeć musi, albo życie skończyć.

Item. Kaszel z odchodzeniem flegmy gdy się zaraz ná początku choroby prędko pokaże; znaczy że prędko chory ozdrowieie, ieżeli zaś nierychło, znaczy długą chorobę.

Item. Flegma żołta, i ze Krwią przez Kaszel odchodząca, wilgotna ná początku choroby, dobrym znakiem iest.

Item.

Item. Jeżeli przez Kaszel odchodząca flegma żołta: bez przyczyny zatrzyma się, znaczy przyszłe szaleństwo. *Item.* Jeżeli się przyda w iakiey chorobie długiey, albo *in Cachectio corpore*, niebespieczna iest. *Item.* Pracowitych ludzi częstokroć morzy. *Item.* Tych, ktorym kaszląc w piersiach gra; do tego twarz mieni, oczy, ręce i nogi ziąbnieią, śmierć pewna czeka.

Sposob do uleczenia Pleury.

NAprzod, krwie puszczenie zaraz ná początku choroby naypotrzebnieysze, z żyły bazyliki, z tey strony, z ktorey ból dokucza, i z powtorzeniem, ieżeliby tego była potrzeba, do tego ieżeli siła i lata, i insze okoliczności pozwolą, wprzod iednak wziąć Enemę. Jeżeli zaś przez Kaszel wolnie materya odchodzi, ná ten czas zatrzymać się ze Krwią. Womitorium iest bardzo skuteczne, iako o tym wielu Aútorow piszą, iednak trzeba uważyć naturę, i przyczynę choroby. Jeżeliby dla pewnych przyczyn Krew puszczona bydź nie mogła, miasto iey stawić bańki z piiawkami ná rękach, i nogach, przytym czynić fomentacye, albo przykładać ná bok Materace z Ziol *Mellilati, Chamomillæ sim Lini Fenugr. Malvæ &c,* Warząc też Zioła, maczaiąc w Dekokcyi Materac przykładać, albo naley w pęcherz mleka ciepłego z miodem, przykładay ná bok, co raz przygrzewaiąc.

Item.

Item. Rozciągni Dryakiew ná płotnie, przygrzawſzy przyłoż. Purganſe nie ſłużą aż ná końcu choroby, ktore maią bydź w trunkach.

Jeſt też Oleiek ſekretny ná Pleurę, ktory robią z Dyń Włoſkich w Oliwie, gaſzą w niey żelazo, á potym ſkorkę z dyń w nieyże ſmażąc, i tym Oleykiem ſmaruiąc bok.

Item. Weź wodki z kwiatu polnego maku unc. 4. Julepu Fiiołkowego, albo z tegoż kwiatu unc. 1. ſaletny czyſtey dra: 1. zmieſzawſzy, daway po łyſzce. *Item.* Po upuſzczeniu krwi, bok ſmaruy tym linimentem. Weź oleyku liliowego, rumienkowego, maſła młodego, ſadła kapłoniego, rowne części, zmieſzawſzy, ſmaruy ciepło, możeſz przypać i dryakwi, ieżeliby choroba ciężka była, po ſmarowaniach, kłaść materace z ziołami, albo chuſty ciepłe. *Item.* Weź kurę żywą, rozetni wpuł, poſyp prochem z korzenia fiiołkowego, przyłoż ná bok, albo też ſkopowe płuca świeże. *Item.* Oleiek z woſku, z oleykiem migdałowym zmieſzawſzy, ſmaruy niém, znacznie pomaga. *Item.* Chleb ciepły z pieca, rozkroy, napuść maſłem albo lnianym oleiem, przyłoż ná bok.

Gdy materya przez Kaſzel odchodzić niechce, dawać Julepy odwilżaiące, á ieżeli gorączka wielka, *Emulſie cum Diaphor. Opiata* bardzo niebeſpieczne ſą, albowiem Kaſzel za-

zatrzymuią, Pierſi ściągaią, częſto i śmierć przynoſzą, iednak w nieznośnym bolu z nieſpaniem, może grano iedno *Laud. Opi.* dać *cum Syr. de Pap. Err.*

Item. Oley lniany świeży, także Oleiek Migdałowy z cukrem dawać częſto, ieſt bowiem rzecz wielce ſkutecza, pić trzeba z roſołem albo tyzanną, ktorą chory zawſze miaſto piwa ma pić, Tyzanna tak ſię gotuie. Weź ięczmienia garść, Lukrecyi trochę, Rodzenkow, Fig co chceſz, Korzenia Łopianowego, Slazowego po garści. *Card. bened.* Kwiatu z maku polnego po garści, rogu Jeleniego dwie garści, warz, przecedź.

Item. Niektorzy ná boku boleiącym bańkę ſiekaną, albo z piiawkami przyſtawiaią; zkąd wielkiego ſkutku doznawaią.

Item. Weź iabłko świeże, wydrąż go, naſyp w nie Kadzidła tłuczonego, zaſzpuntuy, upiecz w zarzewiu, day zieść choremu, niech popiie wodką *Cardui benedicti.*

Item. Końſkie łayno świeże, w wodce *Card. bened.* roſpuſzczone przecedziwſzy przycukrować, dać pić, pewne. Także łayno Kokoſze białe ná proch ſtarte.

Item. Weź naſienia Konopnego łotow dwa, ztłuc, przyday łayna Końſkiego, i Kokoſzego, roztworz wodką *Cardui bene.* przecedź, zgrzey, oſłodź, day wypić. Gdy ieſt biegunka, przydaway *Syropum Mytr.* á żywot i krzyże ſmarować *Ung: Comitiſſæ*; Enemy da-

wać z ięczmienia warzonego, z Rożą zaprawiać żołtkami iaiowemi, i ſzarym cukrem.

Olbrot z Oleykiem Migdałowym, i Julepem Fijałkowym zmieſzawſzy, choremu rzecz pewna. *Item*. Cebula w mleku warzoná, i ná bok przykładana, znaczną folgę czyni. Toż czyni Proſo z Kwiatem Rumiankowym, z Noſtrzykiem, w worek nakładſzy przygrzewaiąc i przykładaiąc.

Item. Uſuſz łayno wieprzowe, zetrzyi ná proch, zmieſzay z oliwą, przyłoż, znacznie pomaga.

Item. Oſobliwy experyment. Weź maści *Diæthœum*. 1. Oleyku Migdałowego unc. 2. zmieſzay, ſmaruy bok, poſyp prochem z kminu polnego.

Item. Naſienie pokrzywiane w Julepie Fiałkowym dane, także *Hypericonis*, także oczy Szczupakowe, Ząb Wieprzowy. Oſobliwie ſłużą tey chorobie *Sal Hypericonis*, ieſt ſekret ná Pleurę.

Item. *Ná Pleurę, ná Peripneumonia, i Kaſzel, Dekokcya oſobliwa*.

WEź Korzenia Slazowego łotow 6. Polney Dryakwi garści dwie, *Cardui bened*, garść iednę, Juiubow łotow 3. Rodzenkow wielkich bez koſtek garści dwie, Jabłek, Kadzidła tłuczonego łotow 2. Miodu przaśnego kwaterkę, wody ile potrzeba, warz, przecedź, daway choremu miaſto piwa: *Peripneumonia*; temiż właśnie leczy ſię ſpoſo-

ba-

bami co i pleura, dla czego wraz iey opiſanie tu ſię przyłączyło.

PODNIEBIENIE.

Ná wſzelkie Uſt i Gardła affekcye.

WEź ſoku z babki, i Jeleniego ięzyka rowne części, płocz, przydawſzy *Diamoron*, albo ſuche Zioła warz: ieżeliby podniebienie gniło, i ranki były, przyday wodki Rożaney, miodu Rożanego, powideł Kaſſyowych, Hałunu palonego, Wayſztynu, Gryſzpanu po troſze, przywarzywſzy płocz. Albo też ſamo *Virgy. Ægyptiacum*, z wodką Babczaną namieſzawſzy płocz.

Ná opadnienie Podniebienia

POd czas ieſt bardzo trudne do podnieſienia, oſobliwie ná to ſłuży applikacya baniek ſuchych ná rogach głowy, ná wierzchu częſto powtarzaiąc. Służą też płokania rożne, rozpędzaiące głowne pigułki.

O PEDAGRZE

ARthritis Jeſt dwoiaka: iedna ieſt *vaga*, druga *fixa*, *Fixa*, ieſt, ktora albo w nogach albo w udach, albo w rękach, albo w kolkach zaſiadſzy, bolem nieznośnym chorego dręczy, *Vaga* zaś ta ieſt; ktora po ſtawach tam, i ſam ſwoie drammata odprawuie.

Poſpolicie Authorowie czworaką opiſuią chorobę Artetryczną, to ieſt, gdy ręce bole opanuią, nazywaią ią Chyragrą, gdy uda, nazywaią *Iſchias*, to ieſt Sciatica po proſtu,

gdy

gdy kolana, nazywaią *Gonagra*: gdy nogi, *Podagra*, w inſzych zaś członkach bole nazywaią zwyczaynie *arthritidem*, lubo niektorzy i tym nazwiſka daią. Naprzykład gdy bol wpadnie w iunkturę części *Siagonagram* nazywaią, gdy w kark: *Tracheagra*, gdy w grzbiet *Rachſagram*, gdy w ramię, *Chomagram*. Lecz te nazwiſka nie ſą we zwyczaiu u Medykow.

Przyczyny tey choroby ſą iedne wnętrzne, drugie powierzchowne. Wnętrzne ſą te: 1. Oſtrość *Sulci Nervei*, Ktora oſiadſzy około junktur, oſtrością ſwoią Membrany i Nerwy ſzczypiąc, bole uprzykrzone ſprawuie. Inſi nauczaią, że humorow *Serſus* ſwoią wielością i oſtrością, według humorow przymieſzanych do niego, także oſiadſzy *circa artus* też Membrany ſzczypiąc, bole przynoſi, częścią z zapaleniem i nabrmiałością, częścią bez niego, ktory humor zwyczaynie z głowy ſpada przez żyły, od krwi oddzielone. Daią inſzych racyi wiele bardzo Authorowie, tu ſię zmieścić nie mogą.

Powierzchne przyczyny ſą: częſte iedzenie potraw grubych, nieſtrawnych, także zbytnie picie trunkow gorących, oſobliwie win, także niepowściagliwość ciała, z kąd nauczaią Medycy, że *Arthritis* ieſt *Bacchi & Veneris filia*. *Item*, Prożnowanie, ſen długi, ewakuacyi naturalnych przytrzymanie, boiaźń, ſmutek, zbytnie pieczołowanie, częſte ką-

kąpieli, zbytni gniew, &c. Przyczyną bywaią tey choroby. A iako inſze choroby, tak też i ta przez czary bydź może. *Znaki*, Náprzod bol w ſtawie, lubo w ręce, lubo w nodze, z nabrzmiałością, i czerwonością, ktora nie zaraz ſię wydaie, poſpolicie ta choroba poczyna ſię od wielkiego palca u nogi, nayczęściey lewey, zkąd daley poſtępuie, ktorą poprzedza czaſem gorączka, á podczas oraz z bolem naſtępuie.

Jeżeli ſię przymieſza do humuru pomieſzanego z cholerą, ná ten czas bol bywa nieznośny, tumor bardzo mały, á czerwony, i z gorączką znaczną, uryna bywa cienka, żołtawa, albo czerwona.

Flegmy z tymże humorem pomieſzaney, znak ieſt, nabrzmiałość miękka części boleiącey, bol nie tak barddo dokucza, uryna gruba, i pomieſzana. Gdy ſię z melancholią pomieſza, znak ieſt, że w mieyſcu boleiącym wydaie ſię nieiaka ſiność, przytym bol głęboki, uryna iak woda, ſłabość całego ciała.

Progn: Choroba tá nie ma w ſobie niebeſpieczeńſtwa, ale ieſt długa, i uprzykrzona, czaſem aż do ſtarości dokuczaiąca, i owſzem niektorym życia przedłuża, dla tego, że natura humory ſzkodliwe (z ktorych inſze humory niebeſpieczne rodzićby ſię mogły) od junktur pewnemi czaſy oddala. Przytrafia ſię iedak w ſłabości natury, albo w ſtarym wieku, że gdy natura tych humorow po-

pozbywać nie może, wprawia w znaczne choroby, to ieſt w gorączki, zapalenie wnętrznąści, w apoplexyą, konwulſye, dychawicę, puchlinę, w drżenie ſerca &c. Przy tym lubo ta choroba doſkonale uleczyć ſię nie może, iednak zachowuiąc dyetę i medykamentow prezerwuiących, może przez czas długi bydź wolen od niey. Jeżeli ieſt dziedziczna, to ieſt z Rodzicow, nigdy doſkonale uleczona bydź nie może.

Jeżeli Podagrykom *Varices* ſię wydadzą, uwalniaią od choroby; także gdy ſię pokaże uryna mętna bardzo.

Przemienia ſię też ta choroba w kamień, ſą bowiem ſobie te choroby pokrewne.

Spoſoby do leczenia.

NA początku Paroxyzmu, należy krwie puſzczenie; purganſe, *vomitorium*, ieżeli natura do niego ſkłonna, także ná poty; oſobliwie ſłużą medykamenta, w ſamym iednak Paroxyzmie, gdy ſię zaweźmie ta choroba, nie ſłużą pomienione ſpoſoby.

Ná pobudzenie potow (okrom inſzych medykamentow) naylepſzy ieſt korzeń łopianowy, warząc go i piiąc polewkę, ktora oraz, i poty i urynę pobudza, rzecz pewna.

Potym należą *Topica*, to ieſt dla uśmierzenia bolow, rożne applikacye, ktore nie maią bydź używane po purganſach, i krwie puſzczeniu, chyba żeby bole dokuczały.

Naprzod tedy dla uśmierzenia bolu ſłuży mleko ciepłe przykładane, albo Kathaplaſma z niego zrobiona; to ieſt: Weź mleka co potrzeba, włoż w nie chleba ośrzodku białego, żołtkow iaiowych, trochę Szafranu, zmieſzay, przykładay ciepło, gdy nie maſz zapalenia. Ná początku zaraz gdy ſię choroba wyda w ktorym członku, weź białkow iaiowych dwa, ſoli miałkiey trochę, octu winnego co potrzeba, ubiy wraz, maczay w tym chuſtki, i przykładay.

Item. Weź rząſy wodney, kwiatu rumienkowego, warz w mleku, przyday mąki ięczmienney, zmieſzay, i tym okładay. *Item*. Weź *Spir: vini*, co potrzeba, przyday do niego *Opium*, *Sal Saturni*, okładay. *Item*. *Lapis Medicamentoſus*, w ſerwatce, albo w wodzie roſpuſzczony przykładany; ieſt nayoſobliwſzy.

Item. Ser młody owczy, przykładany, także i mięſo świeże.

Item. Swieże liście tabaczne ſtłukſzy, przykładać może, po ktorych bol uſtaie, albo pryſzcze przez *Moxę* poczynić; *Moxa* nic inſzego nie ieſt, tylko mech z belicy.

Item. Weź Koperwaſu białego, zielonego, oboyga po dwa łoty, Kamfory puł łota, gorzałki mocney, i wina, oboyga po puł kwarty, zmieſzay, okładay tym ciepło.

Item. Weź piwa kwartę, wſyp w nię ſoli dwie łyſzki dobre, grzey, okładay co godzina maczaiąc, albo lagier śledziowy grzeiąc i przy-

i przykładaiąc, pewna; te bowiem rzeczy prędko puchlinę ná wierzch wywabią, zaczym bol ustaie.

Item. Ná wapno niegaszone nalać świeżey uryny, iak się ustoi, zlać, tym okładać, maczaiąc chusty.

Item. Zmieszay wraz popioł, sol, urynę, i ocet, tym okładay.

Item. Oleiek z mydła Weneckiego do smarowania doświadczony, także przestępowy korzeń z gorzałką, iest doświadczony. I insze applikacye, ktore się tu trochę niżey podadzą.

Item. Proso z masłem, i z mlekiem warzone i przykładane.

Item. Glisty roztarte z ośrzodką chleba białego, przydawszy trochę Szafranu.

Item. Weź ośrzodki chleba białego, puł funta, liścia tabacznego i szalaiowego, oboyga po puł garści, mleka świeżego, ile potrzeba, warz wespoł, przyday psiego łayna łot, mydła Barskiego trzy łoty, żołtkow iaiowych trzy; Szafranu ćwierć łota, masła łyszkę, zmieszay, tym okładay.

Item. Weź glist ziemnych, przesyp ie solą, potym wypłocz, przyday do nich *Terrae Sigillatae*, rozetrzyi wraz, przyłoż.

Item. Wodka wypalona z żabiego skrzeku, z łaynem wołowym, do przykładania iest pewna.

Item. Wodka doświadczona: weź wody wa-

wapienney sontów 4. zgaś w niey stal kilkanaście razy, przyday miedzi paloney unc. 4. Cynobru łot zamieszawszy, niech tak stoi przez kilka dni, potym przecedź maczaiąc w niey chustki okładay.

Wodka sekretna ná Pedagrę.

WEź wody czystey garniec, zagaś w niey kilkanaście razy szynę żelaza dobrego, potym weź sztukę miedzi, rozpal ią, i gaś także kilkanaście razy, do tey wody przyday *Vitri antimonii Mercurii, dulc*: oboyga po puł uncyi choć też i więcey, okładay nią, iest bowiem doświadczona, a osobliwie ná rospędzenie guzow około stawow wyrosłych, które *Tophos* nazywaią, nawet i *Venereos* rozpędza.

Item. W szerwatce ciepłey ręce i nogi moczyć, wyiąwszy, nie ocierać, aż oschnie: drudzy przydaią zioła niektore do serwatki.

Item. Makuch ná proch stłuczony, przesiany, w mleku warzony, i przykładany pomaga. I to nie od rzeczy: weź trzy garce wina, włoż w nie Lukrecyi, Tatarskiego ziela, Szałwii, Ruty iarey, wszystkiego po puł funta, zalepiwszy w garku, warz do połowy, potym doley brzeczką pszenną, i znowu warz do połowy; przecedziwszy dawaj pić po kwaterce choremu, á niech dietę zachowa, będzie zdrow.

Sposob zażywania ten, rościągnąć go ná płotnie, zgrzać, i przyłożyć, w kwadrans od-

odiąć, znowu zagrzać, i przyłożyć, to czynić tak długo aż ſkora zaczerwienieie, i ſpuchnie; zá czym też bol uſtanie, gdy ſię wyda czerwoność, i nabrzmiałość, przykładać co innego, naylepſzy plaſtr Samarytan. *Item*. Weź czoſnku, zwierć go, mlekiem maczay chuſtę, przyłoż ná biodro.

Item. Nakładź do gorzałki Kamfory, żeby ſię roſpuściła, ſmaruy nią przy cieple, ociąganie też bańkami ſuchemi wiele pomaga, i rożne plaſtry, Fomenta z Dziewanny, Linimenta: ktore opiſać mieyſce ſzczupłe nie pozwala. Jeżeliby to nie pomogło, krew z nogi puścić. Ná Artechiczną chorobę, ieſt bardzo wiele między Authorami rozmaitych lekarſtw, lecz i między ludźmi rożnemi znayduią ſię rożne taiemnice, z ktoremi ſię wydać nie chcą, więc niech ie trzymaią dla ſiebie. Ja z miłości Chrześciańſkiey, dla ratunku bliźniego, i wſzyſtkie nayſekretnieyſze, ktorychem doświadczał tak wiele razy: wyiawiłem z tą przeſtrogą, aby, kto ich zażywać będzie, wiedział kędy czego, i iako zażyć, ponieważ rożne ſą natury w ludziach, rożne temperamenta, i rożne też exkrementa, zkąd co iednemu pomaga, to drugiemu ſzkodzi, i przeciwnym ſpoſobem, co poſpolicie w tey chorobie bywa.

O PORONIENIU.

POronienie nazywa ſię *abortus*, to ieſt: kiedy po czterdzieſtym dniu płod niedoſkonały pozbywa ſię, co pochodzi abo z przyczyny macice, albo płodu, albo z innych ktore ſię niżey położą; poronienie pochodzące z maciczney przyczyny, troiako ſię przydaie.

Pierwſza *Moles*, to ieſt pełność wielka w macicy, ktora przeſzkadza do wolnego rościągania ſię iey.

Druga *Pondus*, to ieſt ciężar, tak że go znoſić nie może.

Trzecia *Morſus*, gryzienie, albo ſzczypanie, pochodzące z humorow oſtrych, zlewaiących ſię do niey, albo gdy ſam płod zgniie.

Z pomienionych tedy przyczyn gdy ſię irrituie *vis expultrix matricis*, natura iaka rzeczy ſobie przeciwnych pozbyć uſiłuie.

Należą do tego wſzyſtkie choroby maciczne *Similares*, *Organicæ* & *Communes*, ktore ieżeli będą znaczne, bywaią przyczyną poronienia, á oſobliwie gdy do macicy wiele zlewa ſię humoru flegmiſtego, ktory ieſt zimny, i ſliſki, dla czego macica płodu zatrzymać nie może, także gdy ſię przyda puchlina maciczna, takie gdy będą dla dyſpozycyi oneyże, ktore im znacznieyſze będą, tym też większą bywaią przyczyną poronienia.

Strony ſamego płodu troiaka bywa przyczyna poronienia.

Pierwſza ſłabość Płodu.

Druga gdy niema należytego nutrymentu.

Trzecia oſłabienie *Vaſorum*, tak macicy iako i płodu Oprocz tego bywaią przyczyną

ną poronienia i powierzchowne *accidentia*, ktore Medycy *causas procatarcticas* nazywaią, to ieſt: Naprzod powietrza konſtytucya nieprzyiazna, iako naucza Hipokrates, o czym i Aſtronomowie w Kalendarzach dorocznych piſzą, i prognoſtykuią.

Druga przyczyna bywa niezachowanie diety, iedząc bez miary wiele potraw, do ſtrawienia nieſpoſobnych, oſobliwie fruktow. Trzecia poſty częſte, zkąd płod alimentu potrzebnego mieć nie może. Czwarte czucie albo nieſpania zbytnie, Piąta uſtawiczne turbacye, apprehenſye, melancholia, częſty gniew. Siodma ſpadek iaki znaczny, i utrząśnienie. Oſma zbytnie agitacye, ſkakania, biegania, tańce &c. Dziewiąta dzwiganie ciężaru iakiego, także uderzenie znaczne w żywot. Dzieſiąta ściſkanie ſię zbytnie ſznorowkami. Jedenaſta zbytnie ewakuacye, to ieſt częſte womity, biegunka, wydymania, poty zbytnie, krew z noſa, hemorhoidy, krew Mieſięczna w znaczney wielkości. Dwunaſta, ſmrody iakie przerazliwe, iako z knotow od świec, dziegciow, &c.

Item. Zażywanie lekarſtw purguiących częſte, także puſzczanie krwi, oſobliwie oſtatnich Mieſięcy.

Prezerwatywy rozne broniące poronienia.

NAprzod Białogłowa podległa temu defektowi nim zaſtąpi, ma ciało wprzod dobrze wyczyścić z ſzkodliwych humorow, przez

przez lekarſtwa rozne, przez krwi upuſzczenie, potym ma zachować pilnie dietę, ſtrzegąc ſię iedzenia wſzelkich potraw nieſtrawnych, chronić ſię ma fraſunkow, turbacyi, gniewu, melancholii, ſtrzedz ſię ma iazdy zbytniey, biegania, ſkakania, dźwigania, &c. Ktorey ſię białogłowie częſto ten defekt przydaie, procz pomienionych przeſtrog, niech tych zażywa ſpoſobow.

Weź korzenia Liliy białych, korzenia Kozłkowego, Przeſtępowego, każdego po ſześć łotow, Maruny, miętki Kamienney Meliſſy, liścia ieżyny, iałowcu, każdego po garści, Kwiatu Lawendowego, Roży ſuchey, Bzowego, każdego po puł garści, Bobku dwa łoty, ſkotek zwierzchnich czerwonych z cybuli garści trzy, Hałunu łotow cztery, warz wſzyſtko ſpołem w wodzie deſzczowey do połowy, potym przyley wina, przywarz, odiąwſzy od ognia, podſtaw pod ſtolec dziurawy, ná ktorym niech ſiedzi ta, ktora świeżo zaſtąpiła, przez godzinę, po naparzeniu niech przyłoży ten albo podobny plaſter.

Weź korzenia Wężowniku, Kolendru, Gałki muſzkatowey, ſkórek Cytrynowych ſuchych, drzewa Sandałowego czerwonego, Maſtyxu, korzenia *Tormentilli* Kadzidła, Smoczey krwi, Roży ſuchey, każdego zarowno wſzyſtko ſtłuc ná ſubtelny proſzek, potym roſpuść woſk, przydawſzy do niego żywicę Soſnowey czyſtey, trochę oleyku Rożanego, z O-

z Oliwą zrobionego, zmieſzay, iak oſtygnie ſchoway, á gdy potrzeba naſtrychuy ná ierſze, przyłoż, często odnawiaiąc, odeymować ſię nie ma, aż ſam odſtanie.

Proſzek zwyczáyny poſpolity, broniący poronienia.

WEź korzenia Wężowniku puł czwarta łota, Czerwcu, naſienia Babczanego, Portułaki, każdego po dwa ſkrupuły, Kolędru preparowanego, Korali preparowanych, oboyga po iednym ſkrupule, zmieſzay, utrzyi ná ſubtelny proſzek, ktorego daway po puł ćwierci łota w winie dobrym.

Dla utwierdzenia płodu, i ochronienia od poronienia: bywa w każdey Apptece maść zwana *Ungventum Comitiſſæ.*

I to pewny plaſter.

WEź Kadzidła Maſtyxu, Gałki muſzkatowey po łocie, Kamienia od urazu *Hemmatites* zwanego, *Bolum Armenum*, Serzyſka zaięczego, Słoniowey kości tartey, każdego po ćwierci łota, utrzyi wſzyſtko ná ſubtelny proſzek, przyday żywice Soſnowey ile potrzeba, zmieſzay, rościągniy go ná ierſze, przyłoż ná krzyże, nie odeymuy aż dzieſiątego dnia, potym inny przyłoż, czyń tak przez Mieſiąc od poczęcia.

Item. Niektore białogłowy dla ochrony poronienia, maią zwyczay, zażywać często Korali czerwonych preparowanych, inne zażywaią

żywaią Czerwcu, inne za rzecz pewną maiąc, zażywaią ſerca Szczupakowego, świeżo wyiąwſzy połykaią ſurowo; inne zażywaią wodki zwaney *Balſamus Embrionum* albo *Kinderbalſamu.* Drugie zażywaią Rakow całkiem uſuſzonych, ná proſzek ſubtelny utarſzy, inne zażywaią Kamienia Orlego, inne Serżyſka zaięczego, inne używaią Wina, mocząc w nim niektore ingredyencye, inne codzień zażywaią Małmazyi czarney. *Item:* Niektore dla ochrony od poronienia puſzczaią krew z ręki w ſzoſtym Mieſiącu, co nie od rzeczy, zwłaſzcza ktore maią wielość krwi, albo złą.

Item. Niektore białogłowy zażywaią kurzego żołądka, uſuſzywſzy go, i ná proſzek utarſzy w winie, co tydzień raz albo więcey.

Dwoie remedia *ná utrzymanie płodu oſobiwſze i pewne.*

WEź złota Malarſkiego prawdziwego liſtkow dwanaście, naſienia z iaiec świeżych, ktore ſię w białkach znayduią, białe okrągłe, ze trzech iaiec, zmieſzay naylepiey rozmąć z winem, wypiy, czyń tak przez trzy dni. Tegoż czaſu przykładać tę Kataplaſmę. Weź Kadzidła wybornego łotow 4. utrzyi ſubtelno, przyday białkow iaiowych, zmieſzay, przyday troſzkę Terpetyny, i przy wolnym bardzo ogniu rozłoż co prędzey ná pacieſi, poki gorąca, i przyłoż ná pępek iak naycieplev, czynić tak po dwa razy przez ty-

tydzień, w te dni, w ktore się używa pierwszego lekarstwa, iest doświadczona.

Jeżeliby się białogłowa utrząsła, albo uderzona była, albo upadła, zkądby było niebespieczeństwo poronienia, ná ten czas ma zażywać tego prosku. Weź Korali preparowanych puł ćwierci łota, Czerwcu skrupuł, zmieszay, i day w iaiu miękkim.

Albo weź Galasu gałkę ważną, przyday Czerwcu skrupuł, utrzyi, i day w iaiu; ná żywot przykładać materac z zioł tych, Maieran, Rozmaryn, Melisz, Cyprys, Maruna, Babka, ten materac ma bydź w winie prażony, i wycisnowszy przykładay. Przydaie się też białogłowom ciężarnym *Hæmorhagia uteri*, to iest krwi zbytnie płynienie, ktore ieżeli się trafi w osmym Miesiącu, albo dziewiątym, wielkie niebespieczeństwo Matce, i płodowi przynosi, zaczym niebespieczna rzecz iest w takim razie dopomagać do wyiścia płodowi, według zgodney u Medykow opinii.

Jeżeliby z przelęknienia niebespieczeństwo było poronienia, ná ten czas dawać białogłowie Kinderbalsamu, przyday do niego *tincturam Forallorum*, albo Syropu z Korali i Granatowego. Jeżeliby się trafiła biegunka, albo Miesięczne płynienie, ná ten czas dawać zatwardzaiące rzeczy, iako Sok pigwowy, korzeń Tormentylle, ziemie *Catechu* zwaną, Gałkę muszkatową przypiekaną, także skorka wnętrzna z żołądka Kurzego ususzona, ná pro-

proszek utarta i zażywana, iest dobra, naylepsze *Opiata* zwłaszcza *Tinctura anedina.*

Powietrze

MOrowe, te Bożym dopuszczeniem gdy panuie, zażywać Mitridatu, Dryakwi, *vomitoria*, rogu Jeleniego, wodki Węgierskiey, *pulv. pannonicum*, balsamu siarczystego, *Spir: Sulphuris, Spir: Tartari, Spir: corn: Cervi*, oleyku Jałowcowego, kadzić iodłową żywicą, siarką. Zuchać biedrzeniec, siarkę, urynę pić, przed domem palić gnoie, drwa dębowe, iałowcowe, nie wychodzić z domu ná czczo, Kozłow starych do domu napuścić, aby parkiem swoim powietrze odganiali. Kiedy zapowietrzony umrze, coprędzey go pogrześć i głęboko, nakrywszy mu wprzod dobrze gębę, aby powietrza nie zarażał. Chusty, i szaty, po umarłym spalić. Piiaństwa, obżarstwa, i zbytniego głodu wystrzegać się, co poranek ná czczo zażywać soku Cytrynowego, bobkow kramnych, Włoskich orzechow, fig, iałowcu, ruty, czosnku, cybuli, piołunu, chleba z masłem. Do morowych wrzodow przykładać *lapidem di cobra*, tabaczne listy, ná szyi nosić w piorku zaszpuntowawszy żywe srebro, smarować się bobrową tłustością. Do morowych wrzodow albo dymienic, przykładać Kokosz żywą z wyskubionym podogoniem, aby iad z nich wyciągała. Doświadczona rzecz iest, że wiele chorych ná powietrze, albo zarazliwe gorączki

ozdrowiało, ktorzy przed iedzeniem albo przed ſpaniem lekarſtwa zażywali: á przeciwnym ſpoſobem nie mało ich pomarło, ktorzy po iedzeniu, albo po ſpaniu, lekarſtw, chociaż bardzo zacnych nie mało popili.

Pragnienie

WWielu chorobach, bywa pragnienie, iako to w gorączkach, w puchlinach, *in Diabete &c.* Tym dawſzy pokoy, podaią ſię ſpoſoby do utemperowania pragnienia; pochodzącego z ſuchości żołądka. Ná to oſobliwie ſłuży Tizanna z figami i rodzenkami warzona przydaiąc zawſze *Larid. prunell:* i Julepu Rożanego według ſmaku, albo też Syropu, z octu zrobionego. *Item,* Ná to *Spiritus Vitrioli,* z wodą Podrożnikową, albo ſerwaczaną ſłuży.

Dla podrożnych pod czas gorąca, ná pragnienie. Weź pieprzu, Hanyſzku po puł dragmy, Lukrecyi dwa łoty, Fiałkowego korzenia ćwierć łota, cukru funt, zrob z tego proſzek ſubtelny, gdy go chceſz zażyć, weź wody kwartę, wſyp do niey tego proſzku z puł łyſzki, przeley z naczynia, piy, nie tylko pragnienie gaſi, ale i poſila, lepſzy ieſt á aniżeli Sorbet.

O PUCHLINIE

Ktora ſię nazywa Hydrops.

TRoiaka ieſt puchlina. Piewſza nazywa ſię *Anaſarca* albo *Hipoſarça,* albo *Sarcites Leucophlegmatia.* To ieſt rozeście ſię po wſzyſtkim ciele, humoru flegmiſtego, białego, z wodniſtym humorem zmieſzanego.

Druga nazywa ſię *Aſcites,* albo *Vitricularis,* to ieſt gdy flegma przewyżſza humor wodniſty, z ktorym zmieſzana rozchodzi ſię po ciele.

Trzecia nazywa ſię *Tympantes,* to ieſt, żywota ſamego nadęcie z wiatrow, rzadko iednak ſama przez ſię bywa, ale poſpolicie łączy ſię *cum Aſcite.*

Znaki Anaſarki. Ciała wſzyſtkiego nabrmiałość, cera blada, gorączka wnętrzna wolna, pragnienie małe, uryna biała, i cienka, oddech cięſzki, i gdy palcem natłoczyſz ktorą część ciała, długo dołek trwa.

Znaki *Aſcitis.* Zywota wielkie wzdęcie, ktore prawie codzień przybywa, oſobliwie po iedzeniu, i piciu, wyżſze części ciała niſzczeią, i ſchną, iako twarz, ręce, pierſi, niżſze zaś części, iako golenie, nogi, moſzna puchną, z ktorych gdy ſię puchlina ſama otworzy (że przez nie woda odchodzi) pod czas uwalnia od choroby.

Item. Leżąc; z boku do boku czuć znacznie przelewanie ſię: przy tym oddech częſty i ciężki, dla naciśnienia *Dyaphragmy,* ciała przytym bladość: kaſzel pod czas ſuchy, á pod czas wilgotny, gorączka wnętrzna, uſtawiczna, uryna czerwona, z grubym ſedymentem, twarz żołtawa niby w żołtaczce.

Znaki *Tympanitis*. Zywota wielkie wzdęcie, tak, że gdy weń uderzy, echo ſię wydaie iako z bębna, przy tym chory nie czuie żadnego ciężaru w żywocie, i przelewania, iako *in Aſcite*; przed zaczęciem tey choroby morzyſka, około pępka poprzedzaią, w krzyżu bol, bywa uſtawiczne pragnienie z gorączki wnętrzney, uryny trudne odchodzenie, apetytu utracenie, ná twarzy odmiany nie znać. Przyczyny pomienionych rodzaiow puchlin powierzchne, i wnętrzne. Wnętrzne ſą te: Naprzod ſłaba i zimna albo gorąca Konſtytucya wątroby, wrodzona albo nabyta: także zatwardzenie oneyże, zbytnie także płynienie krwi lubo z noſá lubo przez Hemorhoidy, lubo Mieſięczna, lubo przez rany iakie: także przez flux, od wątroby albo przez biegunki, albo zbytnich potow, albo z odchodzenia zbytniego uryny, iako bywa *in Diabete*, albo też z przytrzymania Hemorhoidow, &c.

Także przydaie ſię puchlina z chorob ciężkich i długich, iako to z gorączki długiey, z Kwartany i innych, oprocz tego *ex Mentenerio Pancreate*, *inteſtinis*, *Renibus*, *veſica*, *& utero male affectis*. Puchlina rodzi ſię z oſłabienia tych części akcyi, przez ktore właſny aliment w wodniſtą obraca ſię materyą; bywaią też pryſzcze ná wątrobie, ktore ſię potwieraią, wodniſty z nich humor rozchodzi ſię po żywocie, także i z ſamych kiſzek, gdy po-

pory otwarte w nich, wodniſty z nich humor *per transpirationem*, *in cavitatem abdominis*, expiruie: pochodzi i z nerek poranionych od Kamienia oſtrego, abo Piaſku, gdy *Serum ſegregatum in ſangvine non ad Urethras* ale *extra in abdomen*, wychodzi. Przyczyny powierzchne ſą: Picie zbytnie gorących trunkow, ktore gorącością ſwoią tłumią ciepło przyrodzone, także fermentacyi żołądka (ná ktorey *Chiloſis* zależy) nie dopuſzczaią. Picie też częſte wody przyczyną bywa puchliny, iedzenie także niezwyczaynych rzeczy żołądkowi przeciwnych, zkąd pochodzi *anorenia*, potym puchlina, *Venus* też niepomiarkowana, bywa przyczyną tey choroby.

Progn. Każda (z pomienionych) puchlina im ieſt dawnieyſza, tym do leczenia trudnieyſza. Między niemi *Anaſarca*, to ieſt wodniſta mniey ma w ſobie niebeſpieczeńſtwa, *Aſcites i Tympanites*, niebeſpieczne ſą, ile gdy z iakiey przyczyny znaczney pochodzą, iako to; gdy *ex Scyrrho hepatis* albo *Lienis*, albo z wrzodu iakiego wnętrznego; z obſtrukcyi zaſtarzałych, &c. Jeżeli zaś z iakiey przyczyny, to ieſt; z bytniego picia, z obſtrukcyi niedawnych, łatwo mogą ſię uleczyć.

Item. Puchlina pochodząca z obſtrukcyi Sledziony, nie ieſt tak niebeſpieczna, iako z obſtrukcyi wątroby, albo *ex defectu ſalis volatilis in ſangvine*. Gdy ſię puchlina przyda w iakiey chorobie ciężkiey, śmierć pewną znaczy.

I-

Item. Ná początku puchliny, gdy biegunka przypadnie, uwalnia od niey, gdy ſię zaś przyda w dawney puchlinie, złym ieſt znakiem. *Item*. Uryny zatrzymanie, albo z cięſzkością odchodzenie: przytym zbytne pragnienie, oddech cięſzki; znaczy puchlinę nieuleczoną. Gdy zaś uryny więcey odchodzi, á niżeli chory piie, dobry znak.

Item. Pryſzczyki albo makuły, wydaiące ſię po goleniach, znaczą wielkie niebeſpieczeńſtwo.

Item. Gdy w nogach pokażą ſię exulceracye, przez ktore wiele odchodzi wodniſtego humoru, czaſem uwalnia od puchliny, á pod czas i duſza z niem oraz nieſpodzianie wypływa.

Item. Gdy ſię pokażą po goleniach makuły czerwone, albo ſine, znaczą przyſzłą gangrenę.

Item. Gdy chory nie czuie przelewania albo burzenia po kiſzkach, przytym ma pragnienie wielkie i kaſzel, zły bardzo znak.

Item. Opuchli około pełni gorzey ſię miewaią, i podczas tey nayczęściey umieraią

Item. Uryna zapalona, to ieſt bardzo czerwona, iaſna, ná ſiłach upadnienie, puls prędki, gęſty, i głęboki, rąk i nog oziębienie, znaczą puchlinę śmiertelną.

Item. Ktorzy przez Medykamenta z puchliny wychodzą, á znowu ſię do niey wracaią, ſą *incurabiles*, dla tego, że ſobie daią przy-

przyczyny piciem trunkow, nie zachowuiąc po kuracyi dyety, ktora ieſt naypiewſzym fundamentem kuracyi tey choroby.

Tympanites, Ktora pochodzi *ab atra bile:* śmiertelna ieſt, w ktorey gdy ſię przyda zapalenie pępka, albo muſzkułu *in abdomine*, znaczy śmierć bliſką.

Spoſoby do leczenia.

KTorakolwiek puchlina z pomienionych będzie, kuracya iey należy ná wyprowadzeniu materyi, z ktorey ieſt puchlina, i ná oddaleniu przyczyn, z ktorych ſię rodzi, po tym ná utwierdzeniu części naruſzonych, albo oſłabiałych, ktore ſą przyczyną.

Jeżeli tedy pochodzi z obſtrukcyi wątroby albo śledziony, i *Venarum Meſaraicarum*, albo *ex ſcirrho &c.* te leczyć potrzeba ſpoſobami tym affekcyom należytemi, ktore ſię podały ná ſwoich mieyſcach, oprocz tego podaią ſię ſpoſoby ná uleczenie puchliny, ktoreykolwiek z pomienionych, ktorych Medyk uważny według rożności przyczyn, może zażywać, i one odmieniać.

Naprzod tedy w iakieykolwiek puchlinie purganſe ſą naypotrzebnieyſze, ktore maią bydź mocne, i częſto zażywane, oſobliwie *in Timpante*.

Item, Ná ściąganie wodniſtego humoru z ciała, naylepſzy ieſt ſok z Korzenia Koſaccowego, daiąc go ná raz uncyi trzy z winem, przydawſzy Manny Kalabryny, ktory tak przez

przez ſtolec iak przez urynę wyprowadza wodniſtość.

Item. Rzecz doświadczona. Weź ſkorek zwierzchnich ſkrobanych nadoł z Korzenia Rozmarynowego ziela, namocz w gorzałce, przecedziwſzy piy po kieliſzku, purguie dobrze, i wilgotność z ciała wyprowadza. Ubodzy ludzie zażywaią ná ściąganie puchliny, proſzku z ziarnek Hebdowych, albo Bzowych, nie bez ſkutku.

Rak albo Cancer.

DLa doſkonałey Kuracyi Raka, trzeba wprzod ciało dobrze wyczyścić przez purganſe, i krwi upuſzczenie, Apertury wiele też pomagaią.

Item. Oprocz pierwſzego ſpoſobu leczenia Raka, podaią ſię i inne.

Bufona, to ieſt, Zabę ziemną, uſiekay ią żywo, zmieſzay z ciaſtem kwaśnym, włoż do nowego garnuſzka, i uſuſz w piecu, utrzyi ná proſzek, ktorym poſypuy Raka.

Item. Uſuſz kilka Rakow żywych, ſtłucz ie ná proch, przyday Tucyi nie preparowaney, zmieſzay z ſadłem Kurzym, i przykładay ná Raka.

Item. Ná Raka, ktory bywa ná wargach rzecz pewna, naprzod ciało przepurgowawſzy dobrze, przykładać tę maść.

Weź Zab zwyczaynych z wody, każdey z nich natkay maſła w pyſk, potym ie włoż do garka nowego, w ktorym ná ſpodzie

dzie

dzie powierć dziurki, nakryi z wierzchu pokrywką, i oblep, poſtaw go nad drugim garnkiem w ziemi zakopanym, á koło wierzchniego pal ogień, tak ściecze oleiek do drugiego garnka, ktory ſchoway, á gdy go chceſz użyć, naſuſz żab zwyczaynych, i utrzyi ná proſzek, ktory mieſzaiąc z oleykiem przykładay ná Raka.

Item. Ná *Cancer* wrzodowaty między wſzyſtkiemi do leczenia ſpoſobami, nayleþſzy ieſt Arſenik, ktory nie tylko Raka, ale *Lupum*, to ieſt wilka, fiſtuły, fluxy, i podobne affekcye doſkonale leczy.

I owſzem ná zaſtarzałe w nogach fluxy, z ſokiem Babczanym, lubo z wodą wapienną zmieſzawſzy Arſenik ſubtelno utarty, maczaiąc chuſty, i przykładaiąc, doſtatecznie goi. Jednak przykładaiąc go, trzeba oſtrożności, aby przyległe mieyſca tak przy Raku, iako i przy innych exulceracyach nie były zapalone, dla czego na ſame tylko exulcerowane mieyſca przykładany bydź ma, nie tykać zdrowego ciała, w koło zaś przykładać ſię ma plaſter iaki chłodzący.

Item; *Experiment doświadczony ná Raka.*

WEź Arſeniku czyſtego iednę część, korzenia Wężowniku, albo *Aaronis*, cztery części, ſadzy twardych trochę, wſzyſtko ná ſubtelny proſzek utarſzy, i zmieſzawſzy, ſchoway do naczynia drewnianego, albowiem im ſtarſzy tym lepſzy.

U-

Używania sposob taki.

KAncer exulcerowany, má bydź zasypowany tym proszkiem, tak grubo, iak ná tylec noża, nie tykaiąc ciała zdrowego, w pośrzodku zaś exulceracyi nasypać trochę grubiey, albowiem we śrzodku sam Korzeń Raka zostaie, po nasypaniu odwilż śliną bawełnę, i przyłoż ná wierzch, to posypowanie czynić nie ná czczo, ale aż po iedzeniu, do tego uważać potrzeba, żeby nie tykać instrumentami żelaznemi, lecz drewnianemi.

Item. *Ná Kancer wrzodowaty*

WEź Ołowiu dwie części, żywego srebra iednę, rostop w tyglu wraz, iak ostygnie utrzyi ná proszek, ktorym posypuy.

Item. Niektorzy chwalą bardzo ná Kancer wrzodowaty, przykładanie częste mięsa świeżego z Kurcząt, albo Gołębiąt młodych, to iest; trzy razy ná dzień. Niektorzy też leczą przez Salwacye, lecz w tym trzeba ostrożności.

Item. Ná Raka nie exulcerowánego pożyteczne iest przykładanie blachy ołowianey, natarszy ią żywym srebrem.

Item. Ná strawienie Raka wrzodowatego, i ná wytrawienie dzikiego mięsa, w każdey ranie zepsowaney, ungwent pewny. Weź Arseniku, Aurypigmentu po pułćwierci łota, Korzenia *Aristalothia*, Gryszpanu, każdego po trzy ćwierci łota, *Opium* dwa skrupuły, sadła wieprzowego łot, uczyń maść.

Item.

Item. Osobliwa. Weź Dryakwi starey łotow dwa, soku z Rakow wyciśnionego, soku Babczanego, Pśinkowego, Rożowego, każdego po dwa łoty, żywego srebra z Terpentyną utartego dwa łoty, żołtkow iaiowych w zarzewiu upieczonych *num.* 4. Kamfory puł ćwierci łota, zmieszawszy wszystko, trzyi długo wmożdżerzu ołowianym, potym schoway, iest wielce skuteczna ná wszelkie fluxy, rany zagniłe, zepsowane, wrzodowate.

Item. Pewnym doświadczeniem leczy Raka wodka z Slimakow, tak zrobiona. Weź Slimakow żywych, włoż do garnka nowego, posyp ie solą, żeby się spieniły, włoż ie tak całkiem ze wszystkim do Alembika nie leiąc wody, przepal wodkę, ktorą wystaw ná słońce przez dwanaście dni, á przez ten czas obroci się w Oleiek, ktory i Kancer goi, i do czyszczenia twarzy osobliwy.

Rany wszelkie wrzodowate.

WEźmi wodki Babczaney trzy kwarty, Hałunu utartego, *Mercurium* sublimowanego, oboyga po puł łota, zmieszay wraz, kłocąc przez ćwierć godziny, i schoway, á gdy potrzeba, maczay chustki, i okładay, suszy, i goi prędko.

Item. Weź wody wapienney cztery łoty, Mastyxu dwa łóty, mieszay przez godzinę całą bez przestanku, przyday *Mercurij sublimati* łotow 4. Gorzałki iak naymocnieyszey funt, *Spiritus vitrioli* puł łóta, zmieszay, i

scho

ſchoway, tę wodkę przykładay ná Raka, ná ogień piekielny, ná rany zagniłe, ſmrodliwe, i wrzodowate.

Item. Rany wſzyſtkie goi wodka Węgierſka, *Pulv: tuciæ præpar:* Balſam Indyiſki, *Ungv: Ægyptiacum*, Uryna; plaſtr Zabiego ſkrzeku, Kobra, Sok Biedrzeńcowy, Dzięgielowy, krew Gołębia, tłuſtość węgorzowa, paięczyna, liſtki tabaczne.

Item. Wziąć ſtarey ſłoniny ſzmat, w tennatkać ſmolnego łuczyna, i owſu, zapalić to, i nad wodą wyſoko trzymać, żeby tłuſtość z ſłoniny i łuczywa ná wodę kapała, ktorą z wody zebrawſzy, będzieſz miał maść ná wſzyſtkie rany.

Robactwo w uchu.

WEź ſera świeżego trochę, przyday *Mercurij dulcis* bardzo mało, Bawełnę w tym uwaławſzy, w ucho puść.

Item. Aloes z ſokiem rzodkwianym zmieſzany wpuſzczay w ucho.

Item. Ser młody nieſłony przyłożyć do ucha, wyidą do niego.

Robactwa białe, to ieſt wſzy tak ſię gubią.

MAſło z żywym ſrebrem pomieſzawſzy, tym ſię ſmarować.

Item. Ubić żywe ſrebro z białkiem iaiowym tak, aby go znać nie było, i tym kraykę naſmarowawſzy, wyſuſzyć, á gdy trzeba włożyć ná gołe ciało, trzymać naydaley przez dzień; potym zdiąc, gdy trzeba będzie, znowu potym włożyć. *Ro-*

Rodzenie

CIęſzkie lekkim czyni, piiąc wodę, w ktorey twarde iayca Kokoſze wrzały z oleykiem burſztynowym, ſabinowym, wężową ſkorkę do biodr przywiązać.

Ná ropę płynącą z ucha.

OCet, Miod, Oleiek Rożany, zmieſzey w kupę, ciepło w ucho wpuſzczay.

O Roży.

ROża nazywa ſię *Eryſipelus*, *Ignis Sacer*, dwoiaka bywa Roża.

Pierwſza proſta, to ieſt: zapalenie, ktorey części ciała z gorączką małą poprzedzaiącą. Druga zwana, *Ignis Sacer*, to ieſt: zapalenie, ktorey części ciała z nabrzmiałością, przytym gorączka wielka, bol, ſiepanie, á potym exulceracya, ktora gdy ſię trafi przy wielkiey pełności humorów, wprawia w malignę, á pod czas i w śmierć, gdyż Gangrenę przynoſi.

Spoſoby do leczenia proſtey Roży.

ZWyczay poſpolity, ſkoro ſię Roża ná ktorey częćci ciała wyda, okładay lniankami, lubo cukrowym papierem, poſypuiąc ie kredą, lubo Bleywaſem, lubo mąką.

Item. Niektorzy z mąki przenney robią placki, zaczyniwſzy ciaſto gorzałką, i ſoli przydawſzy, ktore przykładaią, częſto ie okładaiac, co nie odrzeczy.

Item. Weź gorzałki proſtey, wſyp w nię ſo-

ſoli, zgrzey, maczay chuſty i okładay.

Item. Weź ſkorek Bzowych zielonych, albo Kwiatu, warz w ługu, i przykładay.

Gdy ſię zaś wyda ná twarz, iako ſię częſto trafia tak, że nie tylko twarz ale i głowa ſpuchnie, i zapali ſię z gorączką, podczas znaczną, taka Roża bywa pod czas niebeſpieczna, tak względem gorączki, iako i anginy, to ieſt, że pod czas przynoſi wrzod w garle niebeſpieczny, á pod czas opuſzcza ſię ná pierſi, i płuca, więc zrazu zaraz gdy ſię poczyna wydawać, trzeba krew puścić z ręki, także dać ná poty, iako to rog Jeleni ſam przez ſię naſkrobawſzy go, albo Jednorożca, albo Dryakwi z Jednorożcem, lubo z Rogiem Jeleniem, przydawſzy Kamfory, lubo ſoku Bzowego, &c. powtarzaiąc. Do okładania zaś nayleſpſza ieſt: maść Płoſkonkowa, albo Topolowa, przylawſzy gorzałki mocney, zgrzać, i piorem ſmarować, i po wierzchu poſypować Lukrecyą ná proch utłuczoną, i papier ná wierzch.

Zwyczay poſpolity ieſt nie zamaczać Roży, mieniąc, że ſię pryſzczy, lecz trzeba w tym uwagi, ná ten czas ſię ſprzyſzczyć może, gdy zapalone mieyſce zimnym likworem iakim obłożyſz, lecz gdy ciepłym, bynamniey.

Item. Plaſter biały zwyczayny, ktory *de ſpermate ranarum* zowią, ná Rożą dobry.

Item. Pacyny utłucz, przeſiey, rozmieſzay z maſłem roſtopionym, żeby było iak

maść,

maść, ſmaruy tym Rożą. *Item.* Weź żołtkow iaiowych twardo uwarzonych co chceſz, rozwierć ie w doynicy, przylawſzy trochę gorzałki, włoż trochę ſoli, zagrzey i okładay.

Item. Łayno wołowe z octem przygrzane, i przykładane ſkuteczne ieſt.

Item. Niektorzy czarnemu Kotowi narzynaią ucha, krwią z niego Rożę ſmaruią, maiąc to zá oſobliwy ſekret.

Item. Weź Sawiny, uſuſz, ſtłucz ná proch, którym poſypuy Rożę, rzecz pewna.

Item. Jeżeliby ſię Roża pryſzczyła, weź woſku nowego, zgnieć go w wodzie ciepłey, i przyłoż, czyń to częſto, albo poſypuy gleytą, albo też warz ią w occie, w ktorym maczay chuſteczki, okładay. *Item.* Weź gorzałki, nakray do niey mydła, przywarz żeby ſię roſtopiło, maczay w tym chuſty i okładay, ieſt rzecz pewna. *Item.* Niektorzy boiąc ſię maczać Roży, okruſzaią ią lubo Maſtyxem; lubo Mirrhą, lubo zielem S. Jana.

Item. Weź wodki Bzowey Kwaterkę, przyday Dryakwi, rozmąć, zgrzey i obłoż.

Item. *Rzecz pewna,* Weź żołci Karpiowey, maczay w niey pioro, i ſmaruy Rożą, á z wierzchu przyłoż chuſtkę ciepłą.

Jeżeliby ſię Roża exulcerowała, ná ten czas przykładać plaſtry należyte, oſobliwie kto Cyrulika mieć nie może, niech zrobi taki; Weź woſku zołtego iak gęſie iaie, żywice ſoſnowey połową mniey, łoiu Kozłowe-

go

go trochę, Oleiu lnianego trochę, ſpuść wraz, będzieſz miał maść dobrą.

Jako Robaka z Zęba wydrążałego wywabić.

SKorkę z drzewa Jeſionowego warz w occie, i płocz.

Item. Korzenie pokrzywiane warząc w wodzie z octem, i płocząc, nie tylko robaka morzy, ale i bol zębow ztąd pochodzący oddala.

Item. Weź łoiu Jeleniego, rozetrzyi ná chuſteczce, i obłoż Ząb.

Item. Weź Naſienia Szaleiowego ſzczyptę, przyday trochę tytuniu kraianego, rzucay ná węgle, i dym bierz w uſta przytrzymuiąc go.

Rożne ſpoſoby leczenia Ruptur w poſpolitośći

RUptura zwyczayna, ktora ieſt nayoſobliwſza, to ieſt: gdy kiſzki do moſzen wpadaią, zaraz zrazu poki ieſt świeża, może być uleczona, lubo z trudnością; zaſtarzała zaś żadną miarą uleczyć ſię nie może, chyba przez operacyą Cyrulika, to ieſt przez rznięcie. Gdy będzie świeża, możeſz ią tak uleczyć, warz w garnku zioła, Rumionek, Koper proſty, Slaz, Dziewannę, Noſtrzek, rozłoż między chuſtami zioła, i pryłoż ná moſznę (ieżelicy ſię bez tego wprawić kiſzki nie dały dobrowolnie) bo gdy ie naparzyſz łatwiey w nidą, á gdy wnidą, naſmaruy moſznę, i ſłabizny Niedzwiedzim ſadłem, potym przyłoż

łoż plaſter mocny, taki, albo podobny: Weź ſmoły twardey łotow ſześć, woſku łotow dwa, roſtop nad ogniem wolnym, przyday Koperwaſu polnego, Korzenia Zywokoſtu tartego ná proch, oboyga po dwa łoty, Siarki, Hałunu, oboyga po łocie, zmieſzay nad wolnym ogniem, rościągnąwſzy ná ierſże, położ ná ſłabizny, podiąwſzy dobrze; niech leży, poki ſam nie odſtanie, á chory pod ten czas nie ma wiele chodzić, częściey leżeć, i pić za napoy poſpolity korzenie Kokoryczki, warzone w wodzie, tak prędko ozdrowieie.

Jeżeli zaś kiſzki do moſzen nie w padaią, tylko ſię guzy, ieden lub więcey na tey lub na owey ſtronie poczynaią, ſmarować ie ſadłem Niedźwiedzim, przyłożyć plaſter pomieniony, podwiązać, i tak chodzić, ſtrzegąc ſię biegania, ſkokow.

Spoſob robienia Oleyku S. Jana, ktory ma dziwne ſkutki, nietylko na Ruptury, ale i na rany, na konwulſye, na ſpadki, urazy, i inne przypadki rożne.

WEź oliwy przedniey połtora funta, Naſienia i kwiecia Ziela S. Jana łotow ośmnaście, wina ſtarego albo Małmazyi funt, Korzenia Tormentilli trzy ćwierci łota, Mirrhy, Kadzidła, *Gumi, Elemi Sarcocellæ*, Aloeſu, każdego po puł ćwierci łota, Gliſt ziemnych w winie wypłokanych łotow ſześć, wſzyſtko wraz zmieſzawſzy, ſmaż nad ogniem

giem aż do wyſmażenia wilgotności, potym wyciśniy dobrze przez płotno, i doday ſzafranu ćwierć łota, Terpetyny weneckiey łotow ośm, żywice świerkowey łotow cztery, Kwiecia ziela S. Jana garść, zmieſzawſzy, poſtaw na ſłońcu, przez kilka dni, potym, włoż do pieca ciepłego po Chlebie, wyiąwſzy przecedź, wyciśniy dobrze, przyday Olbrotu, to ieſt: *Sperma ceti*, łotow dwa, przyſmaż, i ſchoway od potrzeby, daie ſię na raz puł łyſzki i więcey.

Do leczenia Ruptur Zioła nayſkuteczniey-ſze ſą te. Zywokoſt, Zienkiel, Kokorycka, Pięć perſt; albo *Quinque folium*, Tormentilla, Paproć, Niedoſpiałek, Pępownik, Popioł z Zaiąca Marcowego ſpalonego, ſerce Kretowe, te rzeczy lubo wewnątrz zażywane, lubo przykładane, wielce pomagaią.

Item. Ziele *Hermoniaria*, albo *Poligonum*, to ieſt; Zabie gronka, oſobliwym ſpoſobem ſłuży na Ruptury, ſok z niego wyciſnąwſzy pić, tak też warzyć i przykładać.

Item. Ieſt zawſze w Aptekach gotowy plaſter, ſłużący na Ruptury, ktory nazywa ſię *Emplac Pelle Arietina*.

Na Dziecinne Ruptury prócz innych rzeczy to też oſobliwa.

WEź świeżego korzenia Zywokoſtu co trzeba, i pokray drobno, rozwierć w donicy, i przyłoż coraz odmieniaiąc i paſkiem podwięzuiąc, a pod ten czas nie dawać

wać pić piwa, tylko w wodzie Ziele Niedoſpiałek, albo ieżeliby tego nie było, to inne, zwane przewiercień, albo obieżyświat *Perfoliata*.

Jeżeliby zaś Zywokoſtu świeżego nie było, iako (zimie) to ſuchy, utłukſzy, warzywſzy w wodzie, przykładać.

Item. Wprawiwſzy Kiſzkę w moſznę, weź bibuły, zmocz octem, uczyń piłkę okrągłą, przyłoż na ſłabiznę kędy Ruptura, przywiąż paſem, nieodeymuy aż trzeciego dnia.

Item. Dla dzieci rzecz doświadczona: Weź Bukwice, żabich gronek, Przetacznika, Przewrotniku, Gruſzyczki, każdego po puł garści, korzenia Rukliku łot ieden, warz wſzyſtko w garcu wody do połowy, daway z rana, i na noc po kwaterce pić, potym weź kamienia Magneſu, Maſtyxu, oboyga po puł łota, *Lapidis Calaminaris*. Smoczey krwi, oboyga po puł ćwierci łota, ſtali piłowaney łot ieden *Boli armæni* łot, wina kwartę, zmieſzay wraz wſzyſtko, na ſubtelny proſzek utarſzy, zmaczay w tym chuſty, i przykładay dobrze podwięzuiąc.

Rzerzączka.

GDy woda przyrodzona z bolem odchodzi, w ten czas zażywać *Philonium Romanum* albo gałkę muſzkatową gryść; abo iaie kokoſze świeże, ſkoro Kokoſz znieſie ciepło na czczo i na noc, albo gnoy wrobli w ciepłym piwie wypić.

O SCYATYCE.

SCyatyka nazywa ſię *Iſchias*, albo po proſtu *Iſchiatica*, ieſt to rodzay artrytyczney choroby, ktory ma tę własność, że nie tylko w ſamym udzie infeſtuie, ale też i niżey opuſzcza ſię bol, i trętwienie aż do ſamey ſtopy, początek bierze od kości wielkiey, ktora ieſt na końcu grzbieta, od krzyża *Os Sacrum* zwaney, z ktorey wiele pochodzi Nerwow do nog.

Znaki Scyatyki ſą te: Bòl nieznośny w udzie a oſobliwie w kulſzy rozchodzący ſię po całey nodze, a czeſtokroć tak zdrętwieie, że całe czucie utraci noga, na wierzchu nie znać żadnego zapalenia ani nabrzmiałości, rzadko kiedy wydaie ſię czerwoność, albo humory z głowy oſobliwie ſpadaiące do krzyżow, a ztamtąd do inſzych części, głęboko w ciele rozchodzą ſię, i w nich zoſtaiąc oſtrością ſwoią *Fibri*, Nerwy i membrany ſzczypią; zkąd według oſtrości mnieyſzey albo większey humoru, rożne *Symptomata* przypadaią.

Spoſoby rożne leczenia.

NAprzod krwi upuſzczenie z nogi, z teyże w ktorey ieſt affekcya, wielom pomaga, lecz nie zawſze; Hemorhoidow otworzenie pomocne, zwłaſzcza gdy i w krzyżach bol będzie, ztamtąd albowiem rozchodzi ſię po całey nodze. Oprocz tego purganſe ſą potrzebne, oſobliwie te, ktore ſłu-

ża

żą i na podagrę. Iako to Enemy także bardzo pożyteczne bywaią.

Do powierzchownego przykładania dla ulżenia bolu podaią ſię ſpoſoby. Weź ſmoły twardey łotow cztery, woſku łot ieden, Burſztynu utartego łot ieden, ſadzy twardych z komina na proch utartych łot ieden, oleiu lnianego trochę, uczyń plaſter, ktory rozciągnowſzy na chuście, przyłoż na nogę tam, gdzie bol.

Item. Warz pokrzywy lubo ſuche, lubo świeże w piwie, przyday gorczyce utłuczoney, okładay tym nogę tę.

Item. Nakładź do gorzałki Kamfory, iak ſię rozpuści, nacieray nią przy ogniu.

Item. Bańkami ociąganie, znacznie pomaga.

Item. Korzeń Omanowy ſuſzony utłucz na proſzek, przyday ſiarki tartey, rozmąć octem, przyday trochę miodu, przywarz i okładay.

Item. Naſienie lniane warz w ługu, iak ſię zaklei, przyday miodu przaśnego, obłoż tym nogę, Proſo też ma moc.

Item. Kąpiel po pas bywa dobra, to ieſt: warząc korzenie łopionowe, Przeſtępowe, Iałowiec, Boże drzewko, Dziewannę, Pokrzywy, Szałwią, Rumianek, także kąpiel Lagrowa, albo braha ſkuteczne ſą.

Item. Nacieranie wodką Krolowy Węgierſkiey z Kamforą ſkuteczne.

Item

Item. *Spiritus* z glist ziemnych do smarowania wiele waży.

Item. Oleiek Bursztynowy, Terpentynowy, *Philosophorum Petra*, do smarowania mocne bywaią, zmieszawszy ie z gorzałką.

Item. Stawienie piiawek na udzie, albo lepiey na samym końcu krzyża, w ciężkim bolu bardzo iest pomocne.

Item. Niektorzy warzą Boże drzewko, przydawszy rogu Ieleniego, i Iałowcu, przecedziwszy piią, to im wielce pomaga, bo poty porusza.

SERCA DRZENIE.

DRżenie Serca nazywa się *Cordis Palpitatio*, to iest, ruszanie się, i ściąganie serca nad zwyczay, pochodzące ze krwi z cholerą pomieszaney, albo z ostrości humoru, *in pericardio* zostaiąc, serce i arterye ostrością swoią szczypiącego, i drżenie (*per Sistole, i Diastole*, to iest, przez rozszerzania, i ściągania arteryi nad zwyczay) sprawuiącego. Serce albowiem rzeczy sobie przeciwney chcąc pozbyć, miesza się, i porusza.

Oprocz tego są inne przyczyny.

NAprzod sercu rzeczy przeciwne, iako to wapory, albo wiatry, ktore wielością i ostrością (wkradaiąc się *in sinus cordis*,) molestyą przynoszą, także gdy się do serca naściąga wiele humorow iadowitych, i gęstych, z ktorych wapory, wkradaiąc się *in sinus Cordis*, mieszaiąc się w nich, drzenie sprawuią: co pospolicie bywa w malignach, w powierzchownych gorączkach, w truciznie zadaney &c.

Item. Przyczyną drzenia serca bywaią robaki zgniłe, krew Miesięczna przytrzymana, i zgniła, nasienie przytrzymane, albo insza iaka materya zepsowana.

Item. Krew zbytnia serca *sinus* obciążaiąc, także pełność wielka likworu *in pericardio* serce ściskaiąc, drżenie sprawuie.

Item. Humory szkodliwe, ściskaiące się do serca, iako melancholia, cholera, &c. także zapalenie serca, guzik albo wrzod, albo krosty *Hyatides* zwane, albo nabrzmienie *Pericardii*, także w samym sercu kamyczki, krostki, kawałki mięsiste: bywaią przyczyną drżenia serca.

Item. Defekt duchów ożywiaiących, ktory pochodzi z postow zbytnich, z czuyności, z gniewu, z boiaźni, z aprehensyi, z chorob znacznych, z affektu nieporządnego, nierozumnego, &c. sprawuie drżenie. *Rozeznanie*. Naprzod *palpitacya* nietylko wydaie się *in jugulo* to iest w dołku. Ieżeli będzie z gorącey przyczyny, na ten czas puls bywa wielki, prędki z gorączką, piersi ciepłe, oddech wielki i częsty, pragnienie zimnego napoiu.

Ieżeli z waporow, albo flatulencyi, i na ten czas prędko napada i prędko ustaie, przytym oddech ciężki, drzenie w kolanach, oczu zaćmienie, w uszach szum.

Ieżeli zaś z humorow, na ten czas nie nagle napada, ale dłużey trwa.

Ieżeli z przyczyny inſzych części, albo z żołądka pełności, i nieſtrawności, albo z Macice zamuloney, albo z oſtrości likworu, *in Pericardio*: trudno tego doyść, tylko chyba ztąd, gdy ſię chory uſkarża, iakoby mu ſerce w wodzie pływało, i duſiło ſię, takie drzenie teſt trudne do leczenia, poſpolicie w ſuchoty wprawia. Ieżeli przyczyna z trucizny, albo z humoru iakiego iadowitego, na ten czas chory bardzo bywa ſłaby, i częſto mdleie.

Ieżeli zaś w ſamym ſercu urośnie kamyk albo koſtka, albo co podobnego, *Palpitacya* infeſtuie takich aż do śmierci.

Ieżeli pochodzi z ſerca nabrzmiałości nieuleczona ieſt; także częſta i nagła mdłość (przy palpitacyi) napadaiąca, częſtokroć śmierć przynoſi nagłą.

Spoſoby do leczenia rożne bydź maią, według przyczyn ſprawuiących chorobę, a naprzod.

IEżeli pochodzi z przyczyny ſamego ſerca albo *pericardii*, uleczona bydź nie może, ieżeli zaś z inſzych przyczyn, może ſię uleczyć, iako gdy będzie z melancholii, z choleri, z trucizny, z macice z żołądka, z robakow &c. o czym będzieſz miał na ſwoich mieyſcach.

Oprocz tego podaią ſię ſpoſoby oſobne.

NAprzod w ſamym paroxyzmie krew puścić, z ręki, naylepiey z Salwa, telli, z lewey

ſtrony, przytym dawać zaraz choremu lubo Theryaki, lubo *Mitridatu*, albo *Diaſcordium*, nad to *Lapis Bezoar* prawdziwy, ieſt naylepſzy, dać go gran trzy w wodce Cynamonowey, z proſzkiem perłowym.

Item. Konfekt z kwiatu Nogietkowego, ieſt doświadczonym.

Item. Wino zaprawne ziołami, i kwieciem ſercu ſłużącemi (w ktorym zagaſiwſzy kilkakroć ſtal) daiąc pić znacznie pomaga. W ſamym paroxyzmie trzeć pod noſem *Spir: volat: Ol: om: arom*: także i z wodką Cynamonową, dać kilka kropel, *Epithemata* (to ieſt przykładania ku ſercu) rożne, ſą ſkuteczne, tak chłodzące, iako zagrzewaiące, według przyczyny choroby.

SLINOGORZ.

Z Rożnych przyczyn, i rożne bywaią Slinogorze. Znaki Slinogorza bywaią zwyczayne, to ieſt: oddech ciężki, w połykaniu trudność, zapalenie, bol.

Znaki niebeſpiecznego Slinogorza. Na przod ieżeli będzie gorączka wielka, materya z kaſzlem odchodząca, ieżeli zbyt będzię gęſta, kliiowata.

Item. Ieżeli materya obroci ſię na doł do płuc, zkąd naſtępuie Empiema, ieżeli ſię obroci do pleury, to ieſt błony, żebra pokrywaiącey, ſprawuie bol w pierſiach, kaſzel, oddech ciężki.

Ieżeli ſię obroci do głowy, wprawia w ſza-

ſzaleńſtwo, ieżeli do ſerca, ſprawuie drżenie, mdłości, &c.

Spoſoby leczenia Squinantii, *to ieſt Slinogorza.*

NAprzod krwi puſzczenie z prawey ręki ieſt naypotrzebnieyſze, zaraz z razu, a ieżeli ieſt wielka ciężkość w oddychaniu, na ten czas iey dobrze upuścić, ieżeli zaś nie tak bardzo, to mniey, z powtorzeniem w kilka godzin.

Item. Bańki ſtawione, bardzo pomocne ſą, ktore na krzyżach ſtawiać ſię maią.

Item. Purgans z ſeneſu, albo inny dać ſię ma, potym przyſtąpić do applikacyi powierzchownych, i wnętrznych. *Item* Krew z pod ięzyka także pomocna bywa. *Item. Płokanie.* Weź grzybow, ktore na ſtarym drzewie bzowym roſną, warz ie w mleku ſłodkim, niech chory tym płocze, a ieżeli może, to mu ſprycować. *Item.* Spal w garczku iaſkołek ze dwie albo co chceſz, utrzyi, z mieſzay z miodem, i kiſteczką ſmaruy w gardle wrzod. *Item.* Uſkrob albo upiłuy zęba wieprzowego, coć ſię zda, zmieſzay z oleykiem Migdałowym przydawſzy cukru, ſmaruy ieſt rzecz pewna. *Item.* Weź ięczmienia co chceſz, ſpal go w ſkorupie na węgiel, i przyduś, potym utrzyi na proſzek, mieſzay go z miodem, rościągnąwſzy na chuście, obłoż gardło, ieſt rzecz doświadczona, i na zapalenie, albo nabrzmienie gardła. *Item.* Weź gniazdo iaſkołcze, utłucz, prze-

przeſiey przyday cybule pieczoney, miodu przaśnego, ięczmienia ſpalonego, mydła, gorzałki zmieſzay, przyſmaż, i obłoż gardło.

Item. Płokanie. Weź polney Dryakwi, Hizopu, Szałwii, Noſtrzeku, po garści, łayna pſiego białego, *Fænum Græcum* trochę, warz w wodzie, przecedziwſzy przyday miodu przaśnego, i octu trochę, niech chory często płocze tym gardło albo ſprycuie. *Item Płokanie.* Weź Fig, Rodzenkow wielkich, Lukrecyi, korzenia ſlazowego, ſiemienia lnianego, każdego co ſię zda, warz w mleku, przecedziwſzy płocz. Ieżeliby wrzod iuż wydał ſię znacznie, a duſząc chorego nie rozpukł ſię, otworzyć go potrzeba lancetem.

Item. Ieżeliby ſię czerwoność wydała na wierzch, weź Mirrhy, Kadzidła po łocie, utrzyi, przyday octu winnego puł kwaterki, wodki Pſinkowey kwaterkę, Kamfory, Szafranu po puł ćwierci łota, maczay w tym chuſtki, i okładay. *Item Slimaki* ſtłuczone i przykładane około ſzyi rozpędzaią Slinogorz. *Item.* Młode iaſkołki ſpaliwſzy, przyday Mirrhy tartey, miodu, łayna pſiego, zmieſzay, i maczay w tym chuſtkę, ſmałuy wrzod w gardle, rzecz pewna.

Na zapalenia gardła.

WEź gorczyce białey, Pieprzu, Imbieru, korzenia *Tormentillæ*, Roży ſuchey, każdego ileć ſię podoba, warż w wodzie, przecedziwſzy przyday miodu przaśnego, i octu, tym

tym płocz często. *Item* Samę Gorczycę warż w wodzie w poł z octem, przecedziwszy przyday trochę Saletry, i miodu, tym płocz ciepło.

Na zapalenie i nabrżmienie ięzy'a.

UWarz iaie świeże twardo, roskroy go na dwoie, i położ obie połowki na wierzchu głowy, niech będą przez kilka godzin, potym odeymi, służy to osobliwie dzieciom.

Item. Weź papier czysty, zwiń go we czworo, i zmaczay w pokarmie białogłowskim z wodą Rożaną zmieszanym, i położ go na wierzch głowy. *Item.* Weź pieprzu długiego skrupuł, skorki drzewka tarnkowego garść małą, korzenia *Tormentillæ* ćwierć łota, hałunu trochę, utrzyi na proszek, i zadmuchyway w gardło z piora, potym wypłocz.

Item. Na zapalenie tak gardła, iako i ięzyczka, płokanie na prędce może bydź takie: Weź gorzałki kieliszek, wody czystey, kieliszek, miodu troszkę, zmieszay i płocz często. Lecz ieżeliby zapalenie wielkie bardzo było, na ten czas krew puścić potrzeba z ręki, lubo z pod ięzyka.

Item: Na zapalenie ślinnych iagod, ktore *Tonsillas* zowią, służą także wzwyż pomienione medykamenta. Ięzyczek opadły zwyczaynie podnoszą imbierem z miodem, lecz gdy zapalenie i tumor ustąpi, on też łatwie podniesie się. *Item:* Na wszelkie defekta gardła, zalecaią sowę na popioł spaloną, ktorą utarszy

tarszy

tarszy, rozczyniwszy z miodem, smarować gardło.

SLEDZIONY CHOROBY.

O zapaleniu Sledziony.

Znaki zapalenia Sledziony są te.

NAprzod nabrzmiałość, i bol w lewym boku, ktory pod czas aż do lewego ramienia rozchodzi się, przytym ciężkość, i strzykanie w boku, gorączka ustawiczna, potraw obrzydzenie, pragnienie, oczerniałość ięzyka, chory na prawy bok leżeć nie może dla ciężkości śledziony; ktora żołądek dusi pod czas sama tylko śledziona nabrzmieie, a pod czas bok cały aż do pępka, w niektorych iednak pomienione znaki bywaią mnieysze: w niektorych zaś większe według pomieszania humorow, z ktorych ta choroba pochodzi. Ieżeli bowiem do krwi z melancholią zmieszaney cholera się przyłączy, na ten czas uryna bywa czerwieńsza, w ustach gorzkość, pragnienie większe, gorączka większa, trzeciego dnia bardziey się odzywaiąca; przytym niespanie, pod czas i szaleństwo.

Ieżeli będzie pomieszana flegma, na ten czas cera blada, gorączka i pragnienie wolnieysze, ból także w boku nie tak uprzykrzony. Ieżeli zaś sama krew melancholiczna, w ten czas bywa twardość w boku większa, uryna blada, czasem czerwona, albo szara, i insze znaki, panuiącey melancholii wydaią się.

Progn:

Progn: Prawie iednakowa iako i wątroby zapalenia, mniey iednak niebeſpieczna; Wątroba bowiem ieſt członek przednieyſzy. To zapalenie obraca ſię pod czas *in ſcyrrhum* albo też *per Criſim* zakończa ſię, to ieſt, gdy ſię krew z noſa puści lewą dziurką, albo gdy biegunka wolna naſtąpi, albo uryny nad zwyczay odchodzenie.

Kuracya takaż ma bydź iako i w zapaleniu wątroby, o ktorey będzie niżey; oſobliwie potrzebne ieſt krwi puſzczenie z ſalwateli, albo Bazyliki: także purganſe wolne. *Apertiva topica,* maſz tego dość w zapaleniu wątroby, tam cię odſyłam.

O BOLENIU SLEDZIONY.

BOl śledziony bywa bez gorączki, i bez zatwardzenia oney, ktory zwyczaynie pochodzi z wiatrow, nietylko iey ſubſtancyą, ale i membranę onę pokrywaiącą rozdymaiąc, i rozpieraiąc ból w niey ſprawuie.

Od zapalenia wątroby, rożni ſię tym, że ieſt bez gorączki; od koliczney affekczi, trudniey rozeznać ſię może: gdyż kiſzka *Colon* zwana, tuż zaraz ieſt pod śledzioną; rożni ſię iednak, że bol śledziony w iednym tylko mieyſcu dokucza, a koliczny zaś rozchodzi ſię po całym żywocie.

Spoſoby do leczenia.

NAprzod ſłużą Enemy rożne, purganſe, i powierzchne applikacye, to ieſt plaſtry, Materace, linimenta, &c. *Item.* Weź ſtochmalu

malu, gorzałki, miodu przaśnego, rzodkwie ſkrobaney, mydła ileć ſię będzie zdawało, włoż do garczka, zaſzpuntuy, upraż, tym bok obłoż rozłożywſzy na chuście, uznaſz pomoc:

O zatkaniu i nabrzmiałości śledziony.

SLedziona bardziey podległa ieſt obſtrukcyom, a niżeli wątroba, albowiem oną grubſzą krew odbiera, ktora prędzey w żyłach, i porach iey pozoſtaie, i one zatyka, te ieżeli długo trwać będą, przynoſzą *Scirrhum,* albo też nabrzmiałość Sledziony.

Przyczyny zatkania Sledziony te ſą, co i wątroby; gdy bowiem będzie obſtrukcyą wątroby, śledziona też *per conſenſum* temu podlega.

Znaki: ciężkość i ból w prawym boku, a oſobliwie chodząc, biegaiąc wydaie ſię, przy tym cera blada, uryna iak woda: ocię żałość, gorączka wnętrzna, nog czaſem nabrzmienie, przekaſzliwanie, apetytu utracenie &c. Choroba ta gdy będzie zaſtarzała, z trudnością uleczyć ſię może.

Liście tabaczne, w winie warzyć przykładaiąc na bok lewy, pomagaią. Także kappary rozwierciawſzy grzać, i przykładać, i Chmiel (w worek go nałożywſzy) warząc w winie, albo w piwie, co raz ciepło przykładaiąc pomaga.

Item. Na mocz gębkę w urynie właſney, wymyi trochę, przyłoż ciepło na śledzionę.

Item

Item. Warż ſkorę Ieſionową: przecedziwſzy piy z proſzkiem teyże ſkory.

Item. Korzeń pokrzywiany ſtłukſzy; przylać wina, przygrzawſzy dobrze, rozłożyć na chuście i bok lewy tym obłożyć.

Item. Weź ſtochmalu, miodu przaśnego, ſoku Rzodkwianego, wſzyſtkiego coć ſię będzie zdało, włóż do garnuſzka, zalep, upraż, rozłożywſzy na chuście przyłoż na śledzionę.

Smaku utracenie.

DObra rzecz ieſt częſto Podrożnikowe korzenie, w cukier wprawione, albo Sałatę z liścia świeżego, albo ſol wyciągnioną z roſołami.

Krew także z pod ięzyka puſzczona ſmak przywraca.

Item. Weź kwaśney wodki puł ćwierci łota, *Spiritum vini* 4. łoty, miodu przaśnego dwa łoty, uczyń z tego liniment, ktorym nacieray częſto ięzyk. Ieżeli ſię zaś w chorobie iakiey przytrafi, naprzykład w gorączce, pomienione ſpoſoby nic niepomogą, aż choroba uſpokoiona będzie.

O SPIĄCEY CHOROBIE.

SPiąca choroba, nazywa ſię *Letargus, Coma, Cathaphora: Subet Carus*. Ieſt dwoiaka, iedna: gdy ſpanie nie ieſt tak głębokie bardzo, to ieſt, gdy chory na trącanie i wołanie ocknie ſię, i przemowi, a przy tym ieſt gorączka, także ſpanie zowie ſię *Lethargus*.

Drugie zaś ieſt głębokie ſpanie (bez gorączki

rączki

rączki) tak że chory iak umarły ſpi, ocucić go nie podobna, oddychaniem tylko znać że ſpi, takie ſpanie zowie ſię *Carus*, i mało co ſię rożni od Apoplexyi.

Jeżeli w tym bardzo głębokim ſpaniu chory ſiedm dni przetrwa, może ſię z niego wybiegać. Ieżeli ſię też przyłączy do inſzey choroby iakiey głowney, iako do ſzaleńſtwa, złym ieſt znakiem.

Item: Ieżeli chory, ſpiąc powoli z chrapaniem oddycha, także kiedy, albo zimny pot na czoło wychodzi, ſtolce częſte, ſą znaki bardzo złe.

Nadzieia życia ieſt, ieżeli choroba przyda ſię albo z zbytniego piiańſtwa, albo z częſtego używania tytuniu. Także z lekarſtw na ſpanie nieoſtrożnie danych &c. Ieżeli z pryſzczow uczynionych wiele wody wychodzi, znak dobry, także ieżeli chory kichnie, gdy mu wdmuchnieſz w nos proſzek kichaiący.

Spoſoby do leczenia.

NAyprzod ſtarać ſię koniecznie chorego ocucić, targaiąc go za włoſy, za uſzy, wiercąc pod uſzyma, kurząc ſiarką pod nos, albo Bobrowym ſtroiem, lubo *Galbanem* lubo *Gumi sagapeno*, albo wraz wſzyſtko zmieſzawſzy.

Item. Do noſa przytykać częſto *Spir: Sal: Armoniaci urin*: Ciało wſzyſtko ścierać ſuknem tak, aż zczerwienieie: Albo bańkami ſuchemi ociągać, przytym Enemy mocne dawać

K wać

wać. Pryſzcze za uſzyma, albo na rękach uczynić, proſzek kichaiący w nos tędy, owędy wdmuchywać. Jeżeliby ta choroba z zażytego *Opium* pochodziła, trzeba dać na womity. Purgans lekki potrzebny.

Spoſob oſobliwy.

WEź Bobrowego ſtroiu tartego ćwierć łota, gorczyce białey; naſienia z Naſturcyum, oboyga po pułtory ćwierci łota, popiołu z iaſkołek palonych, Burſztynu iak naymieley utartego, po ćwierci łota; Ambry gran 20. Złota bitego liſtkow trzy, uczyń proſzek ſubtelny, daway na raz po ćwierci łota w wodce apoplektyczney; albo też w winie.

Item. Weź octu dobrego, przyday do niego Bobrowego ſtroiu, Ruty, Czarnuſzki, warż to w garnuſzku i ley po troſze (na rozpaloną blachę) pod noſem chorego.

Item. Weź ſoku z ſalerow wyciśnionego, octu rucianego, Bobrowego ſtroiu, zmieſzay, warż, napoy tym gębkę, ktorą trzymay u noſa chorego.

Na okładanie głowy.

WEź wodki Rumiankowey łotow 3. *Theriacalis* łotow 2. włoſow człeczych palonych ile chceſz, zmaczay w tym chuſtę, kładź na głowę.

Jeſt ieſzcze choroba do tey należąca, ktora nazywa ſię Siphita ſtricta *albo* Noctambulatio, *to ieſt: co ſpiąc po nocy chodzą.*

Na tę chorobę ſpoſob ten.

NIech kto ſtrzeże na takiego z Korbaczem, a iak pocznie chodzić, w ten czas dobrze ciąć, nieſolguiąc: głowy tylko ochraniaiąc, potym ſię ſkryć, albo ſpiącym uczynić, gdy za iednym razem to lekarſtwo nie pomoże, powtorz, uznaſz ſkutek.

Jeſzcze na ſpiącą chorobę, rzecz dobra.

WEź Betoniki, Maieranu, Szałwii, Kwiatu bzowego, Roży polney, warż w winie na poły z octem, kładź zioła warzone przecedziwſzy na głowę.

SEN *vide* Nieſpanie.

SPARZELINA.

SParzelina częſto ſię traſunkiem przydaie, a lubo to wodą wrzącą, lubo oleiem, albo tłuſtością iaką, lubo Metalem, lubo prochem, &c.

Spoſob leczenia ten ieſt.

WEź Oliwy iedne część, białkow iaiowych dwie części, zbiy wraz dobrze, i maczaiąc w tym pioro, ſmaruy, niczym nieobwiiaiąc.

Item rzecz pewna. Weź ſuchey rzepy, włoż do garnka, naley wodę, włoż maſła ſporo, niech wre, iak naydłużży, pilnuy żeby nie ſkipiało, iak uwre, zbierż z wierzchu maſło, ktorym ſparzelinę ſmaruy maczaiąc pioro.

Item. Na prędce weź ługu, żeby był ciepły, maczay chusty, i okładay.

Ieżeli będzie oparzenie prochem, spryszczy się ciało, trzeba pryszcze poprzestrzygać, a proch igłą, albo czym innym powybierać, potym obmyć dekokcyą *Fenurraeci*, a ieżeliby się nie spryszczyło, to trzeba z umysłu pryszcze uczynić, przyłożywszy *Cantharides*, albo co inszego.

Ieżeliby sparzelina była na oczach, na ten czas tylko samym pokarmem Białogłowskim leczyć. Ieżeliby oparzelina była od piorunu, na ten czas dać choremu napoy zaraz, na przykład dryakwi z winem, przydawszy lubo kamfory, przytym wargi, ięzyk, nos, i pulsy posmarować winem z Dryakwią i kamforą; na okładánie zaś sparzelin, służyć mogą wzwyż namienione sposoby.

Ieżeliby była exulceracya wielka, w ten czas goić się ma tym, lubo podobnym plastrem. Weź wosku żołtego, żywice sosnowey, lubo świerkowey, łoiu kozłowego, każdego zarowno, oleiu lnianego troszkę, roztop wraz, uczyń plastr, i przykładay.

Item, Na sparzeliznę, i na inne zapalenia maść chłodząca pewna.

Weź Kleyty subtelnie tartey, Bleywasu, oboyga po cztery łoty, Oliwy kwaterkę, octu mocnego winnego tyleż, zmieszay wraz i tak długo mieszay aż z gęśnie, przylewaiąc potrzosze octu.

Item

Item: Maść topolowa zmieszawszy ią z śmietaną, do smarowania bardzo dobra, nie tylko na sparzelinę, lecz i na wszelkie zapalenia.

Stłuczenie.

WEź wina, cukru, oliwy, po części, zbiy na talerzu, i płatek weczworo złożony namoczywszy w tym, przyłoż na stłuczone mieysce, lub na ranę, wielce pomaga.

Item. Leczy maść Rakowa. Oleiek świętoiański, Walbrot, Końska tłustość. Z wysoka kto spadnie, iak nayprędzey dać mu wypić żółtek iaia surowego zmieszany z octem, bo ten trunek niedopuszcza aby krew w chorym z siadła. Krew mu puścić, mieysca potłuczone okładać łaynem końskim, świnim, Baranim ciepło uwarżywszy z octem, i w cieple leżeć. *Item*. Kamień czerwony z octem.

O rożnych strupach na głowach, tak dzieci iako i starszych

NA głowach tak dzieci, iako i starszych, zwykły się rożne rodzaie strupow wydawać, które rożnę maią nazwiska, to iest; *Tinea Favi*, *Achores*, *Mellicerides*, *Cerium*, *Achores*, bywaią krosty wrzodowate, głowę obsypuiące, z ktorych ustawicznie sączy się ropista, i gęsta materya. Tym strupom podobne są *Favi* zwane, z tą iednak rożnością, że *in Favis* są dziurki w skorze większe, i ta materya ropista ktora z nich wypływa, iest podobna miodowi prząśnemu, skąd iedni takie strupy

nazy-

nazywaią *Favos*, inni *Mellicerides*, inni *Cerium*.

Tinea, Są ſtrupy dwoiakiego rodzaiu, ieden wilgotny, z ktorego odchodzi ropa, drugi ſuchy, to ieſt; uſtawicznie wydaiące ſię ſtrupy po głowie ſuche, świerżbiące, z ktorego wiele łupierzy odchodzi, co nazywa lud poſpolity parchem ſuchym, albo wilgotnym, albowiem i wilgotne, świerżbią, należy do tego i *Cruſta lectea*.

Te rożne rodzaie ſtrupow, przydaia ſię nayczęściey dzieciom z niezachowania dyety, to ieſt; gdy im pozwalają ieść co ſię podoba, a w rożnościach potraw nayduie ſię wiele partykuł oſtrych, iako to ſiarczyſtych, ſaletrzanych, ſłonych, których gdy ſię wiele nazbiera, natura iako rzecz ſobie ſzkodliwą, zwykła pozbywać przez rożne ewakuacye, przyczyna także bywa z Matek, z ktorych nietylko w żywocie, i z pierſi wiele humorow ſzkodliwych zaciągaią, oprocz tego naywiękſzą przyczyną bywaią Matki, z ktorych pierſi bardzo wiele ſzkodliwych humorow dzieci wyſyſaią.

Ciało wypurgowawſzy raz, drugi, trzeci, i więcey ieżli potrzeba, dawać znowu na poty, na co ſłużą rożne Medykamenta, o ktorych maſz na ſwym mieyſcu, lecz naylepiey ſłuży proſzek Wyperynowy, częſto go dawaiąc. Dekokcya drzewa Gwaiakowego, to ieſt, *Igni juncii*, przydaiąc korzenie łopianowe ſuche, róg Ieleni i *Antimonium crudum*.

Item

Item. Sok z drzewa brzozowego, na Wioſnę zbierany; piiąc go ieſt ſkuteczny, nie tylko na te, ale i na inne rożne defekta, a dla zachowania może go przepuścić przez Alembik.

Item. Ieżeliby z ſtrupow ſączyła ſię uſtawicznie ropa cienka, i oſtra bardzo, na ten czas myć głowę wodką z żabich ſkrzekow, a po każdym zmyciu poſypować głowę lub burſztynem utartym, lub rogiem Ielenim palonym, albo kolofonią, przydawſzy do niey kredy tartey, albo Galmanu.

Na ſtrupy po głowach dzieci.

WEź liścia wierzbowego, aryetaryi, polney Dryakwi, Zankłu, każdego po dobrey garści, warż w wodzie Garbarſkiey, przecedziwſzy, myi głowę, a po zmyciu ſmaruy tą maścią.

Weź ſiarki naſienia *Parietariæ*, to ieſt pomurnego ziela, po puł drahmy, ſoku *Parietariæ*, ile potrzeba zmieſzay i ſmaruy, ieſt rzecz doświadczona.

Item. Weś Gleyty ſunt, utrzyi ią, i naley octu winnego kwartę, choć i więcey, warż w moſiężnym naczyniu, odeymiy od ognia, iak ſię podſtoi, zley ocet czyſty, do ognia, iak ſię podſtoi, zley ocet czyſty, do ktorego ley powoli Oleiek *Tartari* to ieſt Wayſztynowy, poczekay aż ſię dobrze uſtoi, zley z wierzchu ocet, a co na ſpodzie ſię uſtało uſuſz, i poſypuy tym ſtrupy.

Item. Na ſtrupy ſuche i świerzbiące, naylepſzy

lepſzy ieſt oleiek Wayſztynowy, ktorym napuściwſzy gębkę, po każdym zmyciu ługiem nacierać, albo też zmieſzawſzy go z oleykiem z Włoſkich orzechow zrobionym, albo Lnianym, a ieżliby ſię wſzy mnożyły, mieſzać go z oleykiem Spikanardowym, i ſmarować.

Item. Do mycia głowy. Weź polney Ruty, cwiklanego liścia, ſzczawiu kobylego i z korzeniem Iaſkołczego ziela, z korzeniem Bluſzczu, ktory ſię po drzewach pnie, Korzenia ſlazowego, Noſtrzykowego, otrąb Pſzennych, każdego po garści, warż w wodzie, przecedziwſzy myi głowę.

Item. Na zaſtarzałe ſtrupy po głowie rzecz pewna. Weź żab ziemnych chropowatych dwie, ſmaż ie w oliwie aż ſuchę będą, ſmaruy tym oleykiem głowę po każdym zmyciu, nietylko kroſty poginą, lecz i włoſy piękne narosną.

Item. Oleiek pewny. Weź żołtkow iaiowych twardo uwarzonych pietnaście, poſiekay ie drobno, przyday mirrhy tartey ćwierć łota, Korzenia omanowego, Ciemierzyce czarney, ſiarki po ćwierci łota, oleiu lnianego łyſzkę, ſmaż potężnie aż z czernieie, przecedź, wyciśniy, ſchoway do ſmarowania głowy, ieſt pewny.

Item. Na ſuche ſtrupy świerżbiące. Weź *Naſturcium* świeżego, rozwierć go, i zmieſzay z wieprzowym ſmalcem, nie ſmażąc, ſmaruy głowę po zmyciu.

Item. Weź łayna gołębiego, owczego, gęſiego, świeżych zarowno, ſmaż ie w ſmalcu wieprzowym dobrze, przecedziwſzy, i wyciſnąwſzy ſmaruy głowę.

Na ſuche ſtrupy z łupieżami.

WEź polney Dryakwi, Cwiklanego liścia, kobylego ſzczawiu z korzeniem Bożego drzewka, Centuryi, każdego po garści, głąbow kapuſtnych poſiekanych, dwie garści, Agaryku świeżego ćwierć łota, Seneſu łot, Ciemierzyce czarney łot, Hałunu trzy łoty, warż to w wodzie, i myi przecedziwſzy, po zmyciu poſypuy głowę Koperſzlegiem, to ieſt Kotlarſkim proſzkiem czerwonym, ktory od miedzi odchodzi.

Item. Weź ſiarki, ſadła wieprzowego, ſoku limoniowego, każdego choć ſię zda, uſmaż maść, ktorą ſmaruy, ieſt pewna.

Na zaſtarżałe i ſuche parchy po głowie, lepſzy ieſt ług z Dębowego popiołu zrobiony, rozwalniaiąc go wodą aby nie był tęgi, w tym ługu warzyć zioła wzwyż pomienione, przydawſzy Hałunu i Gleyty w occie warzoney, po tym ogoliwſzy głowę, ſtawić bańki ſiekane, albo piiawki.

Stolcow zatwardzenie albo Konſtypacya.

WIele przyczyn ſtolcow zatwardzenia bywa, ktore opuściwſzy, podaią ſię ſpoſoby na zatwardzenie pochodzące lubo zewnętrzney gorączki wątroby, lubo z inney iakiey powierzchowney przyczyny, a te ſą.

Z iakieykolwiek przyczyny ta choroba pochodzi, naypewnieyſzy na nią ſpoſob Enema, iednak gdy ſię natura do niey przyzwyczai, prawie nigdy ſtolce bydź nie mogą bez niey, co ieſt wielce uprzykrzono.

Pierwſzy tedy nayſkutecznieyſzy ſpoſob ieſt ten. Weź ſerwatki ſłodkiey, świeżo z mleka ſłodkiego zrobioney kwartę, włoż do niey *Polipodium*, to ieſt: Korzonkow Paprotki dębowey drobno pokraiawſzy garść, warz powoli zgodzinę, przecedziwſzy wypiy z rana połowę ciepło, drugą połowę w godzinę, lubo w pułtorey, czyń tak co dzień, wprawiſz naturę w zwyczayną powinność.

Item Weź *Cremortartari* ćwierć łota, wſyp do roſołu mięſnego, ktorego ma bydź z puł kwarty, zamieſzay i wypiy, i owſzem ſam Wayſztyn biały na proch utarty, i zażywany codziennie w roſole, lubo w ſerwatce świeżey, ieſt lepſzy a niżeli *Cremor tartari*.

Item. Weź Seneſu obranego z ſzypułek łotow trzy, na mocz go w winie przez noc, nazaiutrż przywarż do brze, potym przecedź przez płotno, i wyciśniy dobrze, do tey polewki włoż Manny Kalabryny łotow ośm, iak ſię rozpuści znowu przecedź, i włoż do tego Rodzenkow małych wypłokanych ſunt, ſmaż wolnym ogniem (przydawſzy cukru ile potrzeba) do należytey ſyropowey gęſtości, tych rodzenkow daway po łyſzce, ale dzieciom mniey, purguią bardzo lekko.

Item

Item. Konfekt z kwiecia Brzoſkwiniowego, także z Roży Centoſolii, lubo Wiedeńki, zażywaiąc ktorego z nich z rana, purguią wolno.

Item Czopki też wiele pomagaią, iako ie robić, obacz wyżey o Enemach.

Item. Nazbieray ſkorek wnętrznych zielonych Bzowych doſtatek, możeſz przydać i Hebdowych, i Kruſzynowych, nakładź doſtatek do alembika, wley wody albo ſerwatki, przepal, purguie lekko zażywaiąc iey.

Item. Grochową polewkę zapraw żołtkami iaiowemi, maſłem, przydawſzy Imbieru, piy na czczo.

Item. Weź ſkorki Berberyſowey zieloney coć ſię zda, na mocz ią w winie przez godzin kilka, przecedziwſzy piy to wino po troſze.

Item. Rozpuść Manny Kalabryny, lubo w mleku, lubo w ſerwatce ſłodkiey dwa łoty, przecedziwſzy wypiy ciepło.

Item. Dzieciom na purgans. Weź łaien myſzych trzy, albo więcey, zetrzyi, i day w polewce iakiey, i ſtarſzych toż purguie więcey biorąc.

Strangurya, Dyſurya, Iſchurya.

Spoſoby do leczenia.

KUracya według choroby rożności przyczyn ich ma bydź akkomodowana, to ieſt: ieżeli *Iſchurya* pochodzi z nerek, albo *Urether* affekcyi, albo też z kamienia, albo z owrzodzenia

dzenia: Sposoby do leczenia z własnych mieysc brać się maią. Ieżeli też pochodzi z pozatykania *venarum emulgientium*, na to służy krwie puszczenie, i purganse; ieżeli z zatkania meatu od Kamienia, o tym masz naukę w kuracyi iego. Jeżeli kamień w meacie członka naturalnego uwięznie, ściskać palcami członek powoli popychaiąc ku końcowi, ażeby łatwiey wyszedł; kłaść członek w mleko ciepłe, albo w niść do kąpieli, w ktorey po pas siedzieć: a to dla tego, aby się meat rozprzestrzenił. Ieżeliby zaś ani tam, ani sam, nie dał się pophnąć: uczą Praktycy żeby z obu stron związać członek, i z boku wyrznąć kamyk. Gdy zaś pochodzi z zawarcia *Colli Vesicæ* z nabrzmiałości, albo z zapalenia oney: na ten czas włożyć Kandelkę, (koniec iey oleykiem nasmarowawszy,) *Katheter* wpuszczać niebespieczno: aby części naruszoney nie poranił. Insi miasto Kandelki wpuszczaią strunę basową, napuściwszy ią oleykiem migdałowym, ktorą trzeba trzymać przez czas iaki, tym przytrzymaniem meat zawarty rozprzestrzeni.

Ieżeliby zaś *Caruncula* była, w meacie, albo exkrescencya znacna, na ten czas trzeba *Katheter* wpuścić, dla rozprzestrzenienia, a przytym zapuszczać rzeczy trawiące przez *Katheter*, a nie kandelkami, iako maią zwyczay niektorzy. Jeżeli z grubey materyi flegmistey, ktora zatyka *vias urinarias*, pocho-

chodzi uryny zatrzymanie, na ten czas służą purganse *cum Therbinthina*, Enemy, kąpieli, i *Diuretica*, o ktorych będzie niżey.

Item. Służą rożne kataplasmata, materace z zioł, *unguenta, linimenta*, także cybula z sadłem smażona, na łono przykładana, i na krzyż.

Item. Dekokcya z Sabiny pita, mocno urynę pędzi.

Ieżeliby zatrzymanie uryny pochodziło ze złey dygestyi, na ten czas służą lekarstwa, uryny popędzaiące, ale dygestyą naprawuiące, o czym było w kuracyi niestrawności żołądka, ná stranguryą też medykamenta należą, co i na Ischuryą. Oprocz tego, *Spir: Salis arm: Fols Oleos*, iest bardzo skuteczny.

Item. Niektorzy na Strangurya piią wino, insi gorzałkę Hanyszkową z oleykiem Bursztynowym, ieżeli go mieć mogą, stłukszy głowkę czosnku rozmącaiąc w gorzałce, przecedzaią i piią, insi pępek kozłowym łoiem smaruią, insi kozie bobki świeże rozmąciwszy w ciepłym piwie przecedzaią i piią, rożni rożne maią swoie sekreta, ktore nie rzecz tu wyliczać. *Absorbentia* na tę chorobę osobliwie służą.

Item. Sok z iednego raka żywego wyciśniony, z winem zażyty; toż czyni; prości zaś ludzie urynę świeżą kozią piią.

Item. Proszek z łaien myszych, iest dobry, także i mozg sroczy potężnie urynę pędzi, na raz dość puł.

Item

Item. Saletra, z Dekokcyą Bożego drzewką. *Item.* Lelitka Sledziowe ſuſzone, &c.

O SUCHOTACH.

SUchoty nazywaią ſię *Phtiſis*, to ieſt ciała wyniſzczenie, z gorączką wnętrzną uſtawiczną, z kaſzlem uprzykrzonym, przez ktory materya flegmiſta z ropą, a czaſem ze krwią odchodzi, z humorow oſtrych, często z głowy na pierſi ſpadaiących, ktore oſtrością ſwoią ranią płuca, lecz oprocz zranienia płuc, z ktorego ſuchoty pochodzą z rożnych przyczyn, ciało na człeku niſzczeie, to ieſt albo z trucizny zadaney, albo z czarow, albo z żołądka źle trawiącego, albo z śledziony, ktora nie iednym ſpoſobem człeka dręczy, albo Szkorbutem, albo Hypokondryą, i Scyrrhuſem; oddech tłumi, boki pali, i rozdyma, melancholii wiele rodząc, onego niſzczy. Dzieciom ſię też często trafia, albo ze złego pokarmu, albo z robaczkow, ktore ſię im w grzbiecie rodzą.

Znaki Suchot: Naprzod duſzność, kaſzel, i do kaſzlania chęć, przez kaſzel odchodzi flegma żołta, popielata, zielona z ropą, a czaſem ze krwią, ta flegma gdy ią na ogniu położyſz, ſmrod z ſiebie wydaie, a gdy wrzuciſz do wody zaraz tonie. Gorączka przytym uſtawiczna wnętrzna, oſobliwie po iedzeniu, w dłoniach ſię wydaiąca, za czaſem żywota bywa częſte rozdymanie, ſerca ſłabość, pod czas drżenie, apetytu utracenie, oddech ſmrodliwy, ciało powoli od gorączki wnętrzney wyſycha, potym ſię wſzyſtek *Succus alimentarius* do płuc ściągaiąc w ropę ſię obraca. Napadaią i poty częſte, oſobliwie w nocy; ktore ſiły co daley ſłabią. Gdy ſię iuż choroba bardzo zaweźmie, iagody ſinieią, ktore przed tym rumieniły, twarz bledniele, nogi nabrzmiewaią, wſzy ſię wiele rodzi, uryna gęſta oleiowi podobna, w ktorey pod czas na ſpodku piaſek uſtaie ſię czerwony, włoſy opadaią, na koncu biegunka, i flegmy zatrzymanie, ktore znaczy iuż bliſką śmierć, ta poſpolicie bywa lekka, przy dobrey rekolekcyi.

Przyczyna ſuchot: Materya z głowy często na pierſi ſpadaiąca, gdy będzie oſtra, ſprawuie kaſzel, i powoli wprawia w ſuchoty raniąc płuca.

Item. Picie częſtę gorzałki, win wapiennych, tytuniu uſtawiczne kurzenie płuca uſuſzaią, i w ſuchy kaſzel wprawuią, ktorym gdy ſię żyłka przerwie, (a z razu ſię temu nie zabieży) pewne ſuchoty.

Item. Zażywanie częſte proſtych lekarſtw, wprawuie w ſuchoty, także narażenie ſię na dym iaki zaraźliwy, iako ſię przytrafia Złotnikom, także Mularzom, Kamieniarzom, gdy w ſię kurz wapna, często nabieraią.

Item. Spadek cięſzki na pierſi albo uderzenie, gdy ſię krew przez uſta puści, także krwi burzenie wielkie, i oſtrość, przeziębnienie. *Item.*

Item. Zárażenie ſię od chorego, na ſuchoty, i narażenie ſię na dech iego, także ſypiaiąc z niem, z niem iedząc, &c.

Item. Plucie krwią częſto, ſuchoty przynoſi, iednak niekażde plucie krwią ieſt ſzkodliwe, o czym będzieſz miał na ſwoim mieyſcu.

Item. Ta choroba ſpoſobem z Rodzicow zlewa ſię na dzieci.

Leczenie tey choroby zawiſło naybardziey na dyecie, zkąd wſzelkim ſpoſobem chronić ſię maią wina, gorzałki, i innych gorących trunkow, ale pić maią piwo lekkie dobrze uwarzone, i wyſtałe, albo tyzanne z Fig, z Rodzenkow, z Ięczmienia, przytym potraw chronić ſię maią korzennych, kwaśnych bardzo, ſłodkich, i trudnych do trawienia, ieść maią cielęcinę, gołębie młode, kury, iayca świeże miękkie, raki, ale tylko Kontuzę z nich, Slimaki, Oſttzygi, Zołwie, Daktyle, Figi, potrawy mleczne, gdy ieſzcze nie maſz gorączki wnętrzney.

Spoſoby lekarſkie do leczenia.

Nayprzod krwie puſzczenie w tey chorobie mieyſca nie ma, chyba żeby ze złey krwi albo z pełności i oſtrości iey ta choroba pochodziła.

Item. Kauterya w ręce albo w nodze, na początku choroby ieſt pomocna, Womitorya bardzo niebeſpieczne, chybaby chory do nich miał wielką ſkłonność, i do tego czułby w uſtach

uſtach uſtawiczną gorżkość. Purganſe także mocne nie należą, tylko bardzo wolne, z Seneſu, i z Manny, przylawſzy ſyropu Rożanego, przytym i inne lekarſtwa czyſzczące, ściągaiące &c.

Item. Weź terpentyny cypryiſkiey dwa łoty, miodu Rożanego pułtora łota, Lukrecyi na miałki proſzek utartey trzy ćwierci łota, zmieſzawſzy wraz, daway choremu na każdy poranek, iak Kaſztan na raz, pić przytym dekokcyą, z drzewa ſandałowego, i Bryzelii: Służą także na tę chorobę Balſamy, iako to *Balſ. Sulph: aniſat: Theribin: na. ſtyrcii, Tinct. Sulph. &c.* Iednakże rzadko pomienionych zażywać Balſamow.

Mleko Kozie, Oſle wielce pożyteczne na Suchoty, piiąc ie przewarzywſzy; (zawſze iednak) gdyby była gorączka wnętrzna uſtawiczna, albo biegunka ſzkodząca, wątroba wilcza ſuſzona i w proſzku zażywana znacznie pomaga.

Item. Radices Aaronis cum floribus Sulphuris, czyści pierſi z flegmy, i chroni większego owrzodzenia, i korrupcyi.

Item. Weź Hizopu, Bluſzczu ziemnego, Santy polney; Dryakwie, Przetaczniku, Slazu, Podbiału, wſzyſtkiego po garści, drzewa Gwaiakowego łotow 5. Korzenia Omanowego 4. łoty, Tatarſkiego ziela łot, Hanyſzku, Kminku po dwa łoty, warz to wſzyſtko w wodzie, a uczyniwſzy z papieru trą-

L bę

bę przyłoż na karku, przez ktorą parę bierz, i onę połykay.

Item. Weź kadzidła, Burſztynu białego, Bezoinu, wſzyſtkiego po połtory ćwierci łota, ſuchey utartey, drzewa Sandałowego, zmieſzay, wraz wſzyſtko, i po troſze rzucay na węgle, dym bierz w uſta i połykay.

Plaſter na pierſi.

WEź woſku żołtego trzy łoty, Terpentyny trzy ćwierci łota, oleyku Migdałowego puł łota, oleyku Hanyſzkowego puł ćwierci łota, zmieſzay nad ogniem, iak oſtygnie rościągniy na papierze cukrowym, przyłoż na pierſi.

Item. Kąpieli na tę chorobę ſą bardzo potrzebne, ięczmień w wodzie warząc przydawſzy podbiału, Bluſzczu ziemnego, ſlazu ogrodnego, Rumianku Kwiecia Grzebieniowego żołtego, także kąpiel ſerwatczana dobra, z mleka ieſzcze lepſza; iednak te kąpieli w ten czas ſą dobre, poki ieſzcze choroba nie ieſt bardzo wkorzeniona, i chory ieſt przy ſiłach.

Item. Sok świeżo z Rzodkwie wyciśniony, zmieſzay z miodem czyſtym, daway choremu po troſze, znacznie czyści pierſi od flegmy.

Item. Weź korzenia Omanowego, *Imperatoriæ* Cytwarowego ziela, polney Dryakwie, Przetaczniku, podbiału, kwiecia żywokoſtu S. Jana, warż wſzyſtko wraz w wodzie przece-

cedziwſzy, zgaś w tym ſtal kilkakroć, oſłodź ſyropem Omanowym, day pić choremu po kwaterce, z rana i na noc.

Item. Weź terpentyny Cypryiſkiey coć ſię zda, warż ią w wodzie Rożaney aż będzie twarda, przyday do niey cukru Rożanego co potrzeba *Balſami Peruani nigri*, kilka kropel, porób pigułki, daway ich częſto choremu. Słodkie rzeczy, iako to Syrop, Julepy, konſerwy, (na ktorych polegaią Medycy) ſą ſzkodliwe, gdy ich częſto chory zażywa, albowiem krew gęſzczą, i cholerę mnożą, utemperowane iednak inſzemi ingredyencyami nie tak ſzkodzić mogą, i owſzem kwaſkowate pomocnieyſze. Na zarzymanie humorow oſtrych z głowy, które płucom ſzkodzą, potrzebne ſą pigułki, ktore ſię opiſały w Katharze. Mirrha, iakimkolwiek ſpoſóbem zażywana, płuca czyści, i od zgniłości zachowuie.

SZALENSTWO
ktore ſię zowie phreneſis.

P*Hreneſis* Ieſt odeyście od rozumu, z gorączką wielką i zapalczywością, pochodzące, z zapalenia Membran mozg pokrywaiących, (ktore ſię *Meninges* nazywaią) albo też z zapalenia *Diaphragmatis*, iako ſię przydaie w gorączkach wielkich.

Znaki. Naprzod gorączka uſtawiczna ſucha, nieſpanie, oddech ciężki, twarzy, oczu zapalenie, pod czas z obudwu oczu łzy ply-

płyną, ſuchość przytym ciała niezwyczayna, puls prędki, zapomnienie ſię, rozum pomieſzany, zkąd raz płaczą, drugi raz śpiewaią, wrzeſzczą, śmiałość wielka, ręce drżą, uryna zapalona a czyſta.

W tey chorobie uryna biała złym ieſt znakiem, także womit ieśli dobrowolnie przypadnie żołty, albo zielony, albo czarny, złym także ieſt znakiem.

Item. Ci co ſię często śmieią, nie tak ſą niebeſpieczni. Ieżeli ſię zaś do tey choroby Hektyka przyłączy, zaledwie uleczona bydź może.

Item. Ieżeli ſpiąca choroba naſtąpi, śmierć przynoſi, także ieżeli naſtąpią konwulſye, ſzczkawka, zgrzytanie zębow; nieczucie ſię, ſą znaki śmierci.

Item. Exkrementa ieżeli będą białe, albo czerwone, albo czarne, złym znakiem ſą, także wzdryganie ſię, i przeciąganie. W gorączkach ſzaleńſtwo, nie zawſze ieſt niebeſpieczne.

Spoſoby do leczenia.

POtrzebne ſą naprzod Enemy, krwi puſzczenie z czoła, z ręki, albo z żył pulſowych, pryſzcze za uſzyma, kąpieli, nog moczenia w ziołach warzonych, &c.

Item. Za rzecz doświadczoną maią niektorzy, kura żywego na poły rozerwawſzy, przyłożyć na głowę. Inſi iaſkułki żywo porozrywane przykładaią. Inſi Dynię uwierciawſzy ſurową, głowę nią okładaią. Inſi Lina na pulſy (rozpłatanego) przykładaią i do ſtop.

Purganſe bardzo wolne, ſą pożyteczne, to ieſt z Seneſu, z Manny, przydawſzy *Crem: Tartar.* W takiey chorobie *Opiata* ſą zawſze pudeyrzane, lepiey ſię od nich wſtrzymać, miaſto nich warż makowki w wodzie, maczaiąc w niey chuſtę, okładay głowę.

Item. Weź oleyku Rożanego, Rumiankowego rowne części, przyley octu, ſkrapiay tym chuſtę, ktorą głowę okładay, ſkronie ſmaruy oleykiem Muſzkatowym, zmieſzawſzy go z Szafranem miałko utartym.

Item. Emulſye rożne chłodzące, i poſilaiące ſą potrzebne, przydaiąc do nich *Lap: Prunellæ*, i Syropu *de Pau Errat.*

Item. Bańka na ſucho ſtawiona, na wierzch głowy, znacznie pomaga.

Plaſter na głowę.

WEź Maku, Siemienia Konopnego Jałowcu, wſzyſtkiego po garści, kadzidła łot, Iąder z koſtek Brzoſkwinowych, Naſienia pigwowego po trzy części łota, wodki Rożaney i Bzowey ile potrzeba, rozłożywſzy chuſty; głowę obłoż.

Kapiel na nogi.

WEź Rozchodniku, Grzybieniowego liścia, winnego, wierzbowego, Roży ſuchey Makowek, Sałaty, wſzyſtkiego rowne części, warż w piwie, wyley do cebrzyka, niech

niech chory moczy nogi w tym iak przeſtygnie.

Item. Maścią Topolową zmieſzawſzy *cum opio*, ſmaruy ſkronie, i pulſy.

Szum w głowie i łupanie.

WEź Bobku ziarn 30. Kminu polnego garść, kopru włoſkiego łyſzkę, kwiatu Rumiánkowego garść, ztłukſzy ſpołem rozczyń winem, zgrzawſzy tył głowy okładay.

Item. Weź Iałowcu garść, Piołunu puł garści, ztłukſzy rozmąć winem, okładay tył głowy.

Item. Uwarż gramatkę z piwa: z chleba, przyley octu trochę, przyday kwiatu Bzowego, przypraż, odiąwſzy od ognia, trzymay głowę nad parą żeby ſię pociła.

Szum w uſzach i płynienie z oczu.

TRzeba brać purganſe głowne. Dzieciom lepiey dopuścić aby odchodziło, gdyż wiele przez to chorob głownych pozbywaią, ieżeliby ſię w uchu zapiekła materya, wpuſzczać oleiek Migdałowy ciepło, albo zioła odmiękczaiące, iako to Slaz, Rumianek, Noſtrzeg, &c. warząc, parę przez liiek w ucho wpuſzczać.

Na robaki w uchu.

WEź ſadła nie ſłonego trochę, przyday *Mercurii dulcis* bardzo mało, bawełnę w tym uwalawſzy w ucho wpuſzczać.

Item. Aloes z ſokiem Rzodkwianym zmieſzane wpuſzczay w ucho.

Item. Ser młody nie ſłony przyłożyć do ucha, wynidą do niego.

Uſzu bolenie.

WEź liścia świeżego tabacznego, zetrzyi włoż w ucho, albo ſuche odwilzywſzy.

Item. Rzecz doświadczona. Weź oleyku Fiałkowego 4. łoty, z Migdałow gorzkich 3. łoty. Wina kwartę, koſtek ktore ſię znayduią pod uſzyma w proſięcey głowce *num.* 30 warż to ſpołem aż wino wywrę, ſmaruy tym w uſzach, i około nich. Ieżeli z gorącey przyczyny. Weź oleyku Fiołkowego trzy ćwierci łota, Szafranu ſzczyptę małą, żołtkow iaiowych trzy, zmieſzawſzy warż dobrze, ſmaruy w uſzach, i w koło.

Na ciężki bol w uſzach.

WEź mleka, oleyku Rożanego, Białku iaiowego po trzy ćwierci łota, przyday *Opii* gran trzy, zmieſzay, wpuſzczay w ucho.

Na piſzczenie, ſzumienie, i Dzwonienie.

WEź Piołunu garść, warż w mleku, odiąwſzy od ognia puſzczay parę w uſzy przez liiek, potym zaraz zawinąwſzy trochę pizma w bawełnę, wetkni w uſzy.

Item. Z octu wrzącego para w uſzy wpuſzczona, ſzumienie, i piſk oddala, i ſłuch naprawia. *Item* Chleb z pieca gorący rozkroiwſzy zlać gorzałką dobrą, i przez chuſty przyłożyć na uſzy.

Item. Czopek z rzodkwi zrobiwſzy, napuścić

ścić go oleykiem kminkowym; albo Hanyszkowym, wkładać w uszy, i za uszyma nacierać ktorym z nich.

SZKORBUT.

ZNaki Szkorbutu, naprzod bol głowy i zawrot oney, ktory ieżeli długo trwać będzie, sprawuie albo *Epilepsia* albo *Apoplexya* albo paraliż. Twarz bywa blada, i nabrzmiała, na ktorey tu, i owdzie krostki pokazuią się, ale nie zawsze, zęby poczerniałe, i chwieiące się, z ust fetor z zagniłych dziąseł pochodzący. Dziąsła częścią bywaią czerwone, częścią żołtawe, nabrzmiałe, czasem swierzbiące, z ktorych krew wodnista odchodzi, przy tym ślin z ust częste odchodzenie, przez spluwanie, niespanie, w niektorych zaś wielkie ospalstwo, oddech cięzki, kaszel, nauzea, apetytu utracenie, żywot czasem wolny, a czasem trudny do stolcow, bokow rozdęcie, bol w żywocie, na nogach wydaią się plamy, albo krostki, częścią sine, czerwone, a pod czas czarne, a nietylko na nogach, ale też i na wstydliwych mieyscach; te zaś plamy na nogach, i gdzie indziey, za czasem obraca się w wrzody smrodliwe. Bywa iednak szkorbut i bez tych plam ale rzadko. Ciała też bywa wielka ociężałość, po członkach bole niby w podagrze, a uryna cienka, i blada, w ktorey ustaie się piasek. Gdy się choroba wzmoże, sprawuie Paraliż, konwulsye, i inne choroby ciężkie. Przyczyna iest, zbytnia ostrość

krwi

krwi, z słoności, i kwasności pochodząca

Progn. Gdy się choroba wzmoże, z trudnością uleczona bydź może. Na początku zaś łatwa do leczenia, wprawia też często w puchlinę albo w suchoty, albo w katar, duszący, albo w paraliż, olbo w Apoplexyą, a pod czas i sama z lekka człeka morzy.

Item. Ktorzy dziedzicznym sposobem (to iest z Rodzicow) tę chorobę cierpią, nigdy doskonale uleczeni bydź nie mogą.

Gdy się starym przyda, życia im dokonywa, Białogłowy do tey choroby skłonnieysze, a niżeli męszczyzna. Gdy w tey chorobie będzie duszność wielka, plamy sine, albo czarne po ciele, albo wrzody, przy tym morzyska około pępka, znaki są bardzo niebespieczne. Gdy dziąsła zbytnie wyrastaią, nakształt grzybow w koło, znak wielkiey ostrości humorow. Ieżeli zaś dziąsła niszczeią, a zawczasu się temu nie zabieży, w krótce i usta zarażone bywaią, tak dalece, że ciało (zarażone iadowitym humorem) w koło ust opada, i zęby wszystkie opadaią. Ieżeli w tey chorobie śledziony, i wątroby obstrukcya będzie, nadzieia życia zginęła.

Sposoby do leczenia.

NA pozbycie tey choroby, zrazu zaraz należą purganse, krwie puszczenie, womitorya, otwieraiące lekarstwa, na poty, na pędzenie uryny, także *Absorbentia* &c. o czym podaie się sposob.

Ze

Ze ſtali rożne medykamenta preparowane: ſą bardzo ſkuteczne, o ktorych miałeś dość wyżey; iednak w zimney konſtytucyi natury niedobrze ſię nadaią.

Mercurii dulcificati uſus per continuos 12. dies, doſkonale leczy tę chorobę, byle był 7. albo 8. razy ſublimowany, żeby ſaliwacyi nie pobudził, daiąc przy tym pić dekokcyą z ziół należytych chorobie.

Ludzie ubodzy, tak ſię na ſzkorbut leczą: biorą *Cardui Benedicti* garść, piołunu puł garści, Rzodkwie ſkrobaney trzy łyſzki, iałowcu przetłuczonego trzy garści, wierzchołkow ſoſnowych garść, moczą to w młodym piwie, i piią codzień, kąpiel też ſobie ſprawuią z wierzchołkow ſoſnowych, ktore też warzą w piwie z iałowcem, i piią codzień.

Na plamy. Weź piołunu, Rozmarynu, Sabiny, Naſturcyi, Rzeżuchy, wſzyſtkiego po garści, warż w wodzie kowalſkiey przykładay co dzień po dwa razy.

Exulceracye na łytkach: nie przyimuią tłuſtych applikacyi, na co ſłuży proſzek do poſypowania.

Na ſpadnienie z ciała (aby go chory prędko nabył) niech piie ośle mleko, albo Dekokcyą z Chiny z Slimakami.

Na ſzkorbut ieſt oſobliwym ratunkiem, Ziele Rzerżucha biała kwitnąca, zażywaiąc iey iakimkolwiek ſpoſobem.

Wanny też ſuche ſą pomocne, womitorya

rya, Krwie puſzczenie, z razu, czego Medyk rozſądny będzie wiedział kiedy zażyć.

Puchlina gdy ſię przyda z ſzkorbutu, tak ſię leczy, iak zwyczayna, przydaiąc *Ad Medicamenta ſpecifica Antiſcorbutica.*

Na bole w ſtawach ſłużą rożne wodki *Linimenta ex Antiſcorbuticis.*

SZCZKAWKA.

Z Troiakiey przyczyny pochodzi Szczkawka, *ex repletione, Inanitione, Irritatione*, to ieſt z pełności, z wyprożnienia, i z poruſzenia, co bywa *Idiophatice*, albo *Symphatice. Idiophatice*, kiedy materya ſzczkawkę ſprawuiąca, w ſamym żołądku ieſt, iako to; humory oſtre, do zmarſczkow żołądka poprzylegałe, albo gliſty w żołądku zoſtaiące, albo lekarſtwa mocne z zbytkiem zażywane &c. *Symphatice* zaś, gdy ieſt przyczyna przyległych części, z zapalenia albo nabrzmiałości wątroby, także śledziony, z kiſzek, z nerek, z macice, wapory oſtre i przykre, wchodząc do żołądka ſprawuią ſzczkawkę; przydaie ſię i w gorączkach wielkich, malignach, co ieſt złym znakiem według Aphoryſmu.

Ieżeli ſzczkawka, pochodzi z wyprożnienia, znak tego ieſt, ieżeli poprzedziła gwałtowna biegunka, albo krwie płynienie.

Ieżeli z pełności, znak ieſt, ieżeli chory miewa *Nauſeam*, to ieſt ſpoſobność do womitow, czuie przytym pełność w żołądku.

Item. Przydaie ſię też ſzczkawka z zazięmbienia

bienia żołądka, z wiatrow, także z ſuchości wielkiey *Orificii ventriculi*, ta ieſt trudna do leczenia, trafia ſię i w dyſſenteryi albo w ſzaleńſtwie, co złym ieſt bardzo znakiem. Niektorzy oſobliwie z Neoterykow, kładą przyczynę ſzczkawki, nie na żołądek, ale na Dyafragmę (ſzczypania Arteryi, ktore zoſtaią *in Orificio ventriculi*) z oſtrości ſłoney pochodzące, prawda ieſt: lecz doświadczenie naucza, że tak z pełności żołądka, iako i z pomienionych przyczyn przydaie ſię.

Spoſoby do leczenia.

NAprzod uważyć przyczynę ſzczkawki, ieżeli ieſt z pełności żołądka, dać na womity, i z powtorzeniem, ieżeli tego potrzeba. Ieżeliby zaś chory nie był do nich ſpoſobny, lekarſtwa purguiące, Enemy brać ma przytym częſto, potym żołądek utwierdzać.

Weź Bobrowego ſtroiu ćwierć łota, ſoku z Mięty, albo ſyropu łotow 8. zmieſzay, daway częſto po łyſzce.

Gdy ſię uſpokoić nie da, niech chory piie Dekokt z Gwaiaku, albo wody ſiarczyſte.

Ieżeli pochodzi z humorow gorących, i oſtrych, na ten czas krew puścić, pomocno będzie, także dawać Emulſye *ex ſem: frigid:* miaſto piwa Tyzannę pić.

Item. Oleiek Migdałowy częſto zażywany, oſtrość humorow temperuie. Ieżeli ſzczkawka będzie z wiatrow, dawać *Carminativa*, przytym bankę ſuchą ſtawić nad żołądkiem, i Dry-

i Dryakwią z gorzałką zmieſzaną żołądek ſmarować, a ieżeli z gorącey przyczyny, napuścić gębkę octem, i przyłożyć; *Opiata* ſą naylepſze na tę chorobę oſobliwie *Philonium Romanum, Mitridat, &c.* Kichanie także, dechu w ſobie zatrzymanie, uſtanawia ſzczkawkę.

Ieżeli pochodzi z wielkiey gorączki, złym bardzo ieſt znakiem, i trudno uleczyć ſię ma. Ieżeli pochodzi z lekarſtw mocnych, zbytnie zażytych, dawać częſto Theryaki, mitrydatu.

Item. Naſyp w worek popiołu Bukowego, ſkrop winem, przyłoż na żołądek, także mięta, piołun, belica, &c. Worki z nich robiąc, winem albo octem ſkrapiaiąc, przykładać na żołądek, iako rożne plaſtry, iako to *de Cruſta Panis &c.*

Na trąd na twarzy, ktory ſię zowie Morphæa.

WEź żab ziemnych 2. albo 3. uſiekay, ſmaż w Oliwie, tym oleykiem ſmaruy, ieſt pewny.

WEź oleyku bobkowego, maści Topolowey rowne części, zmieſzay ſmaruy częſto, na noc zaś przykładay chuſteczkę zmoczoną gorzałką.

Na plamy i oſutkę.

DObry ieſt oleiek z woſku, ſmaruiąc nim. *Item, Oleum Tartari*, ktory poſpolicie zowią wodką kamienną, temi oleykami naylepiey ſmarować po kąpieli, gdy ſię plamy dobrze wydadzą. Gdy

Gdy zaś z czarow będzie oſucizna, (iako ſię częſto trafia) trzeba ſię z tym do Duchowieńſtwa udać. *Item* Weź kamfory i Mirrhy rowne części, warż, naley trochę wina zlekka w garnuſzku, tym winem namazuy.

TRUCIZNA. *Vide Arſzenik fol.* 4.

URYNY ZBYTNIE ODCHODZENIE.

TO ieſt, uryny częſte i zbytnie odchodzenie, pochodzące z ſłoności albo zbytniey wilgotności bardzo oſtrey: ktora *fibrillas* pęcherza popudza do uſtawicznego wychodzenia uryny.

Spoſoby do leczenia.

NA początku choroby: uważywſzy okoliczność może krew puścić z ręki, potym dla expurgowania zbytniey ſłoności, oſtrości krwi, ſłużą też purganſe, także na poty dane medykamenta, ktore może i przez ſuchą wannę ſprawić, ieżeli ſiły chorego będą do tego ſpoſobne.

Albo weź tarnek ſuchych, albo i świeżych kilka garści, ſkory wnętrzney dębowey co trzeba, ięczmienia przypieczonego garść, albo dwie, warż w wodzie, przecedziwſzy zagaś w tym kilka razy ſtal, piy miaſto piwa.

Item. Mleko kozie, owcze, (gaſząc w nim kamyki roſpalone,) i piiąc co dzień, ſą ſkuteczne.

Item. Kąpiel warzona z dębowey ſkory, przydaiąc do niey Hałunu ſporo: ieſt pomocna. Po kąpieli ſmarować krzyże i łono.

Chory

Chory przytym ſtrzedz ſię ma potraw ſłonych, korzennych, ma też pić mało bardzo, więcey ieść, oſobliwie kaſze ryżową, kaſzę ięczmienną, (wprzod ią przypiekłſzy dobrze) potym warzyć; Kawy zażywanie ieſt bardzo ſkuteczne. *Item*, woda wapienna ieſt doświadczona, daiąc iey na raz kwaterkę dwa razy na dzień.

URYNA KRWAWA *Vide* MOCZ KRWAWY. *fol.* 45.

URYNY ZATRZYMANIE.

PRzyczyna niezatrzymania uryny, pochodzi z ſłabości albo rozprzeſtrzenienia muſzkułu, *Spincter* nazwanego, w czym ieſt trudność do leczenia. Poſpolita też ta choroba młodym, gdy w głębokim śnie pod ſię puſzczaią, im radzić nie można lekarſtwem, tylko korbaczem, albo rozgą, i piiakom ſię częſto trafia ryby w łożku łowić. Pochodzi też ta choroba z ſłabości wielkiey, i zatłumienia ciepła przyrodzonego, iako ſię trafia bliſkim śmierci.

Item. Trafia ſię w paraliżu znacznym, tak, że w affekcyach *inteſtini recti per conſenſum*; także, gdy będzie zraniony muſzkuł *Spincter*, od kamienia zoſtaiącego w pęcherzu. Także zimne i wilgotne przyrodzenie przyczyną tey choroby bywa, iako w ſtarych. I choroby też niektore przyczyną bywaią tey affekcyi, a oſobliwie oſtrość wielka uryny albo, gorącość, ktoraſzczypiąc muſzkuł, *Spincter* akcyą iego zatrzymaiącą, i ściſkaiącą ſłabi.

Sposoby do leczenia

SPosoby do leczenia podaią się w pospolitości, ktorych Medyk rostropny według przyczyn choroby zażywać może. Naprzod krwie upuszczenie mieysca nie ma, chyba w młodym wieku, i to uważywszy przyczynę.

Purganse są potrzebne, ktore według przyczyn maią bydź akkomodowane.

Osobliwie na to służą: Mozg zaięczy suszony, łayna zaięcze, popioł z myszy spalonych, kopyta wieprzow palone, kostki z Daktylow, orzechy palone, skorupy iaieczne palone, proszek z ziela rzepnik nazwanego, i skòrka z żołądka kurzego suszona, gardziel koguci, te rzeczy maią bydź na proszek subtelno starte, i dawane w czymkolwiek, lubo same, lubo ieden z drugim mieszaiąc.

USZU CHOROBY.

ROżne są choroby uszu, naprzod z zapalenia w uszach z bolem strzykaniem, ktore się czasem w wrzod obraca, to zapalenie zowie się, *Phlegmone*, 2. Płynienie z uszu materyi ropistey, rożnego koloru, a czasem samey krwie czarney, i subtelney. Dzieciom się to nayczęściey przytrafia. 3. Robaki w uszach. 4. Bolenie uszu, ktore się *Otalgia* zowie. 5. Szum, dzwonienie, pisk, bębnienie, świstanie. 6. Głuchota.

Sposoby do leczenia.

ZApalenie w uszach ieżeli znaczne będzie, rozrywa się bańkami, zá uszyma stawionemi, krwie upuszczeniem, purgansem, przytym dla utemperowania zapalenia, weź mleka białogłowskiego, i białek iaiowy, ubiy wraz, maczay w tym bawełnę, wkładay w uszy, albo w maści topolowey umaczać bawełnę i wkładać, albo w oleyku Fiałkowym, albo *Desperm, ran.*

Item. Worki z zioł chłodzących, i odmiękczaiących dobre: naprzykład, weź Fiałkowego liścia, Slazu, Podrożniku, nasienia lnianego, *Fœnum gr.* warz w mleku, przykładay ná ucho.

Jezliby się ná wrzod zbierało, uczyń Kataplastę z Cybule pieczoney, z Fig, i sadła.

UST CHOROBY.

To iest: Podniebienia, Języka, Dziąsł, Zębow, &c.

PIerwsza affekcya zębow iest ztrętwienie od iedzenia rzeczy kwaśnych: 2. Czarność zębow z iedzenia i picia często rzeczy słodkich. 3. Chwianie się zębow dla częstych defluxow z głowy. 4. Bol zębow, ktory się *Odotalgia* zowie. 5. Nabrzmienie dziąseł, ktore nazywa się *Parulis;* pryszczyki zaś około zębow nazywaią się *Epulis.* 6. Zmnieyszenie, albo strawienie dziąseł, albo gnicie, zkąd się Szkorbut rodzi. 7. Descens do szczęki. 8. Wrzody, albo ranki w ustach, ktore się nazywaią *Arthæ*, Dzieciom są pospolite. 9. O żabie pod ięzykiem, ktora na-

zywa się *Batrachus*; 10. Paraliżem naruszenie języka. 11. Oniemienie, ktore się nazywa *Aphonia*. 12. Zaiękanie się albo szeplunienie. 13. Smak stracony. 14. Nabrzmienie ślinnych iagod, ktore *Tonsillas*, albo *amygdalas* zowią, 15. Spadnienie i nabrzmienie albo zapalenie ięzyczka, ten ięzyczek nazywa się *Vula* albo *columella*. 16. Zapalenie gardła, zowie się *angina* to zapalenie iest czworakie, ktore nazywa się *Cynanche*, *Paricinanche*, *Synanche*, *Parisinanche*, że się mało rożnią od siebie, iednakowoż prawie (wszystkich dyfferencyi) kuracya, iedna iest *Angina*, ktora z wielkim zapaleniem i gorączką często przynosi wrzod w gardle; druga bez gorączki, a takowa nazywa się *Spuria*.

Sposoby do Leczenia tychże wszystkich Chorob.

NA ztrętwienie zębow, żuy chustkę niekrochmalną.

Item. Syrem świeżym nacieray zęby.

Item. Solą miałką wytrzyi zęby, á potym chleba ośrzodkę ciepłą, ieżelić to nie pomoże, wytrway á samo ustanie.

Na zczerniałe zęby.

WEź wody czystey, wpuść w nię kwaśney wodki tyle, żeby się kwasek wolny wydał, tą wodką i ná noc myć zęby.

Item. Weź Korali czerwonych tartych, kostek z Daktylow: *Ossis sepia*, soli spaloney. wszy-

wszystkiego po puł ćwierci łota, zmieszay, warz, wycieray tym proszkiem zęby, potym wypłocz wodą ciepłą, będą białe.

Item. Weź proszku z cegły subtelnie tartego łot ieden, z krop kilka razy *Spirit: Sulphuris*, zá każdym razem wysuszaiąc, przyday do niego Wayśztynu białego trzy ćwierci łota, chleba na węgiel spalonego puł łota, uczyń proszek, wycieray, a zá każdym razem winem ciepłym wypłocz.

Item. *Pomex* rospalony zgaś w winie po dwa razy, zá trzecim rozpaliwszy nie gaś, niech sam ostygnie, utrzyi go na proch subtelny, zażyway do chędożenia zębow, nad insze iest osobliwszy.

Ná zęby słabe i chwieiące się.

WEź żołędzi ćwierć łota, Galasu puł ćwierci łota, Hałunu palonego; *Succi Acacia* po puł ćwierci łota, Roży suchey puł garści, warz w kwarcie wina, żeby ná palec wywrzało, przecedziwszy wymyway zęby kilkakroć ná dzień.

Item. Weź skorek granatowych pułtory ćwierci łota, Hałunu pułtory ćwierci łota, szałwii puł ćwierci łota, warz to wszystko w winie, i w occie, i w wodzie, w rożnych częściach, przecedziwszy, trzymay często w uściech.

Ná bolenie zębow.

BOl zębow osobliwie uśmierza Sawina w wi-

winie warzona; to wino naycieplieyſze w uściech często trzymać; co oſobliwie ſłuży i ná ząb wyprochniały, z ktorego bol pochodzi.

Item. Korzeń Kobylego ſzczawiu pod czas Wioſny wykopany, i ſuſzony, dotykaiąc nim zęba boleiącego, albo trzymaiąc ná nim, uśmierza bol iego.

Jeżeli z ſpadaiących humorow z głowy pochodzi, weź korzenia pokrzywianego, Czoſnku, Gałki muſzkatowey, Szafranu wſzyſtkiego po troſze, warz w winie ná poł z octem, przecedziwſzy bierz w uſta (tego trunku) po troſze ciepło, i trzymay przez czas iaki, wypluy a inſzy bierz, często to powtarzay, uznaſz folgę.

Item, Weź Bukwice, Macierzanki, Rozmarynu, wſzyſtkiego po puł garści, Gwoździkow kramnych 12. warz w winie, przecedziwſzy trzymay w uściech.

Item. Oleiek Gwoździkowy, z kamforą zmieſzany bol do razu uśmierza,

Item. Weź naſienia Szaleiowego, rzucay ná węgle rozpalone, dym bierz w uſta przez leiek.

Item. Pryſzcze zá uſzyma albo ná rękach znaczną folgę przynoſzą, ktore możeſz uczynić lub Czoſnkiem ſurowym tłuczonym, i przyłożonym, lub Gorczycą białą zwierciąną. Są tacy co zakrapiaią Serwaſerem, ia tego nie chwalę, gdyż dziąſła pſuie, i zęby przyległe. *Item*.

Item. Ná zębow bolenie ſekret. Kto ieſt podległy czętemu bolowi zębow, niech ſobie doſtanie koſtki z uda żaby ziemney, ktorą gdy dotknie zęba, zaraz bol uſtaie.

Item. Warz w mocnym occie Gwoździki i łuczywo; przecedź, trzymay w uściech.

Item. Weź Hałunu ná koniec noża, ubiy go z białkiem iaiowym, wley ná to gorzałki mocney, zapal niech ſię wſzyſtka wypali, co zoſtanie, położ ná chuſtkę, przyłoż ciepło ná ząb.

Item. Wodka Krolowy Węgierſkiey z kamforą ieſt dobra, wpuſzczaiąc ná ząb, albo bawełnę w niey maczaiąc, wkładać w ząb wydrążały, może przydać oleyku Gwoździkowego.

Item. Sarknąć w nos gorzałkę, uſtaie.

Item. Weź wina pułtory kwaterki, miodu praśnego łyſzkę, Roży ſuchey, *Piretrum*, Rozmarynu po pułtory ćwierci łota, warz do połowy, przecedziwſzy, trzymać w uściech ciepło często.

Item. Weź naſienia Szaleiowego, Porowego, Cybulanego rowne częśći przetłukſzy z gruba, rzucay ná węgle, parę w uſta przez leiek wpuſzczay.

Item. Weź mąki pſzeniczney trochę, zmieſzay ią z mlekiem, z ſkoczku mnieyſzego porob kołaczyki, uſuſz, gdy potrzeba kładź po iednemu w ząb wyprochniały, á bez bolu wyidzie.

Item.

Item. Warz Kamforę w occie często, uznasz moc.

Item. Sandaraka osobliwym sposobem uśmierza bol zębow.

Item. Kto iest podległy częstym bolom zębow, temu trzeba przypalić Arteryi ná skroni z tey strony kędy się bol często odzywa. Jeżeli zaś iest wyprochniały, á często boleiący, lepiey go wyrwać, wprzod oberznąwszy pusczadłem, osobliwie gdy będzie trzonowy.

Jest bardzo wiele sposobow, do uśmierzenia bolu zębow, ktorymby końca nie było, tu się tylko naypewnieysze zebrały.

WĄTROBY CHOROBY.

GOrącość wątroby (ktorą *Cælidam Hepatis intemperiem* zowią) bywa w wielu ludziach z natury, ktora że iest wrodzona, radzić iey niepodobna, tu się tylko podadzą sposoby o utemperowaniu gorącości nadprzyrodzoney słabieiącey, Akcye iey.

Gorącość wątroby nadprzyrodzona z rożnych przyczyn bywa, tak z powierzchownych, iako i wnętrznych.

Powierzchne przyczyny są czasy gorące, iako bywa lecie, także zbytnia agitacya, to iest skoki, biegania, tańce. *Item*. Gniew częsty, melancholia, frasunki, troski, te bowiem rodzą wiele Cholery.

Item. Potrawy korzenne, często zażywane, win mocnych picie, także w gorączkach wielkich wątroba się zapala. Spo-

Sposoby do leczenia gorącości Wątroby.

KUracya zawisła ná utemperowaniu oney przez chłodzące Medykamenta, (ieżeli humor choleryczny przyczyną iest) ná expurgowanie onego. Naprzod krwie pusczenie z Bazyliki, znacznie chłodzi wątrobę, wielością w pusczeniu, siłom i potrzebie dogadzaiąc, z powtorzeniem, Enemę wziąwszy.

Item. Dla ochłodzenia wątroby, pić miasto piwa Tyzannę z Jęczmienia warzoną, przydawszy korzenia z Lukrecyi, *Graminis Cicorei*, *Acetosæ*, do ktorey może przydawać Syropu Limoniowego, albo Rożanego, albo z octu, albo samę wodę przewarzoną pić, temiż Julepami zaprawną, byle żołądek nie był temu przeciwny. Dla większego ochłodzenia może przydawać *Spiritum Sulphur*. albo *Vitrioli*, albo *Sal. Prunellæ*.

Item. *Tinctura Rosarum* zmieszana z wodką Poziemkową daiąc ią pić często, znacznie chłodzi. Maią niektorzy zwyczay (ná ochłodzenie wątroby) zażywać Konfektow, iako to, wiśni w cukrze smażonych, Cytryn, &c. co bardziey zapala wątrobę, gdyż rzeczy słodkie cholerę rodzą, ktora iest bardzo gorąca, Podrożnikowe iednak korzenie, w Cukier wprawione zażywane, gorącość wątroby chłodzą, iednak i tego rzadko trzeba zażywać. Sałata zaś z liścia iego zaprawna, naylepsza iest ná ochłodzenie, serwatka czysta często (z sokiem Limoniowym, albo Roża-

żanym ſyropem) zażywana, nad inſze bardziey chłodzi wątrobę.

Hemorrhoidow otworzenie potrzebne ieſt, ieżeli natura ſama pokaże drogę.

Biała płeć poſpolicie cierpi tę gorącość wnętrzną iakąś dziką, ktorey ugaſić nie może choć uſtawicznie zrze wiele fruktow, wodę piie, i inne wymyślne trunki chłodzące.

Służą też ná ochłodzenie wątroby kąpieli wodne, ktore niemaią bydź ciepłe znacznie, ale letnie tylko. Strzedz ſię maią trunkow gorących, oſobliwie wſtydliwa biała płeć, ktora więc w kącie wyſuſza, choć iey nikt nieprzymuſza, przynuki nie potrzebuie, cicho ſię bardzo ſprawuie, by uroki nie ſzkodziły, w kącie ſię pić nauczyły.

O zapaleniu wątroby.

WĄtroby zapalenie, ieſt nabrzmiałość oneyże, pochodzące ze krwi zbytniey i gorączki.

Znaki rożności. Jeżeli *gibba* (to ieſt, wypukła część wątroby) w prawym boku bywa wydatna w puł okrągła, także oddychaiąc, wydaie ſię bol znaczny, w tymże boku ku dołowi i oddech cięſzki.

Jeżeli *Cava*, to ieſt, wnętrzna część wątroby) ieſt zapalona, ná wierzchu nabrzmiałość nie tak ſię wydaie, iednak przez dotykanie dochodzi ſię, á że ta część wątroby żołądek okrywa, z tąd bywa większe potraw obrzydzenie, womity cięſzkie, i pragnienie, biegunka, żołądka nieſtrawność.

Znaki przyczyn; Jeżeli będzie zapalenie wątroby z ſamey krwi, ná ten czas twarz rumiana, puls mocny, uryna czerwona i gęſta, ſłodkość nieiaka w uściech; wiek młody i niezachowanie dyety w iedzeniu, i piciu, przez co ſię wiele krwi rodzi. Jeżeli z cholery ze krwią zmieſzaney, ná ten czas kolor twarzy bywa żołtawy, puls prędki, twardy, i mieſzaiący ſię, uryna cięſzka, żołta, ciała ſzczupłość, oczy zapadłe, w uściech gorzkość, womity żołte.

Item. Zapalenie wątroby i tumor, ieżeli ſię nie rozeydzie (co ſię rzadko trafi) w wrzod ſię obraca, a potym Gangrenę, i *Sphacelum* przynoſi. Jeżeli zaś tylko część wątroby nabrzmiała, i owrzodziała będzie, i ropa biała iednoſtayna przez ſtolce albo przez urynę odchodzi, znak dobry ieſt.

Spoſoby do Leczenia

ZApalenie wątroby z razu zaraz rozrywa ſię krwie upuſzczeniem, przytym dawać Julepy, albo wodki, albo Dekokcye chłodzące: przeſtrzegaiąc, aby nie były bardzo ſłodkie. *Item*. Terpentyny wypłokaney zażywanie częſte z Rożowym Konfektem, ieſt pożyteczne.

WŁOSY ABY ROSŁY.

DEfekt włoſow z rożnych przyczyn bywa, a oſobliwie melancholikom, ſuchey komplexyi ludziom, ieſt rzecz poſpolita, że ná brodzie oſobliwie albo mało co, albo nic nie

nie maią. Oprocz tego i innym ludziom przydaie się osobliwie po chorobach długich, ba i w samychże chorobach włosy z głowy wyłażą, także oprocz chorob, i innych przyczyn partykularnych, zkąd też ma swoie rożne nazwiska, iako *Alopetya*, *Ophiosin*, *Tinea*.

Sposoby do Leczenia w pospolitości.

WEź Orzechow Laskowych co chcesz, spal ie ná popioł, zmieszay z Niedźwiedzim Sadłem i smaruy tam gdzie włosy opadły, po zmyciu warząc Boże drzewko w wodzie. *Item.* Weź smoły zwyczayney, zmieszay z Niedźwiedzim sadłem, rospuść, warz, przyday do tego żab zwyczaynych w garczku nowym spalonych, zmieszay i nacieray wprzod mieysce płatkiem sukiennym natarszy, aż zaczerwienieie.

Item. Łayna myszé ususz, utrzyi ná proszek, zmieszay go albo z sokiem Bożego drzewka, albo z Niedźwiedzim sadłem, i smaruy.

Item. Weź skorek zielonych z orzechow Włoskich, albo lepiey całych niedoyrzałych, spal ie w garczku nowym, utrzyi, zmieszay lubo z Nidźwiedzim sadłem, lubo z miodem, i nacieray.

Item. Weź skor z wężow, albo żmiy, upal ie, roszczyń czym chcesz i smaruy, może i tak samym popiołem nacierać natarszy wprzod mieysce bibułą.

Item.

Item. Gęsi smalec zmieszawszy z miodem, smaruy, nacieraiąc w przod mieysce płatkiem aż zczerwienieie.

Item. Spal Myszy ná popioł, ktory zmieszawszy z Niedźwiedzim sadłem, smaruy.

Item. *Kantarides* Spalone i zmieszane z miodem do smarowania są dobre.

Zioła należące do mycia głowy i brody, aby włosy prętko rosły.

CEnturya, Bożedrzewko, Pokrzywy wielkie, Panny Maryi włoski, Oset wielki, ktory *Labrus veneris* zowią, co ma szczotki wielkie, Korzenie Łopianowe, Roża polna, *Fænum Græcum*.

Item. *Lædanum gumi* zmieszane z Niedźwiedzim Sadłem bardzo skuteczne iest.

Item. Spal sierść Niedźwiedzią, zmieszay ią z sadłem iegoż, i smaruy.

Item. Weź Ziela Prszczyny rozetrzyi w palcach, natrzyi gdzie chcesz mieć włosy, bez wątpienia wyrosną.

Ná wywabienie włosow z Rany.

WEź Szanty, Bożego drzewka, Chmielu, Maku ze wszystkim, Popiołu Jesionowego, każdego zarowno, warz w wodzie, ktorą rany przemyway, a po każdym myciu przykładay ośrzodkę chleba rżanego ciepłą.

Item. Weź mąki Tatarczaney roszczyń wodą, ugnieć i porob Placki, ktore przykła-

kładay ná ranę, częſto odmieniaiąc, iak włoſy wywabiſz, goy ranę maścią taką. Weź żywice, woſku, ſmoły twardey po dwa łoty, łoiu Kozłowego pułtora łota, Oliwy łyſzkę, roſtop warz, przykładay żywokoſtu ſubtelno ná proſzek ſtartego co potrzeba, zmieſzay i zażyway, wſzelkie rany goi doſtatecznie.

WOMITY

TRoiako przydaią ſię Womity, to ieſt, *Periodice, Crytice, Symptomatice. Periodice* Ná ten czas, kiedy niektorzy, pewnych czaſow womity dobrowolnie miewaią, przez ktore wiele chorob pozbywaią, ſą albowiem tacy, ktorzy raz w Mieſiąc, inſi częściey, drudzy prawie co dzień wiele flegmy, cholery, kwaſności, przez womity wyrzucaią.

Crytice Zaś, gdy w chorobie iakiey cięſzkiey ſamę dobrowolnie *ex motu naturæ*, dnia krytycznego przypadaią, przez co od choroby uwalniaią.

Symptomatice, Ná ten czas bywaią, gdy natura chorobą iaką oſłabiona będzie, przez co żadney chory folgi nie ma, i owſzem więkſze ſił oſłabienie także z obſtrukcyi wątroby, albo *Veſiculæ fellis*, albo *Cholidochi* pochodzą.

Rożne materye przez womity wychodzą, to ieſt, potrawy nieſtrawne, krew czyſta, albo z inſzemi pomieſzana humorami, także wychodzi pod czas *Chylus*, Flegma, Cholera, Malancholia, wodniſty humor, ropa, gliſty, *bilis parracea*, to ieſt, zielona Cholera, z ſzczarowanych też wychodzą dziwne rzeczy, włoſy, iaſzczurki, żaby, &c. Przyczyny womitow ſą dwoiakie, powierzchne, i wnętrzne.

Powierzchne ſą, ſpadek, uderzenie, powietrze zaraźliwe, fetor zaraźliwy, zbytnia agitacya, nawigacya, oſobliwie po morzu, patrzanie ná rzecz iaką obrzydliwą, truciżny zadanie, iedzenia zbytnie grzybow, owocow i innych rzeczy, obżarſtwo.

Spoſoby do Leczenia.

WOmity ktore bywaią *Periodice*, albo *Critice*, nie maią bydź zatrzymane, gdyż ſię przez nie natura czyści. Gdy zaś z inſzych przyczyn pochodzą, rożne ſpoſoby, podadzą ſię ná zatrzymanie onych.

Naprzod ieżeli przyczyna z pełności humorow, nie trzeba zaraz z razu zatrzymywać ich, i owſzem dopomoc naturze, daiąc ná pobudzanie ich dla prędſzego zbycia: ná co ſłuży *Gillea Thœophraſti, ſal: vitrioli ex Antim*: robionych Medykamentow ná womity ſtrzedz ſię, bo bardziey i więcey przyciągaią humorow do żołądka.

Purganſe *ex Rhabant cum Myrabolaris & Methoata*, dobre ſą, także Enemy mocne, oſobliwie dla ſłabych.

Item. Sol piołunowa z ſokiem Limoniowym zmieſzana, daiąc pić, prędko zatrzymu-

muie, a oſobliwie gdy gorączka będzie.

Item. Pumex ná ſubtelny proſzek ſtarty w winie dany, zatrzymywa ſkutecznie, toż czyni i Kamfora.

Gdy ſię krew przez womit pokazuie, trzeba ią puścić z ręki, chyba żeby była czarna, ſpiekła, ná ten czas wſtrzymać ſię od niey.

Item. Ná zatrzymanie, ſłużą plaſtry rożne, Materace, Oleyki, Kathaplaſmy, zioła w winie albo w occie warzone, Bańka ná ſucho nad żołądkiem ſtawiona, Kathaplaſma; weź gałki Muſzkatowey, Zywokoſtu, oboyga po cwierci łota, Tatarſkiego ziela, Imbieru, po pułtorey ćwierci łota, Jałowcu dwa łoty, ośrzodku Chleba 4. łoty, warz to w winie, żeby było iak kaſza, obłoż ciepło żołądek, Dryakiew winem rozmoczywſzy kładź ná żołądek, papier nią ſmaruiąc.

Item. Weź Gwoździkow tłuczonych pułtora łota, Maſtyxu ćwierć łota, Roży ſuchey ſzczyptę, Pigiew ſuchych pułtorey ćwierci łota, namocz to w winie, potym przywarz przecedź daway choremu połyſzce

Item. Weź Roży, Mięty, Piołunu po garści, pokray drobno, przyday Gałki, Gwoździkow, Maſtyxu co chceſz, włoż do worka, przeſzyi, praż w winie, przykładay ná żołądek.

Item. Złoto kilkakroć rozpalaiąc zgaſić w winie, to wino dać pić, znacznie pomaga. Tak-

Także *Spiritum Vitrioli dulcis*, á nadewſzyſtko *Liquor Stypticus cum opio*, ieſt ſkuteczny.

Item. Warz Pigwy ſuche, tormentille, Kolęder, Kadzidło, Maſtyx, dawać pić, pomoże. Gdy kto przeſadzi lekarſtwem ná womity danym, day ſię napić wina dobrego z Dryakwią, albo gorzałki dobrey, albo mleko z chlebem przewarzone ieść, albo naſyp w wino Cynamonu, Gałki, Kwiatu, chleba ośrzodki, Cukru, zagrzawſzy day ieść.

Item. Pumex ná to bardzo dobry.

Item. Maſtyx, i Kadzidło.

WOLA POD GARDŁEM.

WEź Gębki Morſkiey, gębek, ktore ná Rozy polney wyraſtaią, oboyga co chceſz, ſpal oboie wraz, weź tego popiołu dwa łoty, przyday do niego popiołu z bibuły upalonego puł łota, Korali czerwonych ná proſzek utłuczonych pułtory ćwierci łota, Cynamonu łot, zmieſzay wſzyſtko wraz.

Spoſob używania taki.

Weź wina kwartę, namocz w nim tego proſzku połowę, tego wina pod pełnią niech zażywa chory ná każdy poranek po ſześć łotow, po pełni przeſtać, aż znowu naſtąpi.

Takie nabrzmiałości nazywaią ſię *Strumæ*, i *Bronchocele.*

Strumæ, albo *Scrophulæ*, w gardle ſą nabrzmiałości *in glandulis*, pochodzą z flegmy, pod czas z melancholii złączoney, dzieciom ieſt ta

ta choroba pospolita, rodzi się też i ludziom podeszłym z wod, ktore maią w sobie żywe srebro, iakie są w Karynthii, w Styryi, około Alpes, i w Polszcze w Gorach nayduią się.

Procz pomienionego sposobu, zażywaią ná to, Ziela *Scrophanala* zwanego, korzenia martwey pokrzywy, Paproci, Mieczyku, i Korzenia Rubei, daiąc ná raz po drahmie, lub każdego z osobna, lub wraz zmieszanego, ná każdy dzień z winem.

Do powierzchownego przykładania naylepsze są liście Cyprysowe, ususzywszy z winem ciepło okładać.

Bronchocele Jest nabrzmiałość w gardle szeroka i wielka, od wiatrow pochodząca.

WRZODY.

Wilgotne i plugawe przemywać wodką Węgierską; zasypować proszkiem *tutiæ præparatæ*, Balsam siarczysty przykładać, *Ungv: Ægyptiacum*, *Empl: de melliloto.* Plastr żabiego skrzeku. Wrzody albo twarde gruczoły zbiera w otok i odmiękcza ciasto kwaśne z dzieży zmieszane z solą przykładaiąc; ażeby się bez bolu wrzod rozpękł! przyłożyć żołtek iaia zmieszany z solą gęsto. Sadła Zaięcze; Niedźwiedzie, rosoł od Sledziow, Łuskę Szczupaka żywego przykładać. Wołos, albo włos, bywaią takie wrzody, pospolicie ná nogach, z ktorych włosy wychodząc, zagoić się dziurom ropistym żadną miarą nie dopuszczaią, i chorych się

bardzo trapią. Niechże taki chory postara się iak naywięcey makowey słomy z głowkami; ktorą spaliwszy, ług z niey zrobić, i tym ługiem ciepłym, á nie gorącym, ani zimnym, przemywać rano i ná noc, albo moczyć wrzod; á potym chleb ciepły przykładać ná wrzod; i gdy ten ług kto przez chustę przecedzi, znaydzie ná niey włosy. Poty tedy wrzod przemywać ługem, poki się włosy pokazywać nieprzestaną. Wywabiwszy włosy, dopiero ranę okładać brzozową cieniusieńką skorką, albo plastrem iakim aż się zagoi.

We wszystkich wrzodach, słoniny, kapusty, grochu, sadła, prosięciny, Zaiąca, Gęsi, rzeczy surowych niestrawnych, ryb suchych, wędzonych iadać i miodu, gorzałki, wina piiać nie potrzeba, bo zapalaiąc rany, goić się onym niedopuszczaią.

Wrzod kiedy się pokaże ná ktoreykolwiek części członka bydlęcego, mianowicie, twardy, okładać go łaynem ludzkim ciepłym ná chuście rozmazawszy, często, á przepuknie się, i wycieczе. Tenże plastr i ludziom ubogim służyć może. Wrzody wszelakie goi popioł z głow psich, posypuiąc onym, i bobki Kozie z miodem przyłożone, i łayno ludzkie w nowym garnku spalone, ná miałki proch utarte, i proch drzewa zgniłego od robakow rozto-

roſtoczonego, i ſrzodek pſzennego chleba, przez godzin kilka w ługu moczony i ná wrzod przyłożony. Ná wrzody twarde pieczoną Cybulę utłukſzy, ciepło przykładać, aż ſię wrzod zmiękczy. A kiedy ſię komu gęſte ná nogach porobią wrzody, niechże naſmaruie łoiem, albo nakapie świecą łoiową arkuſz bibuły, i tym niech nogi obwiia, aż ſię pogoią, albo niech śliną ſmaruie, popiołem ięczmiennym poſypuie, piołunowym winem przemywa.

WZROK SŁABY *Vide* OCZU

ZATWARDZENIE

GDy parobek ma, nazbierać łayna wróbiego, albo od Szczurow, i dać wypić w ciepłym piwie, á będzie purgans, dać mu pić urynę: Oleykiem Rumianowym ſmarować brzuch. Kryſterę mu dać. Kto ma zatwardzony żołądek, niechay codzień przed obiadem ziadſzy z chlebem maſła świeżego, wypiie zaraz zimnego piwa ſzklankę: niechay maślankę gdy może bydź piia, boraki iada, i botwinę.

ZANOKCICE

Ná palcu okładać gliſtami ziemnemi ſtłuczonemi.

ZELAZO

JInne rzeczy z ran wyciągą przyłożony z tych plaſter, Sadło albo ſkrom Zaięczy, Myſz

Myſz żywo rozdarta, Gąſiorowe łayno, *lacerta*, albo iaſzczurka ná czterech nogach, Muchy potłuczone przywinione, Kamienie Rakowe z przaśnym miodem zbite przyłożone.

ZGAGĘ

ALbo palenie w gardle, i ná wierzchu żołądka kto ma, niechay ie ſurowe iabłka, ſurowy groch, kredę białą, Rakowe Kamienie, Kopr Włoſki, Lukrecyowe Korzenie, poziomkowe iagody, warzoną pietruſzkę, ſkorki pomarańcze, chleb z imbierem tłuczonym.

ZABA pod JEZYKIEM

ZAba ieſt nabrzmiałość pod ięzykiem, wyrażaiąca kſztałt żaby; przydaie ſię nayczęściey Dzieciom, lecz i podeſzłym poſpolita lubo rzadziey.

Spoſob do Leczenia

ZAbę zwyczaynie ścieraią ſolą, lecz to niezawſze ſkuteczno, naypewniey lancetem, lubo puſzczadłem ią poderznąwſzy, naſmarować *Unguento Ægyptiaco*, potym wypłokiwać octem z rożą uwarzonym miodu przydawſzy, ná też affekcyą puſzczaią krew z podięzyka, a gdy będzie uparta, trzeba puścić krew z ręki, i lekarſtwa purguiące brać. Gdy ſię zaś pokaże ſina albo czarna, taka niebeſpieczna ieſt, bo ſię w kancer prędko odmie-

mienić może, zaczym tykać iey, albo ranić nie trzeba, lecz innemi ſpoſobami ſpędzić, to ieſt, purganſami.

Opadnienie podniebienia rzecz zda ſię mała, ale podczas bywa trudna do uleczenia, ná co ſłużą głowne pigułki, krew z pod ięzyka, płokania, warząc pokrzywy z korzeniem w winie i płokać. także ná wierzchu głowy ſtawić dwie bańki ſuche ná rogach z powtorzeniem, ieſt rzecz pewna.

Paraliż ięzyka częſto ſię trafia ſam, procz i bez zarażenia innych części ciała, ná co weź Gorczyce, Tabaki, Dryakwie, utrzyi ná proſzek, zmieſzay, nacieray tym ięzyk, á częſto wypłokuy wodką z wiśni wypaloną.

Item. Weź Gorczyce białey utartey, zmieſzay ią z Dryakwią i nacieray ięzyk, potym wypłokuiąc wpuſzczay ná koniec ięzyka oleyku z Tatarſkiego ziela, albo bierz w uſta częſto *Spiritum Formicarum*, to ieſt z mrówek, albo *Spiritum Cerasorum*, także kark nacierać oleykiem burſztynowym,

Zębow bol: patrz Uſt Choroby.

ZOŁTACZKA

Zołtaczka nazywa ſię od żołtego koloru; ktorym ciało wſzyſtko zarażone bywa, z rozlania, abo roześcia ſię żołci *ex veſica fellis*, to ieſt, z macherzynki, w ktorey żołć zoſtaie.

Tro-

Troiaka ieſt żołtaczka, iedna żołta, druga czarna, trzecia zielona. Pierwſza pochodzi z żołci, druga z melancholii, trzecia z cholery z melancholią zmieſzaney.

Pierwſza że ieſt poſpolita, tu ſię opiſuie: drugie zaś rzadko trafić ſię mogą, więc o nich dla przedłużenia nic ſię nie namieni.

Z troiakiey przyczyny żołtaczka bywa, naprzod z affekcyi wątroby; tó ieſt, albo z zatwardzenia oney: albo z wrzodu, albo z osłabienia, że żołci zbytniey odekrwi oddzielić nie może, zkąd po wſzyſtkim ciele rozchodzić ſię muſi.

Druga przyczyna ieſt, zatwardzenie macherzynki, w ktorey żołć zoſtaie, ktore przeſzkadza wchodzenia iey *per ductum Chelidochum*, do kiſzek to ieſt, *ad inteſtinum duodenum*, zkąd zoſtaię przy wątrobie, mieſza ſię ze krwią, i po wſzyſtkim ciele rozchodzi ſię, to zatwardzenie przydaie ſię z flegmy grubey, albo z ſamey żołci gęſtości, á czaſem z kamykow rodzących ſię *in Veſicula fellis*, co ſię rzadko trafia.

Trzecia przyczyna ieſt ściśnienie meatu, przez ktory żołć przechodzi, ktore poſpolicie bywa z twardości, albo z zapalenia, albo nabrzmiałości wątroby, bywa też przyczyna zepſowanie, to ieſt, *corruptio fellis*, ktore przydaie ſię *in febribus putridis*, przydaie ſię także z trucizny zazytey iadowitey.

Zna-

Znaki żołtaczki te ſą, ciała wſzyſtkiego żołtość oſobliwie w oczach ſię wydawaiąca, i świerzbienie, oſpalſtwo, w uściech gorzkość, pod czas womity, albo do nich ſkłonność, i niekiedy ſzczkawka.

Jeżeli pochodzi z zepſowania żołci, ná ten czas excrementa bywaią bardzo żołte, także i uryna, oſobliwie gdy ſię *in febribus putridis* przydaie, ktora ieżeli *Crytice* przypadnie, uwalnia od gorączki, ieżeli zaś *Symptomatice*, oraz z nią trwa. Jeżeli pochodzi z powierzchowney iakiey przyczyny, łatwo rozeznać.

Progn: Zołtaczka ktora pochodzi (z obſtrukcyi *Veſiculæ fellis*) byle nie pochodziła z kamykow w niey poroſłych, łatwa ieſt do uleczenia. Jeżeli pochodzi z zatwardzenia albo nabrzmiałości, albo *ſcirrho hepatis*, niebeſpieczna ieſt, gdyż puchlinę przynoſi.

Kuracya należy ná oddaleniu przyczyny: to ieſt; ieżeli pochodzi z affekcyi wątroby, o tym maſz ná ſwoich mieyſcach, ieżeli zaś pochodzi z inſzych przyczyn, ná to podaią ſię rożne ſpoſoby. Naprzod potrzebne ſą purganſe, womitorya, wanny pocące, kąpiele, lekarſtwa ná poty, &c.

Jeżeli chory ſpoſobny do womitow, zaraz z początku chorody dać ná nie, krwie puſzczenie też pomocne ieſt, á oſobliwie tym ktorzy iey maią dość.

Item,

Item, Oſobliwym ſpoſobem ſłużą ná tę chorobę łayna Kokoſze, Owcze, Kozie, pſie, Końſkie, lub rozmąciwſzy z winem, albo też ciepłym piwem, przecedzić pić, albo ná proch miałko utarte, i zadane w czymkolwiek, po zażyciu położyć ſię, i nakryć iak naylepiey dla zapocenia.

Item, Na żołądek niektorzy przykładaią Lina żywo rozpłatanego, drudzy na podeſzwy.

Item, Wſadź chorego do wanny pocącey, roſpal kilka ſztuk Zużeli Kowalſkiey, kładź po iedney do wanny, ktorą chory niech uryną włáſną (ná to przygotowaną) ſkrapia, albo polewką zrobioną z naſienia Konopnego.

I to rzecz pewna, wſadzić chorego do wanny, kurzyć w niey łaynami Kokoſzemi (kładąc ie ná węgle) żeby ſię chory pocił, ten pot ścierać chuſtą ná doł.

Item. Papugę uſuſz iako naylepiey, zetrzyi ná proſzek, day go ná raz cwierć łota, ieſt doświadczony.

Item. Proſzek z gliſt ziemnych uſuſzonych ieſt ſkuteczny, na raz puł cwierci łota.

Item. Niektorzy rozpalaią złoto, ktore gaſzą w winie, i to wino piią. Niech chory piie ná raz po kwaterce ná noc naſienie Orlikowe, ieſt doświadczone,

Prości ludzie warzą Bożedrzewko w wodzie,

dzie, przecedziwszy piią co dzień, osobliwie kurcząt łayna suszone i w prószku zażywane, znacznie pomagaią.

Item. Rzecz pewna, wszedszy do kąpieli, napiy się soku z Rzodkwi, powtorz ieżeli trzeba.

Baby też udaiąc się mędrszemi nad Medykow (wynalazszy żołtaczkę wnętrzną, ktorą w ludzi wmawiaią:) ale iako starym szalbierkom wierzyć nie trzeba.

Zył pokurczonych leczenie.

NA kontraktury to iest; gdy się pokurczą, ręcę, lub nogi i władzę utracą, nayskutecznieysze są kąpieli, zwłaszcza z wod Mineralnych, iako są wody siarczane, ktore osobliwie służą ná takie choroby iakie są w Drużbaku, we Szkle, i pod Krakowem, gdzie siarkę kopią, gdy kto do tego przyść nie może, może sobie w domu gotować kąpieli z rożnych zioł, o czym niżey.

Item. Niektorym z bolu krzyżow przydaie się utracenie władzy od pasa do stop, tak że władnąć od połowy nie mogą, takim służyć będą pocenia, kapieli, smarowania.

Naprzykład weźmi mrowiska, i z mrowkami, pokrzyw świeżych lub suchych wierzchołkow sosnowych młodych, ná młodych sosnach wyrosłych, Dziewanny, Jałowcu i z gałązkami, kto go mieć nie może, Ro-

Romianku, Łopianu i z korzeniem, każdego ileć się zda, warz to w garcu, odiąwszy od ognia, wylać do cebra, nad ktorym posadzić chorego, aby się pocił, tak czynić codzień, á po każdym wypoceniu otarszy ciało z potu, smarować tym smarowaniem. Ukop korzenia Hebdowego, opłocz, posiekay, uwierć, albo słuc wmożdżerzu, przyday Końskiego sadła, smaż aż korzenie stwardnieie, przecedź, wyciśni, będziesz miał smarowanie wyborne, przydaszli glist ktore się w ziemi rodzą, posiekawszy i włożywszy do sadła, gdy się smażyć będzie, tym skutecznieysze będzie smarowidło.

Item. Smarowanie Oleykiem z glist samych, też pomocne iest á osobliwie smarowanie Balsamem Siarczanym, nayskutecznieysze.

Taki chory ma pić codziennie zrana i ná noc Ziele *Cardui benedicti*, przydaiąc zawsze trochę Bożegodrzewka, i Szałwiy.

Zycia dłuższego, albo krotszego znaki

1. Gdy chory zaraz z początku choroby znacznie z ciała opadnie, i osłabieie.

2. Gdy się twarz chorego zmieni tak, że się zda bydź podobna do trupa, iako ią Medycy nazywaią, *facies Hypokratyka.*

3. Gdy chory ná światło patrzać nie może, także gdy się z oczu dobrowolnie łzy do-

dobywaią; gdy ſię wzrok zmieni, że ſię zda oſtro patrzyć, także gdy oczy wpadną; gdy w koło oczu pokaże ſię ſiny lub biały cyrkuł; także gdy chory ſpiąc powiek nie zawiera.

4. Gdy chory w cięſzkiey niemocy utraci wzrok, i ſłuch przy wielkiey ſłabości.

5. Gdy ſię nos zakończy albo zaſinieie i oziębnie, zły ieſt znak, á ieżeli nos świerzbi, znak ieſt albo przyſzłego ſzaleńſtwa, albo puſzczenia ſię krwi z noſa.

6. Gdy uſzy będą ſine, ſkurczone, i zimne, znak ieſt śmiertelny.

7. Gdy chory zębami zgrzyta, zły znak ieſt.

8. Jeżeli ięzyk będzie zielonawy, lubo żołtawy czarny, ſpalony, ſuchy, twardy, lubo znacznie pobielały, znak ieſt zły, albowiem rzadko tacy wychodzą, á ieżeli na początku choroby, zaraz ięzyk zczernieie, znak ieſt, że gorączka nie długo będzie.

9. Gdy chory lubo ma ięzyk ſuchy, ſpalony, á przecię pragnienia nie ma, znak ieſt wielkiey maligny.

10. Gdy apertura, kto ią ma, albo flux w nogach zawſze ſię oſuſzy, że materya odchodzić nie może, znak śmierci. *Plura ex Compendio Medicą addenda.*

AD-

ADDYTAMENT.

Sekreta Jmści Pana HIRNEYSA wielce ſławnego Ceſarſkiego Doktora; dla poratowania w rożnych Paroxyzmach zdrowia ludzkiego, bardzo pożyteczne, á wielkiemu iego Przyiacielowi kommunikowane.

Na Puchlinę wnętrzną.

Nic nie robić inſzego, tylko dawać Enemy z Slazu ziela, i Rumiankow kwiatow ogrodowych, i trochy cukru, także Hemoroidy ze trzy razy otworzyć, lub krew z nogi puścić.

Na Puchlinę w nogach

WIno z Piołunem gotować, i tym ſmarować nogi. Wodka przepalana z Macierzanki dobra ieſt ná Paraliż, ſmaruiąc części zarażone, nawet i władzę przywraca ięzykowi trzymaią ią w uſtach.

Na Febrę

WYtrzymawſzy trzy Paroxyzmy dawać ná womity, *Emeticum*: názaiutrz zażywać we wſzyſtkich potrawach zdrowych Kremortary. Wſzyſtkie gorſzkie rzeczy ſą w takich paroxyzmach zdrowe, iako ná przykład; *Cardi Benedicti*, *Trifolium Fibrinum*, zamiaſt herbaty używać niemaiąc ſpoſobu Aptyczney kuracyi ná womity, ſłuży zie-

ziele Kopytnik nazwane, tegoż ſame liſtki uſuſzywſzy ná proch zetrzeć, i dawać co czerwony złoty zaważy w Patoce, lub w Syconym miodzie, ná ſłabſzą konſtytucyą, połowę wyżey wyrażoney wagi: ſłuży to w febrach w Kwartannach i Tercyannach.

Na wiatry

BArdzo doświadczony Bullion, ktory gotować z Rumiankiem Rzymſkim, to ieſt do kwarty Bullionu ſzoſtą część wſypać kwiatow tegoż Rumianku, gotować, i pić na czczo po 3. Filiżanki.

Lekarſtwo na purgáns naypewnieyſze, bez naymnieyſzego niebeſpieczeńſtwa.

WZiąć ſoli Angielſkiey, ma bydź łotow 2. Manny Kalabryny łot 1. Rabarbarum, co zaważy puł Czerwonego złotego, Anyżu tyleż, do czego wody wrzącey wlać ſzklaneczkę, po tym w gorącym popiele przez noc ma ſtać w naczyniu, ná zaiutrz przecedziwſzy, wypić.

Na wſzelkie krwi płynienia i burzenia ſię iey.

GOtować pokrzywy Zagawki, zamiaſt zieleniny, i te iadać co dzień można: używać także ſuchych tym ſpoſobem gotowanych. *Item.* Ziele Konradek w bullionie gotować, i piiać.

Item.

Item. *Bullion krew czyſzczący, ktory ſię ma dwa razy do Roku używać: w Maiu, i w Maiku.*

KWiatki *Naſturcium*, kwiatki ziela nazwanego Języki, *Saparilla*, i to wſzyſtko gotować w Bullionie, i po kilka filiżanek używać z rana przez Niedziel 4. lub 5. ſłuży i do krwi czyſzczenia, zamiaſt herbaty gotować *Saſafras*, i zażywać 1. 2. rano po kilka filiżanek.

Item, *Bullion do czyſzczenia krwie.*

KOrzeń Łopionowy ná Wioſnę kopać i cokolwiek tylko zacznie wypuſzczać liſtki, ten wypłokany, w cieniu ſuſzony, drobno pokraiany, ná nici nawleczony, tych korzonkow do kwarty wody włożyć garść, Cykoryi także garść; gotować, i pić po 3. lub 4. Filiżanki, godziną przed iedzeniem: ieſt to Bullion nietylko krew czyſzczący, lecz i żołądek naprawiaiący, przytym ná żołądek ſłaby á pierſi zdrowe ieſt rzecz bardzo pożyteczna, używać wſzyſtkich gorzkich rzeczy, iako Kardybenedykty, Cykorya, Pinpinella, Naſturcium, Rzeżucha Piołun, i to wſzyſtko bardzo dobre ná żołądek zimny, nieſtrawny, wiele wiatrow maiący.

Dzie-

Dzieciom na Angielſką chorobę, ktorą poznać po krzywych nogach, głowie wielkiey, ſłabości w krzyżach, i z nieprędkiego chodzenia.

SŁuży ſmażona maść z kwiatow Nogetkowych, ktore w ſadle wieprzowym ſmażyć, przydawſzy cokolwiek oleyku Pſiego, tą maścią ſmarować dzieciom boki, i pacierze ná plecach, wprzod ſkąpawſzy w Paproci zielu, czynić 2. razy w tydzień, uważaiąc, żeby dzień zbyt nie był wietrzny, lub gorący. Rownie dobra rzecz ſmarować tłuſtością Węgorzową, i w Paproci ſkąpać.

Na Dyſſenteryą krwawą.

KTora gdy ſię wraz zacznie z gorączką, naypierwſza i naypotrzebnieyſza kuracya, krew z ręki puścić w ſamych początkach.

Sekret na Ospę.

JAk ſię zacznie Dziecię rozpalać, zaraz na nogach piiawek 2. poſtawić, a ſtarſzemu 3.

Kąpiel w kotkach bardzo pożyteczna.

TO ieſt: wlać do Wanny wody, mleka garcy 4. i tę zgrzać wodę, wlawſzy zaś w Wannę, Otręb Pſzennych uprażonych w worek wſypać, i tym obłożyć żołądek gorącym.

Na-

Na parcie gwałtowne przez znaczną nieſtrawność, lub zepſowanie żołądka nagłe, ktoreby trżeba ratować womitami.

WZiąść Maruny ziela ile chceſz, i gotuy w winie, iakim chceſz, tą Maruną obłożyć żołądek cały, i trzymać przez godzin 5. poruſzą ſię wſzyſtkie, i naydawnieyſze nieſtrawności, będą womity, ktorych ieżeliby było nadto z oſłabieniem, to wziąć ſoku z Ruty ziela, wyciſnąwſzy kropel 4. i dać wypić, obrócą ſię w operacye, *per ſedes*: rzecz doświadczona.

Sekreta ná Podagry rożne.

TO ieſt, agitacyą zachować iak naywiękſzą, ná materacu ſypiać, żeby pierza nie było; mlecznych potraw iako naywięcey zażywać, także iaiec miętko gotowanych, mięſa zaś nic, żadnego trunku nie pić tylko wodę z Cynamonem gotowaną, przytym wieprzki kilkuniedzielne bić, i nogi ſamym kałdunem okładać ciepłym, poty to czynić, poki ból nieuſtanie co raz inſzego wieprzyka bić.

Na Kaſzel i Pierſi plaſter.

OLbrot, Oleiek Migdałowy, Kozłowy łoy, zmaczawſzy z iedney ſtrony, ciepło ná pierſi przyłożyć przytym Slazu większego gotować korzeń, i zá Piwo pić, poki kaſzel nieuſtanie. Takie kwiatki Brzozowe

po-

pomagaią na kaſzel w mleku gotowane, także rozchodnik w roſole gotowany ná ſłabe pierſi mocno pomaga.

Na opuchnienie gardła, lub zapalenie Slinogorzu.

PRzed wſzelką inſzą kuracyą naypierwey krew puścić, ieżeliby większe było, to z powtorzeniem, á potym mlekiem z Szałwią płukać, także wody połowe zgrzaney, á połowę gorzałki wziąść wraz zmieſzać, i tym płukać gardło; barzo pomaga.

Na Obſtrukcyą Sledziony lub Wątroby.

STalowa Kuracya, tym ſpoſobem używana naywiękſzy czyni ſkutek to ieſt: Winne iabłko naſzpikować gwoźdzmi gontowemi naprzykład o godzinie ſzoſtey w wieczor, ktore tak ma bydź przez noc całą, o ſzoſtey na zaiutrz upiec, ćwieczki powyimowawſzy, zieść, i toż ſamo przez Niedziel 4. zachować, temi ſamemi ſzpikować Jabłko ćwiekami, przez ktory czas, potrzebna agitacya, przynaymniey godzinę ná dzień.

Spoſob uniknienia Gorączki,

W Pierwſzych gorączki początkach wyſtrzegać ſię, ſypiać ná piernatach, poduſzkach, pierzynach, i wodę kryniczną w naczyniu otwartym trzymać pod łożkiem.

Sekret leczenia na Febrę doświadczony.

WYkopać ziołka nazywaiące ſię Babka, ieżeli Febra Kwartanna, to z tą Babka 4. liſtki zoſtawić, ieżeli Tercyanna to 3. ieżeli codzienna to 1. i tak te korzenie uſuſzywszy ná proſzek zetrzeć, utłuc i dać choremu w herbacie, lub piwie wypić. *Item*. Ziele Myſze uſzka podobnie używać.

Sekret goienia Rany świeżey.

NArwać liścia z Babki, z nich ſok wyciſkać, i tym ranę zapuſzczać.

Item. Wina Francuſkiego w garnuſzek nalać proporcyonalnie, w toż wino Mirrhy włożyć, i Cukru kawałek, Szafranu piorek kilka, to wſzyſtko zagrzawſzy, chuſteczkę maczać, i do rany przykładać, i to pokilka razy odnawiać ná dzień.

Sekret ná Dyſſenteryą krwawą.

NAſienia z Babki utłuc, co zaważy Czerwony złoty, dać wypić choremu w likworze iakim, i kaſzę hreczaną iadać.

Item. Rabarbarum ile Czerwony złoty zaważy, oleyku Migdałowego kiliſzek, to w piwie ciepłym dać wypić choremu.

Sekret ná Rożą

BZowe iagody lub powidła ná papier granatowy rozplaſtrować, dać choremu ten plaſter, lub z Bleywaſem.

Na Zołtaczkę

NOſić przy ſobie Mydło zaſzyte w ſzkarłat, ziela Kopytniku liścia uſuſzyć, ná

proſzek utrzeć, ſtarſzemu co Czerwony złoty zaważy, młodemu przez połowę, dać wypić co ſłuży i ná febre, gdyż womity ſprawuie.

Kuracya ná puchlinę.

KWiatkami z Dyndery okładać częsci opuchłe. *Item.* Stonogow ſuſzonych, ná proſzek, 50. ná raz dawać w herbacie, poki puchlina nie zeydzie.

Na zapalenie ięzyka

SCierać go proſzkiem Antypazmowym, przytym moczyć Saletrę w wodzie, i tą wodą płukać gębę.

Na Gorączkę i rozpalenie Głowy.

NAdpſutą Cytrynę kraiać cienko, i przyłożyć ná ſkronie, á ręce i podeſzwy ſokiem nacierać, i berbory ſuſzoney ná proſzek ſtartey zażywać w gorączce od herbaty łyżeczką ná raz.

Sposob gotowania Enemy Maciczney.

W Słodkiey Serwatce drobno ukraiane ziele nazwane.

Na Pluſkwy.

POkoſtem Lnianym ſmarować ściany, wyginą.

Ná trętwienie rąk

TRzeć ie potrżeba żołcią wieprzową, płokać ie Faſolą białą, to ieſt: mąką Faſoli białey nacierać, i twarz ná noc można tą mąką nacierać.

Na ſpuchnienie mieyſc Hemoroidalnych.

*TRzebá brać Enemę zrobioną z Bullionu, i ziela Dziewanny, przymieſzać mleka krowiego, cukru trochę i saletry.

Na bol Głowy z rozpaleniem.

CYtryny płaſtrzyki Kawą paloną poſypane, przykładać ná ſkronie i ná ciemię.

Ná Katar

FIgi ieść i Daktele, i herdatą popiiać.

Ná Puchlinę w Nogach.

CElidonią okładać Nogi opuchłe,

W Suchotach i ſłabych Pierſiach

ROżki Tureckie gotować iak Tyzannę, i tę zá napoy ordynaryiny dawać.

Enema ná Wiatry i na Parcie.

WArzyć w wodzie Rumianek Rzymſki, kwiatkow 10 mleko w oſobnym garnuſzku, potym wody tey Filiżankę byle nie małych, cukru iak ſię zwykło do dwoch filiżanek używać, i dawać w parciu i wſzelkiey nieſtrawności.

Ná Spazma i defekt Maciczny.

MAteracyk zrobić z Piołunu, Meliſſy Cytrynowey, miętko poſiekaney przeſzyć, winem ciepłym ſkropiwſzy, od dołku aż do krzyżow, cały żywot obłożyć, w dzień i w nocy.

Kąpieli, ktore ná wszelkie obstrukcye Sledziony, Wątroby i Messenteryi, w Spazmach pokądrycznych zaleca Pan Hirneys.

ZIoł Melissy, Mięty i Belicy, i rzeczney wody lub deszczowey, w tych zaś 2. materacyki kłaść, ná żywot z piołunu, á do siedzenia ná nim z Belicy, Mięty i Melissy, w teyże kąpieli siedzieć godzinę 1. á po kąpieli puł godziny w łożku leżeć, w kąpieli trzeba rościerać boki dla wzruszenia wszelkich obstrukcyi.

Na sprowadzenie kaszlu i flegmy.

LUkrecyę z Baydanem, i Koprem Włoskim rano i wieczor pić.

Item, Berboryssowe iagody suszyć, i ná proszek trzeć; w herbacie w gorączkach pić, Mastyx żuć i ná skronie ná plastrzyku przykładać, á ná plecy ieden większy przykładać.

Po otworzeniu Hemorhoidy, gdy się goić niechcą

BIałek od iaia z Hałunem ubić, i plaster przykładać.

Na drżenie Serca.

HEmorhoidy otwierać choćby kilka razy do Roku.

Na ugaszenie Gorączki ieżeli pochodzi z żołci.

KRemortartary Uncyą, Cukru Cytrynowego, to iest: Cukier wycierany o Cytrynę, tyleż

tyleż Saletry białey, Puryssu 2. drachmy, mięszay i pieprz puł łyszki w szklankę wody.

Na Plucie Krwią.

KOnradek gotować, lub Swiętoiańskie ziele z Krwawnikiem

Na Obstrukcyą Sledziony.

JĘzyka Jeleniego liście gotować, i zamiast herbaty pić,

Na zepsucie Krwie i Zołądka

GOtować Bullion z wołowego mięsa, cielenciny, Kur, i Koziny, dodawszy do tego salerow, porow, szpinaku, szparagow, Cykoryi, to ná wolnym ogniu gotować i pić ile kto zechce. *2do*, W Zimowym czasie ziarka z pomarańczy i cytryn, to suszyć i pić w herbacie, po puł łyżeczki do herbaty do iedney Filiżanki sypiąc,

Na pędzenie uryny zbytnie

GOtować Czarnuszkę, i tę polewkę pić, *Item* Sol piołunkowa, Saletra, Cukier, Kwiat Muszkatołowy, tego wszystkiego po łotow 4. odważywszy, wraz zażyć,

Item: Herbatę z *Tebu* gotować przylawszy czwartą część mleka, zmieszać z *Tebu*, rozpaloną stal w nim zagasić, i to dawać pić zá napoy ordynaryiny, *Item*, Ryż gotowany w mleku gęsto chory ieść ma, i kaszę hreczaną, Ciernia iagody, gruszki gotowane, a to wszystko wstrzymuie urynę. Na

Na utrzymanie uryny,

GRzanki przypalić pszenne, i w wodę przygotowaną włożyć, Mastyx nad świecą woskową topić aby w tę wodę kapał, potym dobywszy utłuc w moździerzu, w tę wodę wsypać, upalić Kwiatu Muszkatołowego, i ná koniec noża wziąwszy, wsypać, zakłócić, dáć wypić,

Ná Hemoroidy ná wierzch wyszłe.

DZiewanny kwiat, kwiat z Bzu białego, chléb biały, to wszystko wraz zmieszawszy, materacyk z tego zrobiwszy, gotować w mleku, i przykładać, *Item*, Latem przykładać liście Łętaczowe, i Enemę dawać, z Rumianku Rzymskiego, Dziewanny, mleka, i cukru.

Ná Suchoty.

ROzchodnik gotować w Bullionie.

Ná Hemoroidy i defekt Maciczny.

KRzyże smarować, i boki Kozłowym łoiem.

Ná Obstrukcyą.

JEść ná czczo Sliwki z Koprem gotowane Włoskim, lub z Hanyżem. *Item.* Siedzieć nad kry[illegible] i żno wodą zimną, poty poki solucyi nie będzie.

Ná Katarową Affekcyą

MAstyx rozpuścić ná Kitaykę, przykładać ná skronie i kark.

Ná

Ná Konserwacyą Zębow i Dziąsel,

MAstyx żuć.

Sposob wyczyszczenia zębow i dziąsel.

Weż iádnę uncyą mirry tłuczoney, łyżkę dobrą białego miodu przaśnego, i trochę szołwii tłuczoney; zmieszay to wszystko tak, żeby się z tego zrobiła massa, ktorą trzeba nacierać, zęby rano i w wieczor.

Na Rany i Krosty.

ROżą, Bleywasem nacierać.

Od Krost i potu.

WYcierać twarz skorką Brzozową.

W Malignie

SCierać pulsa w całym chorym Cytryną, ten zaś chory ma ieść ryby.

Na zepsucie krwie.

POmarańczową skorkę moczyć w starym winie i korzenie tegoż drzewa, i to pić.

W Gorączce

SAlitrą i Cytryną z wodą kryniczną płukać gębę.

Na Rany.

KAmforę tłuc, posypać papier Bleywasem, i potym przykładać do Rany.

Na bol piersi i Kaszel.

ROżki drobno usiekawszy gotować, i polewkę

lewkę zá napoy ordynaryiny zażywać.

Na Kaszel.

GOtować Lukrecyą z Baydanem, pić rano i wieczor, przydawszy do tego Skrzypiciu ziela.

Na bol Gardła.

GOtować Baydan *adinstar* herbaty, i pić z Koprem Włoskim w rosole lub w Bullonie.

Na Sen kto spać nie może.

UZbieray z Salii białey kwitnącey nasienia, te wychędożywszy w moździerzu utłuc, włoż w prasę by oleiek pociekł, tym skronie smaruy delikatnie. *Item*. Liście Slazowe przykładać ná skronie.

Plaster na Sen

MAku białego, Orzechow włoskich, Jałowcu, Szafranu, bardzo mało, to wszystko utłukszy, plaster zrobić i winem skropić, ná głowę przyłożyć ná noc.

Na Febry wszelkie.

LIstkow piołunowych wziąć szczupieć i soli trochę, utłuc to ná maść, i gałkę zrobić tak dużą iako orzech laskowy, iak zacznie Febra rozbierać, niech chory tę gałkę zie, i popić winem, lub czymkolwiek, co można i powtorzyć.

Sekret na płynienie krwi z nosa.

ZŁapać Raka, ktoremu koniec szyiki zerwać

i wszystkę krew będącą w szyice puścić, i raka do wody wpuściwszy. *Item*. Sierść z zaiąca palić, i dać wąchać w czasie krwie płynienia.

Sekret leczenia Puchliny.

WZiąć snopkow kilka wymłoconych Bobu, i upalić ná popioł, ktorego żeby było puł garca, potym wina Francuskiego garniec, i z tego ług zrobić: wziąć potym ziarn z tego Bobu, to ususzyć, i ná mąkę utrzeć, tąż mąką ług zaprawić, iak robią plastry, co wszystko na płotnie konopnym Rozplastrować, i części spuchłe obwiiać.

Sekret ná zapalenie Oczu

WZiąć wodki Rożaney białey kieliszek ieden, i tyleż wodki prostey, to zmieszawszy, przykładać do Oczu.

Na łamanie kości po rękach i nogach.

ZRobić ług z Makowin, ktorym ciepłą chustę maczaiąc przykładać.

Na bol Głowy z gorączki i zapalenia pochodzący.

RZepę surową w plastrzyki kraianą kłaść ná pulsa, do głowy, do rąk: albo Cytryny plastrzyki, potrząśnione Kawą miałką paloną.

Enema ná Maciczne defekta, á osobliwie na ochędożenie materył białey.

W Wodzie gotować Lukrecyę, á ieżeli bo-

boleść Macicy czuie, to przydać Bobrowego Stroiu kawałek, i ná raz po kieliszku dobrym, 1. i 2gi ná dzień.

Na nierychły wzrost.

KApać w kaszy ięczmienney.

Ná zatrzymanie choroby

MIętkiew, Melissę piiąc zamiast herbaty, á w czasie zażywać Bobkow.

Ná Upławy

MOczyć ręce po łokcie w wodzie z winem Francuskim ná puł zmieszanym.

Na opuchłe nogi.

WOdka z Brzeziny, iak zacznie pukać Brzezina, naomykać pączkow, námoczyć w wodzie kryniczney, i zasolić garścią soli, i tak niech moknie dni trzy, á potym na Alembiku przepalić, iak naywolniey żeby szła, potym też samę wodkę po trzy razy przepalić, zá każdym razem przydaiąc świeżych pączkow: ná zapalenie oczu, ná krosty po twarzy i puchline.

Na przechodzące płomienie twarzy

WOdę kryniczną sarkać w nos.

Na Gorączki

CYtrynowym sokiem nacierać pulsy, i woda Kryniczna żeby stała zawsze pod łożkiem. *Item*. Ná obstrukcyą: nalać w wason wody

wody Kryniczney, i siedzieć ná niey iak naydłużey można.

Ná Reumatyzmy.

MAstyx rozgrzawszy ná nożu, ná muszkach wielkości Złotowki násmarować, i ná skronie przyłożyć, i między łopatki ku kończacym się, ale ta wielkości Talera bydź powinna.

Sposob robienia domowey tyzanny na Reumatyzm

Weź garść ślazu, szczawiu, cykoryi dzikiey i ziela borakowego, wszystkiego po garści; pokray to grubo, włoż do naczynia glinianego i przystaw do wolnego ognia albo trzymay w popiele gorącym przykrywszy naczynie przez godzin 4. potym trzeba przecedzić ten likwor gorący pić zrana; po wypiciu trzeba leżeć w łożku przez 2. godziny, po dwoch godzinach można zapić bulionem z cielęciny.

Ná bol Zębow.

MAstyx gryząc pomaga, à ná boleiące dziąsła, Szałwią w wodzie gotowaną płokać gębę.

Ná Dyssenteryą.

SKorę z Węgorza wysuszoną pokraiać, włożyć ná fajerkę z ogniem, i nad tą parą siedzieć ná pacierz.

Na

Na skurczenie Zył.

GListy ziemne w Oliwie namoczyć, i ná Słońcu dystyllować, i tym oleykiem chorego części smarować, przydawszy wodki Mrowczaney, lub Bocianowey.

Sekret od bolu Zębow

CHory trzymaiący Magnes ná boleiącym zębie, w kilka minut bolu się pozbędzie. Okoliczności, ktore się przy tym zachować maią, są te, aby choruiący twarzy połowę ná pułnoc obrocił, nie kto inny, ale on niech się dotyką Magnesem boleiącego zęba.

Sekret powtorny ná bolenie zębow.

MAstyx gryść, i ná boleiący ząb przykładać, przytym rozgrawszy przy świecy Woskowey Mastyx nasmarować muszki, i przyłożyć ná skronie, i w środku samych łopatek, á ta muszka powinna bydź większą od Talera. *Item.* Salarmoniakiem zmieszanym z wodą płokać gębę. *Item:* Ná szczypanie i palenie w gębie, płokać wodą, wsypawszy w nią Saletry puł łyżki od herbaty.

Ná defekt żołci.

JAdać Szczaw Zaięczy w rosole, i tegoż ziela korzenie gotować w wodzie, i piiać zamiast piwa.

Ná kaprawe oczy i błąką zaszłe.

APerturę zrobić w ręce lub obydwoch, i piiąć zamiast piwa, Koper Włoski, i Lukrecyą w wodzie gotowaną. Ná

Ná Katar á osobliwie spadły w piersi.

JEść Figi, rodzenki Tureckie, Daktyle, i pić herbatę, lub kliiek Jęczmienny albo Owsiany.

Ná tręwienie Rąk.

TRzeć potrzeba żołcią Wieprzową, opłukać potym wodą, á też ręce umywać zawsze mąką z białego grochu mieloną, á nawet i twarz czyni gładką, umywaiąc ią tą mąką.

Ná zawrot Głowy, tręwienie rąk i nog.

BOiaźń, co się nazywać powinno Spazmami, rada *P. H.* Gryść często kwiat Muszkatołowy, á osobliwie w paroxyzmie gotować zamiast herbaty, Bobrowy Stroy, i pić, á kurzyć się Assafetydą, ieść grzankę pszenną suszoną, natarszy ią kwiatem Muszkatołowym.

ADDYTAMENT DRUGI

Sadło i Stroie Bobrowe.

1. SAdłem tego zwierzęcia żyły suche, narwane, członki w junkturach także narwane smarować, znaczną iest pomocą.
2. Wielką chorobę dzieciom przypadaiącą tymże smarowaniem uskramia, otrzezwiá, i ożywia.

1. STroie tego zwierzęcia wiatry zatrzymane

mane rozpędzaią, głowę utwierdzaią, omdlałe siły umocniaią, truciznę zadaną z Człowieka wypędzaią, i do kichania przywodzą.

2. Białogłowską zwyczayną chorobę pędzą, od nagłey śmierci bronią, od wielkiey choroby zachowuią, od zbytniego spania czas miarkuią, od zawrotu głowy zachowuią, trzęsienie oddalaią, słuch w uszach naprawuią, i boleści zębow mityguią.

3. Zatłumienie macice Białymgłowom przez rożne sposoby umacnia, i do skutku dobrego przywodzi, pod pachami nosząc.

Także przywiązaniem, kadzeniem od spodu, wąglikami dobrze wprzod wypalonemi, zdrowi, i znacznie pomaga.

Sadło Borsukowe albo Jeżowe.

1. DO smarowania krzyżow i Nerek bardzo skuteczne, albowiem bol w krzyżach znacznie uśmierza, i goi, kamień nawet Nerkowy kruszy, i niszczy.

2. Tymże sadłem smaruiąc żyły narwane i schnące, znacznie pomaga.

3. Dzieciom z wypłokania ná przepuklinę w słabiźnie smarowaniem, iako i starym w takich przypadkach pomocne, przydawszy do niego sadła także Lisiego, i z kota czyli Zbika leśnego.

Sadło Wilcze.

JEst w sobie ciepłe, smaruiąc nim żyły suche, tedy ie odwilża, w kościach, goleniach darcie i szarpanie uśmierza.

Oleiek z Wilka.

MIęso iego warzyć, aż od kości odpadnie, ktore gdy będzie iak massa, zaraz tę polewkę przez czystą przecedzić chustę, i wykręcić i znowu dobrze warzyć, ż się samo przez się zostanie iak oliwa, tedy tym oleykiem podagryczne członki smarować, wielce pomocna medycyna.

Serce Wilcze.

SErce tego zwierza ususzone, i ná proch miałki utarte piiąc po trosze w piwie, wielką chorobę uśmierza.

Wątroba Wilcza.

WĄtrobę iego ususzyć, i zetrzeć subtelnie w piwie choremu dáiąc, puchlinę zpędza,

Także w suchoty zapadaiącym, i ná bladą cerę, proszek zażywaiąc, bardzo potrzebny.

Głowa Zaięcza.

NA proch spalona, który z masłem młodym zmieszawszy, i głowę tym smarowawszy, strupy i parchy goi.

Mozg iego upieczony, rąk trzęsienie i wszelką słabość innych członkow z wielkiey niemocy pochodzącą, do czerstwości pierwszey przywodzi.

Mięſo Zaięcze.

OSobliwie pieczyſte, zepſowanym wnętrznościom bardzo pomocne.

Podagrycy, gdy świeżego mięſa Zaięczego zażywaią, á polewką ſię z tego mięſa obmywaią, uśmierza ich boleści, i w członkach trętwienie. Serzyſko iego z octem pite, wielką niemoc znacznie uśmierza.

Skora Bobrowa.

GDy będzie wyprawiona, i wdziana do używania, Podagrykom i paralitykom bardzo ieſt potrzebna, pożyteczna.

O Krolikach ſwoyſkich.

1. KRolika całego na proch ſpaliwſzy, i ten proſzek z młodym maſłem zmieſzawſzy, tym gardło, gdy iakie zapalenie przypadnie, ſmarować.

2. Sadło z nich ná żyły ſchnące, i ná twardości nabiegłe, na ktoreykolwiek części ciała, częſtym ſmarowaniem z rana i ná noc, odwilża, rozpędza, i od otoku broni i zachowuie.

Opiſanie Maści Amerykańſkiey.

Do iedney roboty tey maści wchodzi Oliwy naylepſzey funtow dwa i łutow ośm.
Woſku białego czyſtego funtow dwa Łotow ośm.
Minii funt ieden łotow cztery.
Terebintyny, albo trementyny łotow cztery.
Mydła Weneckiego łotów cztery.

Kan-

Kanfory łutow dwa.
Soli dobrze utartey łotow dwa.
Maſtyxu łutow dwa.
Żywicy białey z Choiny leśney łotów cztery.

SPOSOB ROBIENIA TEY MASCI.

1. WLać ze dwie łyſzki Oliwy do Cynowey czarki, i kanforę ſubtelnie nożem ſkrobaną, i Maſtyxu w moździerzu utłuczonego niechay ſię to dziś ná iutro zaprawi, aby ſię zwolna rozpuściło razem.

2. W drugiey czarce cynowey włożyć ſol bardzo drobno utłuczoną, i żywicę utłuczoną, i mydło weneckie nożem zeſkrobane, i terpentyna.

3. Potym oliwę z woſkiem ná wolnym ogniu roztopić w Patelni żelazney lub moſiężney

4. Gdy wrzeć pocznie dobrze oliwa z woſkiem zmieſzana, trzeba po mału przymieſzywać Minii dobrze utartey i ſubtelnie, i mieſzać te rzeczy uſtawicznie patykiem drewnianym lub warzechą.

5. Gdy iuż wſzyſtka minia będzie wmieſzana do woſku i oliwy, dopieroż powoli inſze ſpecies z drugiey czarki cynowey pod liczbą 2. opiſane przylać do kupy do rądla, á po małey chwilce reſztę ſpecies z pierwſzey cyny pod liczbą 1. Trzeba to wſzy-

P ſtko

tylko razem gotować, poki ta Maść nie ſtanie ſię brunatnego czyli czerwonawego koloru, co ſię powinno pokazać za iednę godzinę przedłużenia.

6. Piany ſzumować trzeba, aby tak wosk iako i oliwa ſtały ſię bardzo czyſtemi, chociaż widzi ſię to że ta pochodzi od mydła weneckiego.

7. Ná węglach bardzo powolnych to ſię powinno gotować z wielką oſtrożnością, aby to wſzyſtko nie wykipiało raptownie, potym odſtawić od ognia i uſtawicznie mieſzać poki nieoſtygnie cokolwiek, i ná ſtronie od ognia odſtawione będzie, do tego zaś Oliwę ná cynie pierwſzey zachowaną wlać, ktora zmięſzana była z kanforą i Maſtyxem i uſtawicznie mieſzać trzeba, co aby prędzey oſtygło, można rądel włożyć do zimney wody i często ią odmieniać,

8. Potym robić z tey maści iuż mało co ciepłey laſeczki ná ćwierć długie, albo i dłużſze podług upodobania ſwego okrągłe, ná kamieniu gładkim lub ná ſtoliku drewnianym wodą ſkropionym, i obwiiać każdą w oſobny arkuſz papieru; á można papier poſmarować oliwą lub maſłem nieſolonym, aby ſię te laſeczki nie przylepiały do tego papieru.

Sku-

Skuteczności Maści Amerykańſkiey

1. LEczy bolenie głowy pochodzące od febry i innych defektowych przyczyn, przyłożywſzy Plaſtrzyk ná czoło i oraz ná głowę tak, żeby ſię nie przylepił do włoſow; zaczym potrzeba wprzod przyłożyć ná ſuche włoſy płocienko rzadkie, á ná toż płocienko plaſtrzyk, á dwa małe Plaſtrzyki ná pulſach nad uſzami.

2. Przyłożywſzy ten plaſtrzyk ná ſzyie i ná pulſy nad uſzami uleczy defekt płynienia z Oczu, i bole uſzu i głowy, ale nie pić Miodu, Wiśniaku, á zaś Wina używać pomiernie.

3. Gdy gęba ſpuchnie od bolenia zębow, przyłożyć plaſtrzyk, uleczy puchlinę.

4. Przyłożywſzy ten plaſtrzyk ná pierſi, uleczy duſzność pierſi i ſerce uwolni od drżenia i od opreſſyi.

5. Jeżeliby iaka była w pierſiach Apoſtema albo ná płucach, trzeba plaſtrzyk przyłożyć ná pierſiach, dla oſtrego ciągnienia ſurowości, niechay go przyłożyć ſobie każe ná grzbiecie, przez dwadzieścia cztery godzin wypędzi apoſteme przez odchod.

6. Gdyby Białogłowa miała Raka ná pierſiach, niech przyłoży plaſtrzyk koło raka czyli rany, ale nie ſamą ranę, uleczy Pierſi.

7. Gdyby kto miał Plewrę, niechay ten

 pla-

plastrzyk przyłoży ná mieysce boleiące, i trzyma go przez godzin dwadzieścia cztery, otworzy się Plewra czyli Apostema nie spodzianie i zginie przez odchod naturalny.

8. Leczy ten plastrzyk rany wszelkie i iakiekolwiek iadowite ukąszenie.

9. Leczy Raka, Rożę, Ogień piekielny, iako też i ná nogach ogniecienie wymoczywszy wprzod nogi w ciepłey wodzie.

10. Sprawuie ten plastrzyk i to, aby się kości zgruchotane pozrastały.

11. Wszystkie części ciała nietylko ludzkiego ale i bydlęcego leczy, iakiemikolwiek boleściami kalictwami lub też i zgnilizną chociaż wewnętrzną zarażone.

12. Zastabiałość nog zemdlonych leczy.

13. Hemoroidy leczy, przyłożywszy ten plastrzyk ná mieysce Hemoroidow.

14. Kamień kruszy w Człowieku przyłożywszy plastrzyk ná mieysce boleści.

15. Przyłożywszy plastrzyk ná bolenie brzucha czyli też i żołądka, uzdrawia boleści i nudności.

16. Uwalnia od wszystkich humorow zarazliwych ktoreby się nazywać mogły francami lub innemi podobnemi, ani tam niepotrzeba przykładać ognia, ani żadnego palenia, iako zwykli praktykować Medykowie, ale iednak potrzeba przydać bałonu do raka

ka

ka nazwanego: ktory powinien bydź spalony aby wygryzł mięso porosłe.

17. Przecudownie kuruie sparzeliznę i oparzenie gatunku wszelkiego.

18 Ciernie i trzaski z ran bez bolu wyprowadza, przyłożywszy plastrzyk ná zadrzenie.

19. Zapaznokcie goi.

20. Brodawki i wszelkie robactwo zaskorne niszczy.

21. Suche bole w nogach i w ramieniach uspokaia.

22. Prezerwuie zdrowie przeciwko zarazom zapowietrzałym.

23. Ckliwości lub melancholie uśmierza przyłożony plastrzyk pomiędzy piersiami.

SUM-

SUMMARYUSZ
Alfabetyczny
Lekarstw Domowych.

SUMMARYUSZ
Addytamentu Sekretow Doktorſkich Jmci Pana HIRNEYSA.

Krwią

LŁ.

M.

N.

O.

P.

Pu-

R.

S.

T.

U.

W.

SUMMARYUSZ

Addytamentu drugiego potrzebnych Wiadomości.